Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Uddevallasläkten

SANNE

ANNO 1952

UDDEVALLASLÄKTEN

SANNE

Forskningar, erinringar och anteckningar

UPPSALA 1952

Almqvist & Wiksells
BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG
UPPSALA 1952

FÖRORD

När de Sanneska familjebolagen i Uddevalla upplöstes, avsattes en fond för utgivande av en släktbok med tyngdpunkten förlagd till en teckning av den Sanneska firmans grundare, skeppsredare J. N. Sanne. År 1944 anförtroddes därefter åt undertecknade medlemmar av den yngre släktgenerationen att ombesörja det huvudsakliga arbetet med redigeringen av en av bidrag från olika håll sammansatt släktbok. Den lockande tanken att därvid låta ett av huvudkapitlen utgöras av en på handlingar i firmans arkiv vilande ekonomisk-historisk studie över den Sanneska affärsrörelsens utveckling måste tyvärr övergivas, sedan det visat sig, att arkivet, frånsett några mindre delar, ej fanns i behåll. Under sådana förhållanden har det varit så mycket värdefullare att från J. N. Sannes söner Herman och Gunnar Sanne erhålla på deras minnen och anteckningar byggda skildringar av fadern och hans affärsverksamhet. De källor och den litteratur, som ha utgjort grundvalen för det inledande kapitlet om släkten i äldre tid redovisas i ett särskilt avsnitt i slutet av boken. För syftet att söka vidga kännedomen om den Sanneska affärsverksamheten och därmed sammanhängande förhållanden under tidigare år skulle givetvis olika offentliga och enskilda arkiv ha kunnat utnyttjas. Då den begränsade tid, som vid sidan av vårt egentliga arbete stått oss till buds för släktboksarbetet, emellertid ej medgivit en arkivforskning av detta omfång, ha vi i stället sökt utfylla bilden av utvecklingen genom en undersökning av det lättillgängliga material, som tidningspressen utgör. Den speciella karaktären av detta stoff har gjort, att det synts lämpligt att låta detta utgöra grunden för ett särskilt kapitel.

I fråga om samtliga kapitel i släktbokens första del stå vi i den största tacksamhetsskuld till läroverksadjunkt Sten Kristiansson, som, tack vare sin djupgående förtrogenhet med Uddevallas och tidens historia på ett sätt som endast han kunnat, infogat släktens historia i ett större sammanhang. Han är sålunda förfat-

tare till andra kapitlet, »Hemstaden. Uddevalla 1789–1919», och han har också haft vänligheten att underkasta det av redaktionen sammanförda materialet, vilket tagit form i första och tredje kapitlen, en grundläggande bearbetning.

För värdefull hjälp i olika avseenden vid insamlingen och bearbetningen av källmaterialet är det oss angeläget att här framföra ett varmt tack till dr. phil. Albert Fabritius, Köpenhamn, grosserer H. Friis-Petersen, Århus, och ingenjör Jørgen Gløersen, Oslo, samt till chefer och tjänstemän vid de arkiv och bibliotek, vilkas samlingar utnyttjats för denna bok. Ett särskilt tack vilja vi rikta till en vän till släkten om än ej frände, advokat Ulrik Sanne, Oslo, vars anvisningar och medverkan varit en stor tillgång vid forskningarna.

Som en sista del har i släktboken införts ett släktregister. Här ha icke blott de manliga medlemmarna av släkten Sanne och deras familjer utan även de närmaste leden av släktgrenarna på kvinnolinjen medtagits. I överensstämmelse med släktbokens koncentration kring J. N. Sanne ha förutom de medlemmar av släkten i Sverige som genom födseln bära namnet Sanne och deras hustrur resp. män alla J. N. Sannes efterkommande blivit föremål för en utförligare behandling än övriga medtagna personer.

Vår önskan är, att släktboken måtte kunna fylla den avsedda uppgiften att vara ett sammanhållande band inom släkten och att även åt kommande generationer bevara drag och gestalter i ett minnesrikt skede av släktens historia.

Morlanda i augusti 1951.

Sven-David Sanne *Göran Hedin* *Bertil Rehnberg*

SLÄKTEN SANNE I ÄLDRE TID

I Danmark och Norge

Det gamla Bohuslän var knutet till Norge och därmed till den enhet som det dansk-norska väldet utgjorde. Vid forskningar i till exempel Uddevallas historia har man ofta tillfälle att konstatera, hurusom personliga förbindelser fortforo långt efter det att Roskildefreden slitit det statliga sambandet. Kustområdena kring Skagerak och Kattegatt förenades helt naturligt genom handel och sjöfart, näringslivet var i mycket likartat och känslan av stamfrändskap levde kvar.

Den gamla uddevallasläkten Sanne inflyttade sålunda till Uddevalla från Norge och leder i sista hand sitt ursprung från Danmark. Källmaterialet rörande de äldsta kända släktgenerationerna är ofullständigt och svårtillgängligt, och då det dessutom ännu ej varit möjligt att företaga mer än en jämförelsevis begränsad undersökning av de närmast till hands liggande källorna, är det endast några konturer, som här kunna tecknas.

Den äldste kände släktmedlemmen bär namnet *Jens Lauridsen* och var född i Århus, där han den 8 mars 1723 fick borgarskap som skeppare. Han begrovs i Århus den 16 juni 1741, enligt anteckningen härom 54 år gammal. Han skulle således ha varit född omkring år 1687. Åldersangivelserna i dödböcker, skiftesprotokoll och liknande källor brista dock ofta i fråga om exakthet, och riktigheten av nämnda uppgift kan ej kontrolleras genom dopböckerna för Århus' två församlingar, domkyrkoförsamlingen och Vor Frue församling, emedan dessa böcker ej finnas förrän från 1691, resp. 1749. Likaså har det åtminstone ännu ej lyckats att utreda Jens Lauridsens härkomst. Av det hittills undersökta källmaterialet att döma synes han emellertid ha varit befryndad med släkten Buchtrup från Ebeltoft, en liten kuststad några mil öster om Århus. I skiftet efter hans första hustru — han var gift två

gånger — lämnas upplysningen, att han utställt en obligation till sin farbror Søren Buchtrup i Ebeltoft, vilken antagligen är identisk med den Søren Jensen Buchtrup, som var född i Ebeltoft 1678 och dog där 1731. Vid ingåendet av såväl Jens Lauridsens första som hans andra äktenskap fungerade vidare som »forlover» Søren Jensen Buchtrups bror Hans Jensen Buchtrup, som var köpman i Århus och senare blev »kirkeværge», dvs. kyrkovärd, i Vor Frue församling. Några fler säkra ledtrådar för den fortsatta forskningen på denna punkt ha tills vidare ej stått att erhålla.[1]

Den 2 september 1723 vigdes Jens Lauridsen i Århus med Barbara Andersdatter. Hon dog redan följande år. År 1725, den 18 september, ingick Jens Lauridsen i Århus nytt äktenskap med Margrethe Nielsdatter. Vi veta ej var Jens Lauridsens båda hustrur voro födda eller vilka deras föräldrar voro. Det första äktenskapet var barnlöst. I Jens Lauridsens och Margrethe Nielsdatters äktenskap föddes barnen Michel (f. omkr. 1727), tvillingbröderna Jens Andreas och Oluf[2] (f. omkr. 1733), Else Marie (f. omkr. 1735) och Elisabeth (f. 1739). Om Jens Lauridsen och hans hustru under dessa år vistats i Århus, synas de ej ha varit bosatta i domkyrkoförsamlingen, vilken de såväl dessförinnan som senare tillhöra, ty barnen återfinnas ej i dennas dopböcker. År 1741 konfirmerades emellertid sonen Michel i denna församling. I konfirmandlängden bär han namnet Michel Jensen Sanne. Varifrån släktnamnet är hämtat är ej känt. Också brodern Oluf samt systrarna antogo namnet Sanne. Brodern Jens Andreas kallade sig Müller efter styvfadern, rådmannen och vice borgmästaren i Århus Rasmus Eriksen Müller (el. Møller), med vilken Margrethe Nielsdatter år 1743 hade gift om sig.

Sannesläktens förfäder i 16- och 1700-talens Århus levde i en stad, som alltifrån sin begynnelse varit ett centrum för handel och sjöfart. På grund av sitt läge utgjorde den en mötesplats för samfärdseln till lands och till sjöss, och på grund av sin hamn spelade den en framträdande roll i krig och fejder. Redan vid mitten av 900-talet hade den blivit biskopssäte. Stadsbilden do-

---

[1] I arbetet P. A. Buchtrup — Preben A. Buchtrup, Slægten Buchtrup (Köpenhamn 1932) återfinnes varken Jens Lauridsen eller någon med namnet Laurids, som denne skulle kunna vara son till.

[2] I källorna förekommer även namnformen Ole.

minerades av domkyrkan, helgad åt S:t Clemens, som i synnerhet var sjöfararnes beskyddare. Under gången av det omkring år 1200 påbörjade byggnadsverket hade den ursprungligen romanska kyrkan omgestaltats i sengotisk stil till en stor och rikt smyckad katedral. Efter mäktigt uppsving under 1200-talet, följt av växlande framgång och lycka, hade perioden från slutet av 1530-talet fram till trettioåriga kriget som helhet präglats av fortsatt blomstring för Århus, som nu blev Jyllands tredje stad. De viktigaste näringarna i Århus voro nu som tidigare lantbruk, hantverk, handel och sjöfart. Vad som kanske främst gav Århus dess prägel var inriktningen på utlandet. Redan från slutet av 1400-talet finnas vittnesbörd om att stadens sjöfart var betydande och ej begränsade sig till Danmark utan omfattade också Tyskland och Norge. Tiden från omkring 1540 kännetecknades av en starkt utvecklad handel såväl med andra danska städer som med utlandet. Och århusköpmännen nöjde sig icke med att driva handeln hemma från Århus utan förde ofta själva ut sina varor. Många bosatte sig i främmande land. I Norge blevo århusbor borgare; från Island till Danzig voro de att finna. En betydande plats härvidlag intog Amsterdam, »dåtidens Amerika», med de stora möjligheterna. Där fanns en hel dansk koloni, som på 1630-talet fick egen kyrka. Till Århus' exportvaror hörde öl samt säd, nötboskap och andra lantbruksprodukter. Bland importen märkes trä från Norge. Efter denna lyckliga tid inneburo trettioåriga kriget och kriget med Sverige 1657–58 och över huvud återstoden av 1600-talet en tid av olyckor och nedgång för Århus. Ockupation och ödeläggelse gingo hårt fram över staden. Många kommo att sakna tillräckligt ekonomiskt underlag för sin verksamhet. Det blev fler fattiga och färre rika. Någon fullständig katastrof blev det dock ej. Det fanns icke så många storköpmän som tidigare, men de få som funnos synas att ha varit ännu större matadorer än de gamla. Befolkningstalet höll sig på ungefär samma nivå, och omkring år 1700 var Århus Jyllands andra stad i ordningen, näst efter Ålborg, med omkring 3 500 invånare. Hantverkarnas antal var fortfarande betydande, och de utländska handelsförbindelserna upprätthöllos.

Den första hälften av 1700-talet, vilken omspände större delen av Jens Lauridsens liv, medförde till en början jämförelsevis

goda tider, tack vare att Danmark från 1701 till 1709 ej var indraget i de europeiska krigen. Med landets inträde sistnämnda år i det stora nordiska kriget kom också Århus' näringsliv att i hög grad präglas av krisen. Trots vanskligheterna klarade sig folk emellertid igenom, ehuru man genomgående hade det sämre ställt än förr. Större affärer blevo till mindre butiker, hökerier. Ställningen var ej för någon så svår som under det föregående århundradet, men det långa ekonomiska trycket gjorde att möjligheterna att komma upp igen efter ett ekonomiskt slag voro mindre än då. I stort sett går denna tid för Århus' vidkommande i stagnationens tecken.

I denna släkthistorik tilldrager sig handeln och sjöfarten i Århus i slutet av 1600- och början av 1700-talet ett särskilt intresse. Århus' egenskap av kuststad med livliga handelsförbindelser gjorde, att sjöfarten helt naturligt kom att spela en betydande roll. År 1683 uppräknas i en skattelista 42 skeppare i Århus, och det fanns ett skepparskrå. Liksom dylika listor gett vid handen beträffande förra delen av 1600-talet, voro säkerligen skeppen av växlande storlek. Också sjöfarten drabbades emellertid av såväl orostiderna som den allmänna tillbakagången. Det florerande kaperiet gjorde haven osäkra, särskilt under det stora nordiska kriget. Ändock torde konjunkturerna för sjöfarten ha varit jämförelsevis goda. Skeppsfarten i Århus denna tid präglades fortfarande av både kraft och kapitalinsats. Under det stora nordiska kriget minskade dock stadens handelsflotta något. De stora fartygen ersattes av mindre. Efterkrigstiden bjöd på färre möjligheter än tidigare. Sjöfarten var emellertid även nu så betydande, att Århus i samtida redogörelser för det ekonomiska läget, och det med rätta, anges som först och främst en sjöstad. Århusskeppen gingo dock ej som förr på utlandet utan huvudsakligen inom Danmarks gränser samt till Norge. Under 1730-talet träder Norge i förgrunden som avnämare av exporten av säd och övriga lantbruksprodukter från Århus, och från Norge skeppades i gengäld till Århus timmer, sill, tran, torkad fisk, torv, järn, tjära och kalk m. m.

Härmed ha vi i stora drag angivit den yttre ramen för skepparen och borgaren Jens Lauridsens levnad och för hans barns uppväxtår. Frågan var Jens Lauridsen i anseende till storleken av sin

borgerliga gärning hörde hemma på skalan av större och mindre utövare av hans yrke och över huvud vilken ekonomisk och samhällelig position han innehade, ha de undersökta källorna ej gett några närmare upplysningar om. Familjens släktförbindelser synas emellertid tyda på att han intagit en ansedd ställning.

Då denna släktboks egentliga syfte är att skildra uddevallagrenen av släkten Sanne och dess förfäder, ha vid klarläggandet av släktens historia övriga grenar endast i begränsad utsträckning följts. Rörande Jens Lauridsens yngre barn kunna ytterligare några uppgifter lämnas. Else Marie Sanne gifte sig 1754 med köpmannen och borgaren i Århus Søren Jensen Wissing. Antagligen tillhörde Søren Wissing den släkt, som från 1660-talet under ungefär ett århundrade ägde Århus' stora kvarn, »Århus Mølle», som anlagts på 1200-talet av konungen och sedan varit kronoegendom till dess att den såldes till en Wissing. Elisabeth Sanne firade den 29 juni 1759 bröllop med en medlem av en av Danmarks och Norges gamla kultursläkter, apotekaren i Århus Schach Selmer. En brudparet tillägnad tryckt hyllningsdikt[1] är för övrigt bevarad i ett exemplar i universitetsbiblioteket i Oslo. Tio år därefter, 1769, gifte Schach Selmers brorsdotter Nille Marie Selmer, som var änka efter Søren Wissing i dennes andra gifte, om sig med Ole Sanne, Jens Lauridsens tredje son. Ole Sanne var köpman och borgare i Århus. Makarna Sanne hade fyra söner och fyra döttrar. Två av sönerna dogo i unga år. Ole Sanne avled i Århus den 1 december 1812. Han efterlämnade sönerna Jens Johan, »urtekræmmer» i Köpenhamn, och Schach, handelsbetjänt i Ålborg, samt två döttrar.

Jens Lauridsens äldste son, Michel eller för att använda den namnform, som senare mestadels möter i källorna, *Michael Sanne*, stannade ej i Århus. När han i unga år lämnade ej blott sin fädernestad utan även Danmark, var detta som framgått av den ovan tecknade utvecklingen ingalunda något anmärkningsvärt. De svårigheter, som Århus' ekonomiska liv denna tid hade att kämpa med, måste dessutom ha särskilt stimulerat lusten att söka sig ut i världen. Norge, vilket som vi sett redan tidigare varit ett av målen för utvandringen, bör nu ha legat speciellt nära till hands såväl på grund av århushandelns koncentration dit som därför

[1] Coptander: »Kiærlighed uden Kiærlighed, — — —.» (Köpenhamn 1759. 8:o.)

att det just nu erbjöd mycket goda utsikter. Till Norge ställde alltså Michael Sanne sin färd.

Den första uppgiften vi äga om Michael Sanne efter hans konfirmation 1741 är, att han 1751 vistades i Norge i Halden, det dåvarande Fredrikshald. Vad han ägnat sig åt under sin tidiga ungdom samt i Fredrikshald, sväva vi tyvärr i okunnighet om. Det förefaller emellertid, som om han åtminstone bland annat erhållit något slags teknisk utbildning eller praktik. Några år senare, 1755, finna vi honom i Moss på östra sidan av Oslofjorden. Detta var ett litet livligt handelssamhälle, som 1720 blivit köpstad och befann sig i rask utveckling. Här blev nu Michael Sanne köpman och borgare.

Den 8 december 1757 ingick Michael Sanne i Moss äktenskap med jomfru Sara Wærn. Vi äga ej någon uppgift om vilka Sara Wærns föräldrar voro, men av allt att döma tillhörde också hon en århussläkt, den kända, i Norge främst med just Fredrikshald och Moss förknippade släkten Wærn. Hon hade en syster, Maria, efter vilken det hölls skifte i Kristiansand den 4 januari 1787, och en bror, Newton, utan tvivel identisk med den Newton Wærn, som från år 1769 var köpman och borgare i Kristiania. Newton Wærns och Michael Sannes namn äro båda i mer än ett avseende knutna till fredrikshaldssläktens företagarverksamhet, och särskilda förbindelser synas Michael Sanne och hans svåger ha haft med industrimannen Mathias Wærn.

Släkten Wærn kan spåras på Jylland tillbaka till början av 1600-talet, då den äldste kände stamfadern, Rasmus Rasmussen Wærn, var fiskare i Ebeltoft. Hans son, som också hette Rasmus (d. 1671), flyttade till Århus, som efter hand blev släktens huvudsakliga hemort i Danmark. I Århus intog släkten en bemärkt ställning; både Rasmus Rasmussen Wærn d. y. och hans son Mads (f. omkr. 1625, d. 1664) blevo t. ex. rådmän. Den sistnämndes son Morten Madsen Wærn (d. 1711), som var köpman och skeppare, blev kämnär[1] och »vejer og måler»[2] i Århus. I slutet av 1600-talet och början av 1700-talet följde emellertid flera av släktens medlemmar århustraditionerna och utvandrade till olika länder. En gren av släkten blev på 1680-talet bofast i Norge, i Fredrikshald, och

[1] handhavare av stadens kassa och räkenskaper.
[2] officiell kontrollant av mått och vikt.

andra grenar följde senare efter dit. För ett par medlemmar av en gren blev, liksom för många danskar vid denna tid, England målet för färden. Det virke, som efter Londons förhärjande brand år 1666 krävdes för stadens återuppbyggande, infördes från Skandinavien, och detta hade till följd, att timmerhandlare och skeppsredare från Danmark och Norge bosatte sig i London, där det småningom bildades en stor dansk-norsk koloni med egen kyrka. Troligen i början av 1700-talet flyttade nu Morten Madsen Wærns söner Johannes[1] Mortensen Wærn (f. omkr. 1683, d. omkr. 1742) och Peder Mortensen Wærn (f. omkr. 1688, d. 1734) till London. Sannolikt är det denne Johannes Wærn, som Sara Wærn är dotter till. Efter att 1699 ha genomgått Århus katedralskola var han på 1710-talet lärare vid den dansk-norska londonförsamlingens skola. Från 1725 till sin död var han medlem av församlingens konsistorium och en av föreståndarna för kyrkan. Han var gift, och man vet, att han efterlämnade flera barn.[2] Brodern Peder stannade ej i London utan begav sig över Holland år 1714 även han till Fredrikshald, där han blev en av stadens mest betydande köpmän. Peder Wærn och andra medlemmar av släkten i Fredrikshald ha gått till eftervärlden inte minst genom sina patriotiska och tappra insatser vid stadens försvar mot svenskarna 1716 och 1718.

För sina offer i kriget med Sverige belönades Fredrikshald med privilegier och skattelättnader, och näringslivet blomstrade. Släkten Wærn hörde till stadens inflytelserika köpmansaristokrati, som utgjordes av en liten krets släkter, vilka ofta genom giftermål inbördes eller på annat sätt voro förbundna med varandra. Ett exempel härpå är den företagarverksamhet, som på 1740-talet startades av släkterna Ancher och Wærn i förening. Affärsmannen Erik Ancher, far till statsrådet Carsten Anker[3], grundade i

[1] I källorna förekomma även namnformerna Johan och John.

[2] Hypotesen att Sara Wærn är dotter till Johannes (Johan) Wærn i London har ännu ej kunnat prövas. För detta antagande talar emellertid dels att Michael Sannes och Sara Wærns andre son fick namnet Johannes (Johan), dels att Sara Wærns bror bar det engelska namnet Newton samt att dessa namn blevo släktnamn i Johannes Sannes släktgren. I samma riktning pekar den omständigheten, att Newton Wærn (enligt Collett, Gamle Christianiabilleder, 2. utg., s. 387) var en av sju »reformerte» köpmän i Kristiania 1771, dvs. synes ha tillhört ett utländskt protestantiskt samfund.

[3] När Carsten Anker jämte några andra medlemmar av släkten 1778 adlades, ändrades stavningen av släktnamnet från Ancher till Anker.

mitten av 1740-talet handels- och industrirörelse i Fredrikshald tillsammans med sin svåger Morten Wærn. Efter Morten Wærns frånfälle inträdde i stället som kompanjon dennes kusin, Peder Wærns yngste son, Mathias Wærn (f. 1725, d. 1788). Handelshuset Ancher & Wærns insatser i det norska näringslivet voro omfattande. Verksamheten utvidgades 1749 från Fredrikshald till Moss, i det att firman detta år blev ägare till Moss järnverk. Då driften av detta emellertid ej utvecklade sig gynnsamt, uppstod en segsliten och bitter tvist mellan Ancher och Mathias Wærn, som slutade med att Ancher löste ut kompanjonen ur firman. Mathias Wærn gav då ännu ett exempel på den lust och förmåga att bryta sig en bana i främmande miljö, som varit ett så framträdande drag i släktens tidigare historia, i det han år 1767 flyttade över till Sverige. Här blev han delägare i Billingsfors bruk samt kom snart att intaga ett bemärkt rum bland näringslivets män. Mathias Wærn är stamfader för den svenska släkten Wærn, av vilken en gren år 1857 upphöjdes i adligt stånd.

I Michael Sannes och Sara Wærns äktenskap föddes tre barn, dottern Karen Cathrine, född 1759, samt sönerna Jens, född 1760, och Johannes, född 1761. Äktenskapet blev icke långvarigt. Sara Wærn avled i Moss den 29 december 1761, blott två månader efter det sista barnets födelse.

Efter några år gifte Michael Sanne om sig med jomfru Anna Christiana Debes. Bröllopet stod den 31 augusti 1764. Anna Christiana Debes var född 1737 och dotter till prosten Peder Debes i Onsöy nära Fredrikstad vid Oslofjorden och hans hustru Karen Gløersen. Den vitt utgrenade släkten Debes härstammade även den från Danmark och räknar liksom släkten Wærn flera kända medlemmar.[1]

[1] Anna Christiana Debes' släkt torde kunna ledas tillbaka till sogneprästen i Bogö vid Falster Jacob Nielsen (1558–1633). En son till denne var nämligen med all sannolikhet guldsmeden i Nyköbing på Falster Peder Jacobsen Debes (d. 1713), beryktad som »en vældig Slagsbroder». Hans son Lucas Pedersen Debes (d. 1729) tjänstgjorde först några år som präst vid den danska församlingen i London och blev därefter 1698 sognepräst i Brörup på Jylland och sedermera prost. Lucas Debes' son Peder (1700–1763), Anna Christiana Debes' far, var först kapellan i Fredrikshald och blev sedan 1737 sognepräst i Onsöy. År 1745 blev han prost i Nedre Borgesyssels prosteri. Han lät av trycket utge en predikan och en begravningsdikt, vilken sistnämnda även är publicerad i Personalhistorisk Tidsskrift 1: 6, 1885, s. 225 ff. Texten på hans gravsten i Onsöy kyrka är återgiven i Personalhistorisk Tidsskrift 1: 1, 1880, s. 248 f. Anna Christiana Debes' tvillingsyster Friderica Dorothea var gift med köpmannen Hans Andreas Wærn i Fredrikstad. Huruvida denne tillhörde Fredrikshaldssläkten Wærn, är ej känt. —

Den tid, under vilken Michael Sanne levde och verkade, präglas i ekonomiskt avseende av merkantilismen. Målet för ett lands näringspolitik borde enligt denna åskådning som bekant vara att skapa ett så stort överskott som möjligt av pengar och ädel metall. Härtill vore handeln och den under 1700-talet uppblomstrande industrien det väsentliga hjälpmedlet. Vad Norge beträffar betraktades det denna tid som ett blivande industriland med stora möjligheter. Landet blev följaktligen tillgodosett med fabriker av alla slag. Släkterna Anker och Wærn voro betydande representanter för de företagare, större och mindre, som buro upp denna utveckling, och bland dessa intar även Michael Sanne en plats. Personligen stod Michael Sanne i ett nära förhållande inte blott till Mathias Wærn utan även till Erik Ancher. Sålunda stodo såväl Ancher och hans hustru som Wærn fadder till Michael Sannes och Sara Wærns första barn. I detta sammanhang kan nämnas, att Sannes svåger Newton Wærn synes ha innehaft en befattning vid Moss järnverk.[1] Huruvida Sannes verksamhet i Fredrikshald mer eller mindre hängt samman med firman Ancher & Wærns rörelse är ej känt, men möjligheten härav är det svårt att se bort ifrån med hänsyn till vad källorna rörande hans tid i Moss vittna om hans anknytning till fredrikshaldssläkten Wærn. Om man utgår från antagandet, att hans hustru var kusin till Mathias Wærn, ter det sig också naturligt, att han som företagare var knuten till den gemenskap fredrikshaldssläkterna emellan, i vilken släktförbindelser och företagarintressen ömsesidigt betingade varandra.

Över huvud har Michael Sannes verksamhet liksom Mathias Wærns haft en utpräglad mekanisk-industriell karaktär och som i det föregående påpekats varit mer eller mindre anknuten till släkten Wærn. År 1765 inköpte han av Ivar Jensen Colstrup den så kallade »Store Sigtemølle med derhos staaende Stampemølle» på »Møllergaarden kaldet med tilhørende Hauge etc.» och ett sågbruk med en kapacitet av 2 500 »bord» för en sammanlagd köpeskilling av 2 200 riksdaler. I samband härmed kan anföras en uppgift i en dåtida reseskildring, av vilken att döma Michael

En son till Jacob Nielsen var Lucas Jacobsen Debes (1623–1676), prost på Färöarna och känd topograf, i likhet med Peder Jacobsen Debes en stridbar man (Dansk Biografisk Leksikon 5, 1934, s. 624 f.).

[1] Moss kyrkobok 2 år 1758 har en anteckning om »Neuthon Wærn paa Jernværket».

Sanne jämte en Wærn och några andra affärsmän varit delägare i en klädesfabrik (valkeri) i Moss.[1] Vidare var han, kanske redan under 1750-talet, agent i Moss för det Norske kompani, som hade grundats år 1739 för att befrämja det norska näringslivet. Tyngdpunkten i kompaniets verksamhet kom efter hand att ligga på glasindustriens område. I det Norske kompani voro från 1751 kung Fredrik V samt handelshuset Ancher & Wærn huvudintressenter. En av de ledande i företaget var Mathias Wærns bror, generalauditör Morten Wærn, en av kompaniets två direktörer 1769—1771. Bland aktieägarna märkes Newton Wærn; agent i Århus för kompaniet var Michael Sannes svåger Schach Selmer. Angående Sannes verksamhet för kompaniets räkning kan nämnas, att han 1765 föranstaltade om en större sändning av glasvaror. — I varje fall från år 1760 ägde Michael Sanne en gård vid Storgaten, och av skiftet efter den första hustrun framgår, att han ägde ytterligare en gård i staden, värderad till 1 200 riksdaler.

Bland borgarna i Moss intog Michael Sanne en framskjuten ställning. År 1763 utsågs han till kyrkovärd. Hans gård vid Storgaten omtalas såsom en av de förnämsta i staden. Den skildras utförligt i ett par böcker om Moss.[2] Sannegården var en stor tvåvåningsbyggnad av trä, målad och brädklädd utanpå timringen, vilket ännu ej var så vanligt, samt täckt med tegel. Flera av rummen hade målade tapeter, vilket annars ej brukades mer än i det förnämsta rummet. Vid en försäljning år 1835 uppges antalet rum till ej mindre än sjutton, vartill kommo en del utrymmen i uthusbyggnaderna. Dit hörde enligt tidens sed ladugård samt ett stall med plats för nio hästar. Till gården hörde även tvenne »urte- og frugthaver», varav den ena låg intill boningshuset med vackra popplar utåt gatan. Under kungsskjutsarnas tid tjänstgjorde den som kungligt nattkvarter, t. ex. då Oscar I och prins August år 1846 voro på genomresa till Kristiania.[3]

Denna lyckliga tid för Michael Sanne avbröts emellertid av

[1] I nämnda reseskildring uppräknas som några av ägarna till valkeriet i Moss Wærn, Fleischer, Gude och Sande (Olsen, Fra det gamle Moss, s. 93 f.). Dessa företagare torde vara identiska med Mathias eller Newton Wærn, justitsrådet och amtmanden Baltasar Fleischer, köpmannen Just Gude och Michael Sanne.

[2] Olsen, Fra det gamle Moss, s. 228 och Nyquist, Mossiana fra ældre tider, s. 215 ff.

[3] Sannegården, efter en följande ägare sedermera kallad Chrystiegården, förstördes genom brand 1858.

en kris, som kom att på ett avgörande sätt inverka på fortsättningen av hans liv. I allmänhet var 1700-talet för Norge en ekonomisk uppgångstid, men omkring år 1770 inträdde en svårartad ekonomisk depression, för övrigt av likartad natur som den samtidiga i Sverige. Det ena handelshuset efter det andra stupade. För Erik Ancher blevo de ekonomiska svårigheterna så stora, att han 1776 måste sälja Moss järnverk till två brorsöner. Möjligt är, att Sanne direkt berörts av järnverkets förluster eller att den ekonomiska krisen på annat sätt skakat hans rörelse. Alltnog ledde olyckliga transaktioner till att hans ställning blev ohållbar. År 1775 såldes därför en del av hans egendom på auktion, och 1776 rönte en del av återstoden samma öde, däribland enligt annons i »Norske Intelligenssedler» en »feldberederstampe» och en såg. Sistnämnda år såldes även gården vid Storgaten till en handlande Schjoldborg. Gården taxerades samma år till 2 000 riksdaler, oaktat Schjoldborg förklarade, att han inte ville sälja den för 3 000 riksdaler. Taxeringsmännen anmärkte också, att »Om Gud vilde, Tiderne noget skulde forandre sig til Byens Opkomst og Bedste, hvorom man dog maa gjøre sig Haab i en Tïd, da de ere declinerede til det Ringeste, saa var och blev Gaarden vist meget mere værd».

De närmast följande åren i Michael Sannes liv äro höljda i dunkel. Hans barn Karen Cathrine och Jens konfirmerades i Fredrikstad 1776 respektive 1777, varför det är möjligt, att han flyttade dit. Då vi år 1784 för första gången åter äga en uppgift om honom själv, är det i samband med att Karen Cathrine vid jultiden detta år firade bröllop med rådmannen i Kristiansand Andreas Kierulff. Han kallas nu »Mekanikus» och anges som bosatt i Kristiansand.[1] I en manuskriptsamling i Riksarkivet i Oslo omtalas han som »Mekanikus eller Møllebygger».[2] Tiden var ju synnerligen intresserad för mekaniska uppfinningar och rön. I England pågick vad man kallat den tekniska revolutionen, som bildar upptakten till vår moderna tid. Antagligen har Michael Sanne efter sina motgångar slagit sig fram genom att utnyttja sina kunskaper på detta område. Kristiansand var visserligen ingen egentlig industristad, men i bygden fanns det gott om

[1] Klitgaard, Kjærulfske Studier, s. 221.
[2] Wilhelm Lassens samlingar, Riksarkivet, Oslo.

kvarnar och sågar m. m., och överallt var man som sagt inställd på att bryta med föråldrade metoder. Hans ställning synes ha varit relativt god. Åtminstone gjorde dottern ett gott parti. Svärsonen var av en gammal ansedd dansk-norsk släkt och intog en framträdande ställning i Kristiansand. Nyss bliven änkling hade han förut varit gift med en dotter till den rike köpmannen Andreas Chrystie i Moss.

Ej lång tid därefter lämnade Michael Sanne emellertid Kristiansand. Redan följande år, 1785, finna vi honom i Karlstad i Sverige, där han kyrkobokföres såsom byggmästare, senare även som konstmästare.[1] Traditionen vet berätta, att han arbetat bl. a. vid byggandet av Trollhätte kanal, där han skall ha deltagit i arbetena på »Polhems sluss». Denna tillkom visserligen redan på 1750-talet men ombyggdes, då kanalarbetet återupptogs, på 1790-talet, vadan denna uppgift kan vara riktig. En ritning av Trollhätte kanal, som lär ha uppgjorts av Michael Sanne, fanns på sin tid i Johan Newton Sannes ägo.[2]

Michael Sanne hade nu blivit gammal, och 1798 eller något år senare flyttade han tillbaka till Kristiansand, till sonen Jens. Hos denne framlevde han sedan sina återstående dagar. Den 29 januari 1805 slutade han sin växlingsrika levnad. Han efterlämnade änka samt två söner och två döttrar. I boet funnos icke några tillgångar.

Anna Christiana Debes överlevde sin make i tio år. Hon gick ur tiden den 17 augusti 1815. I Michael Sannes och Anna Christiana Debes' äktenskap föddes 1766 en dotter, Sara Cecilia. Hon förblev ogift och skall enligt traditionen[3] ha besökt Uddevalla och där hälsat på sin broder Johannes. Hon dog i Kristiansand 1842. Liksom sin moder hade hon varit med fadern under den tid denne bodde i Karlstad.

Michael Sannes andre son Johannes blev stamfader för udde-

---

[1] Som yrkesbeteckning motsvarade konstmästare mekaniker, maskinbyggare, konstruktör av »konstbyggnader» (uppfordringsanordningar i gruvor m.m.), befästningsanläggningar o.d. Konstmästare kunde också vara en (statlig) tjänsteman, som hade att anlägga och övervaka »konsterna» vid en gruva.

[2] En anteckning härom har gjorts av Kjell Sanne på en av honom omkring år 1910 uppgjord stamtavla. Ritningen var då förkommen.

[3] Enligt Kjell Sanne återgiven av Johannes Sannes styvdotter Christina Catarina Frykholm, f. Belin.

vallagrenen av släkten. Före skildringen av denna skall de norska sidogrenarnas genealogi i korthet här beröras.

Karen Cathrine Sanne gifte sig som nämnt i Kristiansand år 1784 med rådmannen Andreas Kierulff. I regel voro rådmännen i de smärre städerna illitterata, men Kierulff hade i varje fall studerat vid Köpenhamns universitet och kanske även där avlagt juridisk examen. Han var född 1732 och avled i Kristiansand 1797. Karen Cathrine och Andreas Kierulff hade många barn, av vilka en son blev overrettsprokurator på ön S:t Croix i Danska Västindien. Denna släktgren Kierulff har blivit talrik och fortlever på åtskilliga platser i världen, särskilt i Amerika. Karen Cathrine överlevde Andreas Kierulff i många år. Hon gifte om sig med köpmannen och skepparen Niels Kjær i Kristiansand. I detta äktenskap föddes en dotter. Äktenskapet blev ej lyckligt. I det förut anförda arbetet Klitgaard, Kjærulfske Studier (s. 221) uppges att denne Kjær »der fallerede og rømte fra Hustru og Barn, skal være kommen til Batavia, hvor han døde kort efter Ankomsten.» Karen Cathrine dog hos en son i Fredrikstad 1829.

Jens Sanne har väl flyttat från Moss tillsammans med familjen på 1770-talet. Det kunde tänkas, att han följt med brodern eller fadern till Sverige, men varken Uddevallas eller Karlstads kyrkoböcker upplysa därom. År 1790 löste han borgarebrev i Kristiansand och kallas då köpman. Han gifte sig därefter med Andrea Birgitte Heidemark, dotter till kaptenen vid infanteriet Ole Christian Engebretsen Heidemark och dennes hustru Jacobæa Hvidt, vars far var skeppsredare i Borre på västra sidan av Oslofjorden mitt emot Moss. Bröllopet stod i Glemmen strax norr om Fredrikstad den 13 augusti 1790. Ole Christian Heidemark tillhörde förmodligen den från Uddevalla härstammande släkten Heidemark, vars äldste kände medlem, Christen Heydemarck (f. 1632, d. 1703), var postmästare därstädes. I likhet med uddevallakyrkoherden Johannes Colstrup förblev Heydemarck det gamla fosterlandet trogen och flyttade under Gyldenlövefejden 1675—79 över till Fredrikshald, som nyss blivit stad. Han var borgmästare där från 1680 till sin död. Släktingar till honom stannade kvar i Uddevalla, och från en av dem härstammar t. ex. släkten Busck.

Andrea Birgitte Heidemark dog år 1793 vid sitt första barns

födelse. Jens Sanne gifte därefter om sig med Martha Marie Schaarbech, som var född i Borre 1762 och dotter till »capitaine d'armes»[1] Ole Larsen Schaarbech och Else Larsdatter Wright, vilken tillhörde en släkt Wright, som Jens Sanne genom sin första hustru var befryndad med. I detta äktenskap föddes en son, Ole Michael (1796), samt tre döttrar.

Slutet av 1700-talet var över huvud en uppgångstid för norsk sjöfart. I särskild grad gäller detta Kristiansand, som under tiden från 1790 fram till 1814 huvudsakligen till följd av de då rådande krigskonjunkturerna upplevde sin dittills största blomstring. I denna period av stadens historia intar Jens Sanne ett betydande rum som en av Kristiansands ledande storköpmän, »grosserere», som dessa nu började kallas. Han drev så som det var vanligt i hans stad på den tiden krambodhandel och antagligen också »trelasthandel»; han var skeppsredare, och inte osannolikt är att han i mera begränsad skala också lånade ut pengar till de skogsägare, vilkas produkter väl skeppades genom hans försorg. Han stod i affärsförbindelser med bl. a. Hamburg, Amsterdam, London och Glasgow. I Kristiansand ägde han fyra hus. Men freden 1814 med omställningen av näringslivet och samhällsförhållandena samt skilsmässan från Danmark gjorde, att välståndet för Kristiansand gick förlorat. Den därefter utbrutna ekonomiska krisen i Europa hindrade länge återhämtningen. Jens Sanne tycks ha kämpat ihärdigt för att hålla ställningen i det längsta, men år 1822 måste han begära moratorium, varvid han dock uttalade, att han hade »et begrundet Haab om at kunne betale enhver, naar Tiid gives mig til at inddrive mit ikke ubetydelige Tilgodehavende». Det kom också till en uppgörelse i godo med kreditorerna, så att affärsverksamheten kunde fortsättas. Sonen Ole Michael Sanne, som övertog rörelsen, måste emellertid dragas med samma svårigheter och gjorde cession år 1828.

Under några år kring mitten av 1790-talet tillhörde Jens Sanne den fyramannanämnd, som handhade stadens förvaltning, ett tydligen ganska otacksamt uppdrag, som han och hans kolleger dock skötte med framgång och med stor energi. Även i det följande togs han i anspråk för allmänna värv. I egenskap av andre supp-

[1] Capitaine d'armes kallades fordom i en del arméer den underofficer, som hade tillsynen över ett kompanis vapen och beklädnad.

leant för en av stadens representanter i stortinget inkallades han år 1818 att taga säte där, varvid han dock anmälde förfall. I övrigt finner man hans namn i stadens historia bland annat i samband med ett »leseselskap», en dåtida föregångare till läsecirklarna.

Köpmannen och borgaren Jens Sanne avled den 31 maj 1827 »af Gigtsvaghed og Afkræftelse», sextiosju år gammal. Hustrun överlevde honom några år och dog 1833.

Jens Sannes dotter i första äktenskapet, Andrea Jacobæa (1793–1840), gifte sig med en kusin, undertoldbetjent Realf Christian Wright Heidemark. Sonen Ole Michael blev student med »laud» (berömlig) vid Kristiansands katedralskola 1813 och tog följande år »Anden examen» eller »examen philosophicum» vid Kristiania universitet, vars första kull — om 18 studenter — han för övrigt tillhörde. I den livliga, delvis lidelsefulla debatt, som skilsmässan från Danmark och unionen med Sverige gav upphov till i Norge, gjorde han ett inlägg genom en år 1815 anonymt utgiven liten skrift, »Norges Dagskjær. Nogle Vink om hvad den gjenvundne Selvstændighed og Frihed opfordrer Nordmanden til at virke». Han framträdde här som en av unionens anhängare men underströk samhörigheten mellan alla de nordiska länderna. Som den viktigaste förutsättningen för en norsk nationell blomstring angav han ett intensifierat arbete på den andliga odlingens område och framförde särskilt av upplysningens tankar präglade reformförslag beträffande skolväsendet och kyrkolivet. Själv valde han dock icke någon bana, genom vilken han helt skulle kunnat verka för sina idéer. Som nämnt ägnade han sig först åt faderns affärsrörelse. Senare delen av sitt liv var han verksam som handelsman i Lillesand, en liten kuststad några mil öster om Kristiansand. Ett tecken på att hans ungdoms intressen emellertid ej slocknade har man tydligen i att han år 1845 en tid var redaktör för Christiansands-Posten. Han dog i Lillesand 1857. Det har hitintills ej varit möjligt att få kännedom om huruvida han var gift och efterlämnade några avkomlingar. Forskningar rörande denna gren av släkten försvåras av att delar av Kristiansands stadsarkiv förstörts vid stadens brand år 1892.

I det skiftande perspektiv, som Sannesläktens historia hittills erbjudit, är det dock ett drag, som är konstant. Hav och vatten ha utgjort den horisont, mot vilken såväl Sannarnas som i på-

fallande grad de med dem lierade släkternas liv avtecknat sig, i både Danmark och Norge. Det gick alltså i linje med den rörlighet och på samma gång förankring vid en bestämd miljö, som släktens öden gett bilden av, när mot slutet av 1700-talet den svenska kuststaden Uddevalla genom Johannes Sannes överflyttning dit blev säte för en gren av släkten. Därigenom hade släkten Sanne också i likhet med släkten Wærn fullbordat en förgrening över de tre skandinaviska länderna.

De första släktgenerationerna i Uddevalla

Stamfadern för uddevallagrenen, *Johannes Sanne*, var som nämnt född i Moss 1761. År 1782 flyttade han till det då så blomstrande Uddevalla och fick anställning som »betjänt» hos handelsmannen och skeppsredaren Josias Hegardt. Denne var en av stadens förnämsta redare med bl. a. omfattande förbindelser med Spanien. Den 31 juli 1787 intygade Hegardt, att Sanne i flera år som handelsbetjänt konditionerat hos honom och »med flit och trohet förrättat de honom anförtrodde göromål». Sanne torde ha begärt intyget, därför att han vid denna tid antagligen försökte sin lycka i Karlstad, där fadern slagit sig ned. Enligt Uddevallas kyrkoböcker utflyttade han nämligen i februari nästa år till Karlstad. Han var alltså troligen borta från Uddevalla under den kortvariga danska ockupationen 1788 i samband med kriget 1788—1790. Tydligen fann han sig dock ha bättre framtidsutsikter i Uddevalla, ty i början av år 1789 anhöll han hos magistraten där att »i Staden såsom Borgare på hökerinäringen antagen blifva». Enligt lagens föreskrift hördes »Borgerskapets Herrar Äldste» över ansökningen, och då dessa icke hade något att erinra mot hans anhållan samt han genom det av Hegardt utfärdade intyget ansågs ha styrkt sin kompetens i handelsyrket, utfärdade magistraten den 11 maj 1789 borgarebrev för honom. Fjorton dagar senare tog han ut lysning för äktenskap med den unga änkan Sara Elisabeth Belin, född Lund och förut gift med en bokhållare Carl Fredrik Belin.

Sara Elisabeth Belin var född i Uddevalla 1766 och dotter till

Johannes Sanne, som i början av 1780-talet kom till Uddevalla från Norge. Efter ett miniatyrporträtt i Herman Sannes ägo.

kofferdikaptenen Samuel Lund och Catharina Svensdotter Hagman. Samuel Lund synes antingen ha varit inflyttad eller också har han, såsom då var vanligt vid avancemang till högre socialgrupp, ändrat namn, vilket gör det nästan omöjligt att forska efter hans förfäder. Inga faddrar med namnet Lund förekomma vid barndopen. Hustrun, Catharina Lund, avled 1816. I husförhörslängderna uppges hon vara född 1740, men ingen med hennes namn är upptagen i Uddevalla dopbok för detta eller kringliggande år. Även hon har sålunda varit från annan ort. De hade flera barn utom Sara Elisabeth, av vilka sonen Niklas (f. 1774), som blev styrman, samt döttrarna Christine Maria (f. 1777 och längre fram gift med sjötullsbesökaren Johan Hofvander) och Anna Lovisa (f. 1785) överlevde dem. Umgänget i familjen Lund var sjöfartsbetonat. Till faddrar bjödos vanligen »coopwardiecapiteiner» och styrmän.

Då Johannes Sanne erhöll burskap, hade han fått rätt att »sig som hökare nedsätta och den dertil hörande handel obehindradt idka». I stadens handelsrapporter skiljes mellan grosshandlare och hökare (småhandlare). Ehuru alltså de villkor, som präglade Johannes Sannes liv, voro blygsammare än de, som utmärkte faderns och broderns, åtminstone under välgångens tid, ge dock bevarade källor ett intryck av att hans affärsrörelse kännetecknats av soliditet. Han hade antagligen god framgång under Uddevallas lyckliga tid, men han fick uppleva stadens brand 1806 och den på denna katastrof följande allmänna tillbakagången.

Utöver de rent personliga förhållandena är emellertid föga bekant om Johannes Sanne. Han torde bland annat ha idkat handel med ostron och hummer. I Uddevalla gästgivaregårds dagbok är för den 15 mars 1814 antecknat, att J. Sanne anträtt resa till Stockholm med två hästar. Mycket möjligt är att denna färd gällt försäljning av sådana varor liksom de färder som sedermera företogos av sonsonen Johan Newton. Det kan i detta sammanhang nämnas, att släkttraditionen[1] vet berätta, att det från Johannes Sanne och hans son Johan Michael allt som oftast gått sändningar av rocka till Karl XIV Johan, vilken i överensstämmelse med de kulinariska vanorna i sitt gamla fosterland i hög grad senterat rätter av denna i Sverige ej särskilt uppskattade fisk.

En del fastighetsaffärer kunna vara av intresse. Under sin änketid hade Sara Belin år 1788 inköpt hälften utav »hus, gård och tomt» med tomtnumret 285 av en böckare (tunnbindare) Petter Pettersson m. fl. för en köpeskilling av 233 riksdaler 16 skilling specie. Efter bröllopet inköpte Sanne den återstående hälften, som tillhörde en lanttullsbesökare Anders Landström, för 208 rdr 16 sk. sp. Stadsplanen var före branden helt olik den nuvarande. Den ifrågavarande tomten låg ungefär i hörnet av de nuvarande Kungs- och Östergatorna och omfattade en bit av vad som nu är läroverkets skolgård. Den låg på norra sidan av den dåtida motsvarigheten till nutidens Kungsgatan, då benämnd Östergatan. — Svärfadern, som avled 1801, hade ägt en fastighet vid den gamla Norrgatan, värderad till 200 rdr sp. Denna fastighet motsvarade ungefär nuvarande Lagerbergsgatan 5. Vid branden 1806 var Johannes Sanne bosatt här. Förmodligen var denna gård mera cen-

[1] återgiven av Herman Sanne.

tralt belägen för hans affärsrörelse än den andra. År 1808 inköpte han av C. P. Ljungqvist, senare rådman, en ganska stor fastighet mitt emot denna för 233 rdr 16 sk. banco. Det var hörntomten Norra Drottninggatan 11, där Grand Hotell nu ligger.

Den 24 september 1828 försålde Johannes Sanne enligt annons i Uddewalla Weckoblad sin lösegendom, möbler och körredskap m. m. genom fri och öppen auktion. I annonsen talas om hans hus vid Drottninggatan, vilket han alltså fortfarande ägde. Bouppteckningen efter honom, som är dagtecknad den 18 januari 1831, upptager däremot inga fastigheter. Enligt Uddevalla husförhörslängd bodde sonen Johan Michael från 1829 i det hus, som fadern innehaft vid Drottninggatan. Det i bouppteckningen angivna bohaget är jämförelsevis anspråkslöst. Det värderades till 212 rdr banco. Uppräkningen av den avlidnes gångkläder är ett exempel på, att fracken i olika färger vid denna tid var den allmänt använda mansdräkten: bouppteckningen upptager två svarta frackar, en blå, två grå, en brun och en gul. Till dessa hörde tolv olika västar samt svarta och grå byxor och ridbyxor. Först omkring 1860 upphörde bruket att sammanställa dräkter av plagg i olika färger, material och mönster.

Johannes Sanne och hans maka hade tio barn, av vilka blott en son och två döttrar voro i livet, då han den 18 juli 1830 avled. I hans familjebibel[1] har en av hans närmaste anhöriga efter anteckningen om hans dödsdag skrivit: »Gud låt hvar och en af barn och slägtingar upplefva en så lugn ålderdom och en så stilla och salig död.» Hans änka bortrycktes den 20 augusti 1834 av den då rasande koleraepidemien. Det var det femte dödsfallet i staden i denna hemska farsot. Den tilltog i våldsamhet, och efter några dagar avled även hennes dotter Sara Catharina, änka efter kofferdikaptenen Georg Bildt.

Den äldste av Johannes Sannes söner, som nådde vuxen ålder, *Emanuel Sanne* (f. 1794), blev tolagsbokhållare och stadskassör i Uddevalla. Han var även sekreterare i den rätt livliga sammanslutningen Uddevalla Handelssocietet (jfr s. 38). Emanuel Sanne tyckes ha varit en sammanhållande kraft inom densamma, ty protokollen upphöra med hans bortgång. Denna förening hade en ganska egenartad organisation, i det att dess styrelse, vilken ut-

[1] tillhör nu släktmedlemmen Alf Kullgren.

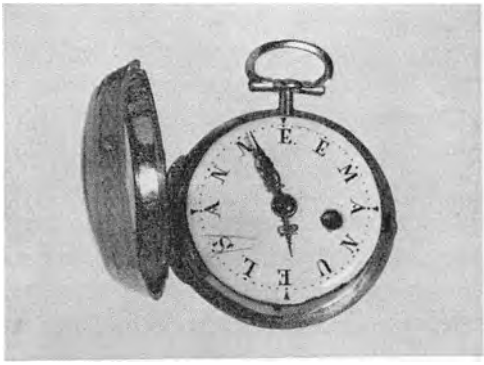

Detta fickur tillhörde en gång Emanuel Sanne.

gjordes av åtta personer, vid behov kunde adjungera medlemmar ur magistraten. Härigenom fick den på sätt och vis karaktär av kommunalt organ. När längre fram, år 1839, drätselkommissionen (motsvarande nuvarande drätselkammaren) tillsättes, rekryteras den just ur samma köpmannagrupp som tidigare varit ledande inom föreningen.

Emanuel Sanne avled ogift på Emaus vid Uddevalla den 13 juni 1827. Bland hans kvarlåtenskap må nämnas ett fickur av guld, vars urtavla i stället för siffror hade de tolv bokstäverna i hans namn, Emanuel Sanne.[1]

Sonen *Johan Michael Sanne* var född den 13 mars 1799 och döptes samma dag. »Mansfaddrar» voro kofferdikaptenen Daniel Sjöberg, skomakaren Erik Ryberg och handelsbokhållaren Lars Lachonius samt »qvinsfaddrar» mormodern madame Catharina Lund, skepparen Henrik Jonsson Bergs hustru madame Sara Maria Forssell och jungfru Anna Weiss. De hörde till stadens rätt välbärgade medelklass.

J. M. Sanne biträdde väl till en början sin fader men etablerade snart egen handelsrörelse. Bland annat gjorde han affärer med ostron och hummer. Hummerhandeln i Uddevalla intager en rätt egendomlig plats i stadens handelsstatistik. Under 1700-talets mitt exporterades rätt mycket hummer från Uddevalla till Holland, men sedan saknas varan i rapporterna ända till år 1822, då handeln återupptogs i väldig skala. Detta år utfördes över 100 000 levande humrar från Uddevalla. Under badsäsongen hade hummer god avsättning bland societeten på Gustavsberg, varom till och med tidens memoarer vittna. Sanne tyckes huvudsakligen ha ägnat sig åt försäljning inåt landet. De största posterna ha sannolikt gått till firman Bergfalk i Stockholm. Men han hade också

[1] tillhör nu släktmedlemmen Alf Kullgren.

liknande affärer med ett stort antal andra platser. I bouppteckningen efter honom upptagas fordringar å personer, bosatta i fjorton olika städer, från Uppsala i norr till Hälsingborg i söder. Han drev för övrigt, såsom hans rätt flitiga annonsering visar och som kommer att närmare beröras längre fram (s. 49), handel med åtskilliga andra varor.

Redan tidigt torde Johan Michael Sanne ha visat intresse för kommunala frågor. Han var under 1820-talet medlem av den förut omnämnda Uddevalla Handelssocietet. Den 4 mars 1843 utsågs han till rådman vid magistraten och rådhusrätten i Uddevalla. Röstning skedde efter fyrktal. Sanne fick röster för 289 rdr 33 sk. Hans konkurrenter voro handlanden A. O. Brattberg (173 rdr 39 sk.) och karduansmakaremästaren Joh. Aug. Uddgren (17 rdr 20 sk.). Rådmanstjänsten tog då för tiden endast en ringa del av innehavarens tid i anspråk, och denne kunde därför i huvudsak alltjämt ägna sig åt sin borgerliga näring.

Johan Michael Sanne gifte sig 1824 med Maria Landén, som var född i Morlanda församling 1801. Hennes föräldrar voro magasinsförvaltaren i Uddevalla Anders Landén (f. 1775 i Långelanda församling på Orust, d. 1837) och hans maka Christina Catharina Insulander (f. 1776, d. 1847), dotter till skepparen Jonas Insulander i Uddevalla och hans hustru Christina Elisabeth Lindquist. Anders Landén var bondson. Han hade varit bosatt i Morlanda på Kroksholm vid Gullholmen som bokhållare vid ett sillsalteri, vilket tillhörde affärshuset Koch i Uddevalla. Då sillfisket upphörde, flyttade han 1810 till Uddevalla, där han blev stadskassör och senare förvaltare vid kronomagasinet, som låg på platsen för nuvarande teatern.

Maria Sanne skall enligt släkttraditionen[1] ha varit en fin, älsklig natur, en from och gudfruktig kvinna, som alldeles särskilt hade ett ömmande hjärta för sjuka, fattiga och nödlidande. När det kom någon fattig, hungrande medmänniska till henne och anhöll om mat och kläder, gav hon icke blott rikligt med mat utan gick till sin sängkammare och tog fram det bästa av linnekläder hon själv ägde.

I sin varma religiositet liknade hon sin broder Johan Henrik Landén (f. 1804, d. 1883), en ganska märklig personlighet. Han

[1] återgiven av Herman Sanne.

Detta fotografi från 1863, som visar J. M. Sannes son Carl vid tjugutvå års ålder, är ett av de äldsta porträtten i släkten.

utgav 1835 en religiös skrift »J. J. N. Den allmänt förfallna christenheten och Tidens tillväxande ondska» (tryckt i Vänersborg, »eftersom ingen vågade trycka den i Uddevalla»). Den blev åtalad för irrlärighet och förbjuden, enligt den ortodoxe professorn C. W. Skarstedts mening med orätt. Landén uppträdde ibland som lekmannapredikant och väckte därmed en viss irritation hos kyrkoherden i Uddevalla G. D. Björck. Alla vitsordade dock hans fromhet och stilla, oförvitliga vandel. Han livnärde sig med en liten järnhandel samt med lagning av klockor. Hans mera välsituerade släktingar ville hjälpa honom, men han föredrog att leva i fattigdom och försakelse. Han hade en ståtlig, reslig gestalt.

En annan broder, Andreas, var student och läste på kameralexamen i Lund men blev där år 1829 mördad av en kamrat, som för sitt brott blev halshuggen. Den sorgliga händelsen inträffade i det hus, numera tillhörande Kulturhistoriska museet, som på grund därav fick namnet Locus peccatorum, syndarnes ställe.

Den muntliga traditionen rörande Johan Michael Sanne är mycket sparsam. Enligt vad hans dotter Ida stundom brukade berätta om honom[1], skulle han på äldre dagar ha varit en smula indolent och mycket mån om sitt yttre. Hans hustru skulle alltid knyta hans kråshalsduk. Rätt tidigt torde han ha lidit av åderförkalkning. De sista åren av sin levnad skulle han ha varit minnessvag och kallades »gamle rådman» eller »gubben Sanne», en benämning som med hänsyn till hans ålder för oss kan förefalla

[1] återgivet av Gunnar Sanne.

förvånande, men som ingalunda var onaturlig under en tid då medellivslängden endast var omkring 40 år. Han avled den 14 januari 1858, och redan följande år fick hans hustru följa honom.

Bouppteckningen efter Johan Michael Sanne, som förrättades den 13 april 1858, visar små ekonomiska omständigheter. I densamma upptagas inga fastigheter, endast en magasinsbyggnad, värderad till 200 rdr rmt. Av skulderna framgår, att familjen då hyrde i Tholssons hus, vilket antingen låg omedelbart invid eller helt enkelt var identiskt med det hus, där Johan Michael Sanne bodde, innan han 1829 flyttade in i faderns hus. Lösöret är icke särskilt märkvärdigt. Silvret, varibland märkes en samling av sju stycken beslagna sjöskumspipor, värderades till 177 rdr 50 öre. Efterlämnade handelsvaror ge upplysning om affärsverksamheten under den sista tiden. De utgjordes av 4 bålar spirlångor, 19 $^1/_2$ tunnor kryddsill, 36 träd salt hummer, 14 träd ostron och 6 dussin bleckmått ansjovis. Lagret värderades till 482 rdr. Av bouppteckningen framgår vidare, att en rådmanslön i detta fall uppgick till 150 rdr om året. Begravningskostnaderna hade uppgått till 192 rdr 50 öre.

Totalsumman av tillgångar blev 3 505 rdr 44 öre och skulderna belöpte sig till 3 044 rdr 51 öre, varibland till sonen J. N. Sanne 1 103 rdr 15 öre.

Det föll på den äldste sonens lott att försörja den talrika familjen. Han hade i dopet fått namnet Johan Newton och fyllde tjugotvå år samma dag som fadern avled. Johan Newton Sanne byggde upp ett nytt välstånd och blev i djupaste mening släktens huvudman. Hans framgångsrika och gagnande levnad är föremål för utförliga och pietetsfulla skildringar i fortsättningen av denna bok.

HEMSTADEN — UDDEVALLA 1789–1919

Då den unge Johannes Sanne 1789 erhöll burskap i stapelstaden Uddevalla, hade denna nyss genomgått en kris, som i våra dagar skulle varit högst allvarlig. Staden hade nämligen under hösten 1788 varit ockuperad av fientliga trupper. Men den tidens seder voro humanare än nutidens, och den ridderlige danske befälhavaren, prins Carl av Hessen, hade gjort allt för att stadsbefolkningen skulle få så litet obehag av kriget som möjligt.

Kriget blev endast ett obetydligt avbrott i den blomstring, som Uddevalla då upplevde. Staden hade därför stora förutsättningar att verka lockande på en framåtsträvande ung man. När Axel Emanuel Holmberg 1845 utgav sin bekanta Bohusläns historia och beskrifning, skapade han om tiden i slutet av 1700-talet uttrycket stadens guldålder. Det dåtida Uddevalla intog en mera framskjuten plats bland Sveriges städer än det nuvarande. Med över 4 000 invånare var det rikets åttonde stad (nu den 24:de). Göteborg hade föga mer än 12 000 invånare. Och ännu mera iögonenfallande är Uddevallas ställning som sjöfartsstad. År 1786 var Uddevalla rikets tredje stad med avseende på lästetal, dvs. vad vi kalla tonnage, och kom med sina 47 större fartyg på 3 475 läster närmast efter Stockholm och Göteborg. Vid denna tid var blomstringen mest baserad på utförsel av sill — år 1796 utfördes nära 40 000 tunnor — men även de gamla standardvarorna, trä, järn och tjära, exporterades i kvantiteter, som visserligen äro små jämförda med nutidens men då voro aktningsvärda nog. Stadsborna ägde inemot 120 salterier ute i skärgårdsområdet. Sillen gick mest till det baltiska området, trä och järn däremot framför allt till Frankrike, där uddevallaredarne hade gamla säkra handelsförbindelser. Den lilla hamnstaden Croisic utanför Nantes såg under 70 års tid, 1736—1806, varje år en ej så liten uddevallaflotta i sin hamn. Staden omdöptes i Uddevalla till Krossvik och stavas för det mesta så i handlingarna. Nya tullförvaltare kommo då och då, vilka med sina kunskaper i geografi reformerade stav-

ningen, men inom kort återgick det till det gamla. Där nere fanns svensk konsul av den gamla uddevallasläkten Gårdeman. — Vad importen beträffar, svarade Uddevalla för en betydlig del av Sveriges salttillförsel. Uddevalla hade t. o. m. skyldighet att årligen införa 20 000 tunnor salt. Detta kom framför allt från Medelhavsländerna, vilket framtvang en betydande sjöfart på Spanien och Italien. Minst tio uddevallafartyg passerade årligen Gibraltar sund. År 1786 nåddes maximum med en import av 26 529 tunnor salt. De i staden hemmahörande fartygen, mest briggar, svarade så gott som ensamma för sjöfarten på staden. Det fanns 20—30 stor-redare, av vilka de förnämsta tillhörde de gamla släkterna Koch, Bagge, Hegardt, Knape m. fl.

Staden låg på samma plats som nu, men det var dock en helt annan stad. Det finns icke sten på sten kvar av densamma. Den stadsplan, som tillkom efter branden 1806, innebar en radikal nyskapelse. De nutida byggnadsfasaderna resa sig tvärs över de gamla gatorna, och våra gatusträck gå rakt igenom de gamla hopgyttrade kvarteren. Staden beskrives som välbyggd efter dåtida förhållanden, och ej så få byggnader voro av sten. Vid torget, som hade en mera oregelbunden form än nu, märktes det år 1747 tillkomna rådhuset, en förnämlig byggnad, samt ståtliga hus tillhörande köpmansaristokratien, släkterna Koch, Åberg och Bratt. På grund av nedgången i barnantalet torde folkmängden i motsvarande kvarter i våra dagar vara betydligt lägre. Födelsetalet var då så högt som 32 pro mille, och det nutida Uddevalla, som är ungefär sex gånger så stort, uppvisar knappt dubbla antalet födda mot då. Dödstalet var fruktansvärt högt — år 1800 dogo i staden 162 personer eller på siffran samma antal som de döda år 1943.

Vid stadens brand 1806 förstördes de egentliga magistratsprotokollen från år 1785 och framåt. För dessa tjugo år äga vi sålunda blott ofullständiga källor beträffande själva stadsstyrelsen, men det finns en mängd handlingar av annat slag bevarade, vilka ge oss en bild av det dåtida stadslivet. Bouppteckningar och andra källor visa, att välståndet var solitt och gediget. Det talas om »vävda, turkiska tapeter» på rådhuset, »holländska vaxdukstapeter med bilder» eller »målade tapeter på duk» i privathemmen. Det fanns ej så få ostindiska serviser, »pounschebålar» och kinesiska tebord

m.m. Flera boupptecknings upptaga stora, värdefulla boksamlingar, där även aktualiteter, såsom skrifter av Lidner och Thorild, ej saknas. På 1790-talet uppfördes genom andelsteckning i norra delen av staden ett ståtligt teater- och assembléhus med förnämlig inredning i sirlig rokoko, där säkerligen tidens festglädje ofta tagit sig uttryck. De unga uddevalladamernas anseende för fägring var tydligen stadgat; Emilie Flygare-Carlén, vars föräldrar hade firat bröllop i Uddevalla år 1782, yttrar i sina »Skuggspel» på tal om sin mor, att hon var från Uddevalla, »ja, från skönheternas stad». Det ligger en solig rokokostämning över dessa dagar. De ståtliga, segelprydda fartygen på Byfjorden samt livet och rörelsen på de numera öde och stilla holmarna ha helt visst erbjudit ett fängslande skådespel. En hämsko på trevnaden i själva staden, åtminstone på sommaren, var emellertid den intensiva lukt av »sillgrums», som vilade däröver och varpå ofta klagas.

De inflytelserikaste bland stadsborna tillhörde som nämnt vissa dominerande släkter. Det var nog icke så lätt att komma in i deras krets. Flera medlemmar av samma släkt drevo var för sig bruks- och affärsrörelse. De behärskade de ledande posterna i stadsstyrelsen, dock icke utan konflikter och slitningar. Sedan stadens grand old man, borgmästaren Mikael Koch, gått ur tiden år 1789, var hans efterträdare, den självständige och begåvade Anders Åberg, mest betydande. Denne spelade även en politisk roll, särskilt under kriget 1788—90 och vid riksdagen 1789.

De stora arbetareskarorna, som kännetecknа industriens tidevarv, saknades då. Borgmästare Åbergs repslagarebana söder om ån var med sina 14 arbetare det största företaget. Dess tillverkning avsåg till största delen att tillgodose sjöfartens behov. Men småföretagen voro många, och det fanns över hundra hantverkaremästare i 34 olika yrken. Diverse- eller kramhandlarne uppgingo till ett sjuttiotal. Både dessa och hantverkarne hade börjat organisera understödsföreningar och hjälpkassor.

Mot århundradets slut började man få känning av den europeiska krisen, och den jämna förkovringens tid var till ända. Så småningom avbrötos under Napoleonkrigen handelsförbindelserna med Frankrike och kommo ej i gång igen. Stora omvälvningar inom järnproduktionen förändrade Sveriges ställning som järn-

exporterande land. Sillexporten avbröts i ett slag år 1808. Över huvud taget var emellertid nedgången betydligt mera jämn, än man längre fram föreställde sig, då man gärna ville knyta stadens tillbakagång till ett enda dominerande, konkret faktum, stadens brand den 29 juli 1806.

Denna har beskrivits rätt ofta och skall därför ej beröras här med någon större utförlighet. Den blev en verklig katastrof, i det att bebyggelsen helt och hållet utplånades. Att eldens härjningar blevo så förödande, berodde särskilt på att flervåningshöga magasin av trä jämte andra byggnader reste sig utmed båda åstränderna ända fram till kyrkan, varigenom branden på ett tidigt stadium kunde sprida sig till södersidan. Väldiga varuupplag gingo förlorade. Medkänslan framkallade en storartad hjälpverksamhet, och bidrag inflöto ej blott från andra delar av landet utan även från utlandet, från Petersburg, Riga och Hamburg. Ett omfattande arbete vidtog med värdering av skadorna och fördelning av de influtna beloppen. I redovisningen för brandhjälpkommitténs arbete uppgives hökaren Johan Sanne såsom bosatt på tomt n:r 239 i tredje roten med en förlust av 1 813 rdr. Han hänföres till tredje klassen, »sådana, som genom eldsvådan förlorat mycket, likväl icke nödlidande, men kunna anses för mycket behövande, om de skola återgå till sina förra näringar». Han erhöll av gåvomedlen 163 rdr.

Givetvis blev det dåliga konjunkturer för de mindre affärsmännen, som förlorat sina lager och nu sågo sina möjligheter beskurna på alla håll. Hantverkarnes antal reducerades också. Som strax skall visas, kämpade staden emellertid en seg kamp för sin ställning som handelsstad och gav ej tappt på länge. Uddevallaandan var kvar. Det vilar därför trots allt en viss storslagenhet över dessa år. Först mot 1820-talets slut gled Uddevalla in i småstadens stillsamma tillvaro. Då esteten Adolf Törneros vid denna tid besökte Gustavsberg, betecknade han i ett brev Uddevalla som en »puttelkrämarstad». Stadens befolkning minskades, och först femtio år senare (1858) uppnåddes åter en befolkning på 4 000 invånare.

Om den revolutionerande nya stadsplanen är redan talat. Vis av skadan lät man breda hamngator draga fram på ömse sidor av ån. De verkade ännu bredare än nu, därför att åstränderna

ännu icke voro planterade. Så småningom växte det nuvarande Uddevalla fram, eller rättare det Uddevalla som de äldre minnas. Flera tegelbyggnader »av rött, holländskt tegel», som uppfördes kort efter branden, finnas ännu kvar, t.ex. gamla sockerbruket, museet, Hasselbackshuset, handlanden Edv. Carlssons hus vid Kungsgatan och sjömanshuset. Dit hör även rådhuset med sina flygelbyggnader, som blev färdigt 1817. Dess tegelmurar ha senare täckts av puts. I stort sett blev det nya Uddevalla dock en trästad med rätt låga byggnader. Av broarna återuppfördes den s.k. Träbron på samma plats, där den legat i många århundraden. Men stadens viktigaste bro flyttades ungefär ett kvarter västerut. Det blev en högkullig stenbro av den nu försvunna typ, som utgör ett egenartat inslag i mången äldre stadsbild. Kyrkan var färdig år 1811, uppförd i den nyklassiska stil, som just då var på modet.

Under kriget 1808 var det knappast uppbyggda Uddevalla platsen för omfattande rustningsåtgärder. Nöd och sjuklighet vållade stora svårigheter, och dödstalet var högt. Men stadens jämmer beträffande det jämförelsevis ringa antal som uttogs till lantvärnsmän i landets fara, förefaller eftervärlden malplacerat. Vi äro vana vid försvarsbördor av långt större omfattning. Under sommaren 1814 kom Uddevalla att bli medelpunkten för betydelsefulla händelser. På grund av kriget mot norrmännen sammandrogos dit stora arméstyrkor, och högkvarteret befann sig tidvis i staden. Kungaparet och den nyvalde kronprinsen Karl Johan vistades där, likaså regeringen, och storpolitiska överläggningar höllos i kronprinsens kvarter, rådhusets västra flygel. Drottning Hedvig Elisabeth Charlotta begagnade baden på Gustavsberg. Framgången i det kortvariga kriget celebrerades med storartade högtidligheter.

Hamnförhållandena i Uddevalla ha genomgått en oavbruten förändring under tidernas lopp. Ja, man kan säga, att en stor del av hamnområdet under segt arbete skapats av stadsborna själva. Vattnet gick nämligen ännu vid 1700-talets slut fram till Västra Långgatan. Området därbortom var en grund, vassbevuxen havsbukt med talrika, sumpiga deltaöar, t.ex. Skarnholmen i norr och Ängön i söder. Bäveån flöt fram i denna som en djupare fåra med talrika grund, vilkas utstakande föranledde ett årligt besvär och

stora utgifter. De stora fartygen ankrade vid Skeppsholmen, varifrån lasterna på prämar och smärre båtar stakades upp till staden. Sådana förblevo förhållandena till långt fram på 1800-talet.

Ännu år 1813 innehade Uddevalla femte platsen i fråga om tonnage och kämpade segt om denna plats ända till 1820. Uthålligheten vittnar om energi och duglighet hos stadens köpmannakår. Men nästa årtionde kännetecknas av den vemodiga reträtten. År 1832 hade staden glidit tillbaka till 17:de platsen och några år senare är kampen uppgiven. Av stadens en gång så ståtliga handelsflotta återstodo till slut blott tre större och några mindre båtar. Förhållandena i övrigt, t.ex. inom det kommunala livet, ge vid handen, att man hade svårt att sjunka ned i småstadsmässig resignation. Men det är tydligt, att den lysande tiden i slutet av 1700-talet började förefalla som en underlig saga. Holmbergs skildring av denna tid är också rätt svävande, eftersom han huvudsakligen byggde på den bleknade traditionens uppgifter och ej hade kännedom om det i Kommerskollegiums arkiv befintliga givande källmaterialet. Då Johannes Sanne nära 70-årig avled år 1830, hade han upplevat lika väl guldåldern som stadens svåraste motgångstid. Invånareantalet var nu blott 3 200 personer.

Under dessa år av tillbakagång fick staden en viss stimulans därigenom, att Gustavsberg utvecklades till Sveriges mest förnämliga badort. Redan på 1700-talet hade platsen, som då tedde sig som en grön oas i den fullständigt kala omgivningen, varit en populär rekreationsort för stadsborna. Då spelade hälsokällan främsta rollen. Mot slutet av århundradet började saltsjöbad, dock blott i form av karbad, komma i ropet. Besök av de kungliga bidrogo i hög grad till att göra platsen bemärkt. Glanstiden infaller mellan 1814 och 1840, varunder Gustavsberg faktiskt var en mötesplats för Sveriges eleganta värld under somrarna. Denna badortens rangställning kunde ej undgå att framkalla större livaktighet även i staden, och ej minst köpmännen fingo tillfälle att knyta förbindelser. Det är ej uteslutet, att t.ex. Johan Michael Sannes hummer- och ostronhandel hade vissa fördelar av kontakten med den eleganta societet, som samlades på Gustavsberg.

Men det lysande sällskapslivet under somrarna hade en dyster skuggsida, ty denna period utmärkes av fattigdom och social nöd. Det var en armodets tid för hela provinsen, som hade svårt att

anpassa sig efter de på grund av sillperiodens slut förändrade konjunkturerna. Jordbruket gick tillbaka. I tidningarna klagas bittert över tilltagande tiggeri och dryckenskap. »Näringarna äro i lägervall» heter det kort och lakoniskt i tullkammarens berättelse för år 1830. De sociala frågorna börja tränga sig fram. Fattigvårdsfrågor diskuteras ofta. En lancasterskola inrättades på söder redan år 1822, tjugo år före skolreformen, men resultatet kunde ej bli lysande, då en enda lärare skulle undervisa 200 barn. Brottsligheten tilltog, och tidvis voro särskilt poströverier med eller utan mord vanliga händelser på landsbygden. De hygieniska förhållandena voro efter vår måttstock fruktansvärda. Stadens enda avloppsledning utgjordes av den stinkande Kilbäcken, varöver ofta klagas. Dödligheten var ohyggligt stor, även om vi ej tänka på koleraepidemien 1834.

En sedlig uppryckning blev så småningom följden av den allvarliga religiositet, som nu började sätta sin prägel på Bohuslän. Uddevalla blev genom kyrkoherden och prosten G. D. Björck — sedermera göteborgsbiskopen — väckelserörelsens egentliga hjärtpunkt och kyrksamhetens stad framför de flesta andra.

Köpmannakåren bibehöll som sagt en viss energi och initiativkraft. Redan år 1807 hade man bildat Uddevalla Handelssocietet. Sekreterare var som också nämnts Emanuel Sanne till sin död 1827, och en flitig medlem var brodern Johan Michael, som under åren 1824—1827 bevistade de flesta sammanträdena. Handelssocieteten verkade till fram på 1830-talet. Därpå avtynade den, men det var medlemmar ur densamma med bröderna Sannes svåger köpmannen Johannes Forssberg i spetsen, som år 1836 togo initiativ till grundandet av Uddevalla sparbank.

De första tecknen till uppgång tillhöra 1830-talet. Uddevalla sparbank kom med tiden att få stor betydelse för stadens och landsbygdens ekonomiska förkovran. Så småningom kom jordbruket i länet över krisen, och spannmålsproduktionen började stiga. Då England vid denna tid lät spannmålstullarna falla, yppades goda möjligheter för Uddevalla, vilka skickligt utnyttjades. Staden, som successivt hade haft bräder, stångjärn, tjära och sill som standardvaror, blev från och med 1840-talet centrum för en väldig havreutförsel, ja, under en lång följd av år den näst

Stockholm största exporthamnen i Sverige för havre. När ångfartygens tid kom, gynnade detta ytterligare handeln. Förbindelserna med utlandet upprätthöllos dock århundradet ut i stor utsträckning med segelfartyg.

Den stigande livaktigheten visar sig även i kommunikationernas utveckling. Stadens gamla uppland kring Vänern hade varit underlag för den forna blomstringen, men förbindelserna hade avbrutits genom tillkomsten av Trollhätte kanal år 1800. Redan år 1846 uppgjordes ett förslag att medelst järnväg återöppna den gamla förbindelsen med vänernområdet, troligen det äldsta detaljberäknade järnvägsprojektet i Sverige. Innan dessa planer realiserades stodo sjöförbindelserna i förgrunden. Förhållandena i hamnen voro bedrövligare än någonsin, och på 1840-talet kunde fartyg över 2—3 fots djup ej komma upp i den egentliga staden. Emellertid igångsatte man nu muddringsarbeten. År 1852 upprättades så regelbunden ångbåtsförbindelse med Göteborg, och därmed var isoleringen bruten. För att ångbåtarna skulle kunna vända, anordnades en hamnbassäng på norra sidan. Sjöfarten var nu i stigande. Det var visserligen icke som förr hemstadens båtar, som frekventerade hamnen, utan under denna den fria och obehindrade fraktfartens tid oftast utländska. Men även Uddevallas ställning som rederistad skulle i någon mån återkomma.

Stadens industrier under 1700-talet hade varit försvinnande små i jämförelse med senare tiders. Där hade funnits kattunstryckeri, tobaksspinneri m.m. Störst var det redan omnämnda repslageriet. I början av 1800-talet tillkom ett sockerbruk, men någon egentlig utveckling blev ej av. Nu gör den nya tiden sitt intåg. En ståtlig fabriksbyggnad uppfördes år 1856 för Kampenhofs bomullsspinneri, vars verksamhet snart ställde all tidigare fabriksrörelse i skuggan men detta betydde också, att man drogs in i de internationella konjunkturväxlingarna. Den stora krisen 1855 var kännbar genom penningbrist och affärssvårigheter, och under det amerikanska inbördeskriget måste Kampenhof tillfälligt inställa driften på grund av bomullsbrist.

Stora eldsvådor rasade åren 1859 och 1860 i stadens centrala delar. Därefter vidtog en ny uppbyggnadsperiod, varunder en hel del stenhus i det då moderna gula, engelska teglet uppfördes. Bland dem må nämnas läroverket, nuvarande Göteborgs bank

Uddevalla omkring 1860, sett från klocktornsberget.

samt Kochska och Sanneska husen. Ännu voro dock de flesta husen i staden av envåningstyp. Många hade en våning åt gatan men två inåt gården. Alltjämt omfattade stadens bebyggelse icke mer än de rutformiga kvarteren mellan tullarna och för övrigt knappt så mycket, då en del tomter voro obebyggda och upptogos av trädgårdar. Margretegärde, villakvarteret och större delen av den senare tändsticksfabrikens område voro odlad mark. Utanför det planerade området lågo hagar och gärden samt alla de »täcka» landerierna, Elseberg, Karlsruhe m. fl. Affärer av nutida typ saknades helt. Genom staden gick den sumpiga Kilbäcken i en stor båge åt väster från Margretegärde och utmynnade i ån ej långt från det nya Sanneska huset. År 1859 hade en provisorisk pålning i hamnen nått ända ut till den s. k. Lilla Sjukstuguholmen, nuvarande Badö.

I bildningsavseende stod staden högt under det livaktiga 1860-talet. Skalden W. von Braun vistades ofta i Uddevalla och avled där 1860. Efter hans död skänkte brodern, kapten T. von Braun i Ystad, som frapperades av de kulturella intressena i staden, till denna en del Braunminnen samt en storartad myntsamling. En

sällskapsklubb med intellektuell betoning »X» utvecklade sig till en kulturell faktor av betydelse. Föreläsningar av framstående personligheter som Björnstjerne Björnson, professor Lorentz Dietrichson och Oscar Montelius, anordnades. Man skaffade sig både teater och museum. Fosterländska fester voro riktigt på modet med processioner, fackeltåg och tal. Den just då färdiga läroverksaulan, som erhållit en konstnärlig utsmyckning, samt rådhuset voro lokalerna härför. Den största folkfesten av detta slag firades i anledning av representationsreformen i december 1865. Skarpskytterörelsen hade stor livaktighet, och väpnade frivilliga bataljoner exercerade esomoftast på torget. Det var tidens motsvarighet till ett senare släktes idrottsrörelse. Den närmast föregående generationen hade med liknande iver gått upp i frivilliga brandkårsövningar.

År 1862 infördes den kommunala självstyrelsen, vilken ytterligare markerade den omdaning, som då kännetecknade nästan alla områden. Den anknöt visserligen till gammal tradition, och den praktiserade fyrkskalan lämnade föga utrymme åt demokratiska inslag. På årets sista dag skedde röstsammanräkningen för den första uppsättningen stadsfullmäktige, varvid handlanden J. N. Sanne invaldes på sista plats med 1 150 röster av 11 röstande. Han var då stadsfullmäktiges yngste ledamot, tjugusju år gammal, men kom att så småningom bli den äldste i kretsen. Hans tid som fullmäktig kom nämligen att sträcka sig ända fram till år 1906, i sanning en period av utomordentlig betydelse för staden. Han var med om det djärva beslutet år 1863 att teckna ett väldigt anslag till den föreslagna Herrljungabanan, genom vilken Uddevalla skulle få anknytning till statsbanenätet. Staden tecknade sammanlagt en halv million riksdaler, varigenom kommunalskatten steg från 3 rdr. 50 sk. per bevillningskrona till det dubbla. De stora förhoppningarna gingo ej helt i uppfyllelse, men man kom ur småstadstillvaron. Nu blev det fart i hamnarbetet. År 1869 hade man åstadkommit en ränna på 5 meters djup, vid sekelskiftet 7,7 meter. Kajerna förlängdes och förbättrades oavbrutet. Den omtalade bassängen igenlades 1884, och spår utlades till Badö 1886. Södersidan förblev länge i sitt uråldriga tillstånd, och dess omdaning vidtog ej förrän under det nya århundradet. Även infartsleden norr om Orust genom Ellös- och Koljefjordarna var

föremål för omtanke, och på 1870-talet nedlades mycket penningar därpå. Några resultat uppnåddes dock ej på länge, och den huvudsakliga sjöfarten tog alltjämt vägen innanför Orust.

Folkmängden hade år 1858 såsom förut nämnts åter uppnått 1799 års siffra, 4 000 invånare. Sedan fortfor tillväxten oavbrutet, om ock långsamt i början. 1880-talet var en tid av relativt stillastående. Först efter sekelskiftet tog folkökningen riktigt fart (1870: 5 540, 1880: 7 072, 1890: 7 643, 1900: 9 442, 1910: 12 502, 1920: 13 594).

Teknikens landvinningar och den industriella utvecklingen börja under senare delen av 1800-talet omdana också livet i staden. Redan år 1859 hade man fått gasbelysning på gatorna. Under 1870- och 1880-talen pågick arbetet med dränering och anläggande av vattenledning, vilket medförde större förändring av livsföringen och stadsbilden, än vi nu kunna föreställa oss. Omkring år 1900 hade bebyggelsen en helt annan karaktär än vid mitten av 1800-talet. Nya stadsdelar började utbreda sig bakom kullar och åsar, och över hälften av befolkningen var bosatt utanför det egentliga stadsområdet. Den övervägande delen av denna nyare bebyggelse utgöres i våra dagar av fristående större och mindre byggnader. Tendensen till denna utveckling var fullt utpräglad redan vid sekelskiftet. Husen börja från denna tid inbäddas i lummig grönska, och höjderna i staden och dess omgivningar, vilka för ett århundrade sedan tedde sig som ett veritabelt månlandskap, ha genom planteringar — tidigast Skansberget — kommit att beklädas med vegetation.

Då England år 1849 genom navigationsaktens upphävande banade väg för fullständig frihandel öppnades lysande utsikter för bl.a. svensk träexport. De engelska industristäderna växte nästan »drivhusmässigt», och efterfrågan på trävirke var stor. Genom att man samtidigt i Sverige kunde börja använda ångsågar underlättades såväl förädlingen som avsättningen av de färdiga produkterna. Förut hade sågarna måst anläggas vid vattenfallen. På 1870-talet kom efter fransk-tyska kriget en ny högkonjunktur — en tidigare hade infallit på 1850-talet — och det är nu den svenska sågverksrörelsen uppvisar en nästan amerikansk expansion. Redan på 1600-talet hade visserligen Uddevalla en omfattande trävaruhandel, baserad på de dalsländska skogarna, men en äldre

tids primitiva förhållanden kunna icke jämföras med det stora genombrottet under 1800-talet. Med stor framsynthet uppmärksammade den unge J. N. Sanne denna utveckling. Det är under 1860- och 1870-talen han sätter i gång sina omfattande skogsaffärer och startar sin rederi- och varvsrörelse. Hans energi och ekonomiska begåvning bidrogo i väsentlig grad att skapa nytt liv och rörelse i Uddevallas hamn. Återigen gingo fartyg hemmahörande i staden ut på haven, dels i mera regelbunden fraktfart över Nordsjön, dels på långfärder till vitt avlägsna stränder. En stor del av stadens eget fartygsbestånd tillhörde hans rederi. I segelfartygens ställe trädde med tiden ångfartyg med det Sanneska rederiets märke. Den tid av uppsving för Uddevalla som rederistad, vilken inleddes omkring mitten av 1800-talet sammanfaller i stort sett med den Sanneska handelsflottans tid. Den fick sin ände, när denna rederirörelse med ändrade konjunkturer i mitten av 1930-talet upphörde. Stadens fartygsbestånd utgjordes därefter huvudsakligen blott av kustångfartyg, till dess att Uddevalla sedan mitten av 1940-talet fått uppleva en ny uppgångstid som sjöfartsstad.

Det var förutom havreutförseln huvudsakligen trävaruexporten och kolinförseln, som från 1860-talet satte sin prägel på stadens utrikeshandel. Utförseln av havre kulminerade på 1870-talet. Den gick sedan mot århundradets slut alltmera tillbaka i samband med omläggningen av det svenska jordbruket. Mot 1800-talets slut kom sillen tillbaka, men stadens näringsliv stimulerades ej därav i samma omfattning som ett århundrade tidigare. Under tiden hade staden fått en betydande industri och väldiga arbetareskaror. De stora huvudfaktorerna i stadens näringsliv voro utom sjöfarten Tändsticksfabriken, Kampenhof och Snickerifabriken.

Den stora ekonomiska kris, som inträdde år 1878, tyckes icke i någon svårare grad ha påverkat J. N. Sannes affärsrörelse. Konjunkturerna voro dåliga hela 1880-talet, vilket för Uddevallas vidkommande visar sig i de nästan stillastående befolkningssiffrorna, men stadens sjöfart tyckes ej ha drabbats av någon avmattning. De bättre tider, som sedan kommo, utnyttjades målmedvetet av firman, och expansionen fortsatte under det nya århundradet. Den ekonomiska krisen år 1907 synes ej heller ha inverkat i någon

mera märkbar omfattning, och för övrigt gick den ganska lätt förbi även beträffande stadens affärsliv i övrigt.

Det var ett betydelsefullt skede i stadens historia som stod inför sitt slut, då den gamle affärsmannen år 1919 gick ur tiden efter att på ett sätt som ingen tidigare släktmedlem ha spelat en roll i utvecklingen. Hans långa levnad var en övergångstid i flera avseenden. Det är ej här möjligt att i detalj gå in på den omdaning samhället genomgått under hans tid. Den, vars liv inföll mellan åren 1836 och 1919, fick sannerligen bevittna revolutionerande förändringar. Frånsett radion upplevde han så gott som alla de tekniska omvälvningar, som omdanat vår värld, ångbåtar, både med skovelhjul och propeller, järnvägar, telegraf, telefon, gas och elektriskt ljus m.m. Mot slutet av hans liv hade biltrafiken börjat taga fart, och flygväsendet var i full utveckling. Stadsbilden var vid det första världskrigets slut en helt annan än förr med intensiv gatutrafik och modernt reklamväsende. Befolkningen var av en annan typ, klasskillnaderna hade minskats, och människorna voro mer likartade i fråga om levnadssätt och klädedräkt. Glädjande förändringar voro det ökade välståndet och de förbättrade bildningsmöjligheterna. Man kan också peka på mera stabila moment. Vissa drag, som kännetecknat det gamla Uddevalla, levde med styrka kvar. Vid en undersökning av kyrksamheten i Sverige, vilken företogs just 1918, kom Uddevalla, staden med dubbla högmässor, i främsta rummet.

Tänker man på stadens styrelse, förefaller denna tid redan förunderligt avlägsen. Ännu vid sekelskiftet utmärktes stadens kommunala och ekonomiska liv därav, att ett fåtal framstående personligheter ur den ledande klassen hade ett dominerande inflytande i styrelser och nämnder. De tillhörde liksom under Uddevallas tidigare historia vissa bemärkta släkter. Sådana voro Kullgren, Sanne, Thorburn, Zachau m. fl. Även om det patriarkaliska styrelsesättet verkar främmande i vår demokratiska tid, får det väl anses vara ett gott betyg för dem, att det kommunala arbetet fortsatt efter deras linjer, även sedan den nya tiden gjort sitt intåg. De voro framsynta och dugliga affärsidkare och det praktiska livets män, och givetvis upptogs deras intresse mest av de ekonomiska frågorna. Bland sådana må här blott nämnas förbättrade kommunikationer, särskilt järnvägar. Lelångenbanan

kom till 1895, och därigenom öppnades en betydelsefull trafikled till det dalsländska skogsområdet. Längdbanan genom landskapet blev i sin helhet färdig 1909. Hur stadens ekonomi förändrats, framgår bl. a. därav, att antalet bevillningskronor på 1860-talet var 7 000 men år 1919 145 000. Den styrande gruppen visade emellertid ett allsidigt intresse för samhällets förkovran. Därom vittnar framåtskridandet på en hel del områden, som här ej kunnat beröras, t.ex. skolväsendet.

Den allmänna rösträtten tillämpades för första gången vid stadsfullmäktigevalet år 1919, samma år som J. N. Sanne avled. Medan vid sekelskiftet blott 98 personer deltagit i ett dylikt val, röstade detta år ej mindre än 5 232 röstberättigade, ej blott män utan för första gången även kvinnor. En ny tid hade kommit.

Den period vi här behandlat, 1789—1919, utgör en lika egenartad som betydelsefull tid i stadens historia. Den omfattar guldålderns vemodiga slutskede, långa år av motgång och obemärkt arbete samt slutligen uppsving och förkovran. De medlemmar av släkten Sanne, vilka trätt i blickpunkten i detta kapitel ha ej blott upplevat utan även på många sätt medverkat i detta händelseförlopp, och deras historia är i fullaste mått sammanvävd med stadens egen historia.

AXPLOCK UR DEN ÄLDRE UDDEVALLAPRESSEN

Uddewalla Weckoblad började utgivas år 1826. Från 1838 hette tidningen Bohus Läns Tidning (några år Bohus Läns nya Tidning) fram till slutet av 1863, då namnformen blev Bohusläns Tidning. Namnändringen år 1838 innebär dels att landsbygdens folk börjat intressera sig för tidningsläsning, dels att Uddevalla blivit mera medvetet om sin ställning som landskapets centrala ort. Tidningspressen är ganska länge föga givande i fråga om det kommunala livet men innehåller åtskilligt av kulturhistoriskt och även ett och annat av personhistoriskt intresse. Lättillgängligt och åskådligt som detta källmaterial är, har det därför legat nära till hands att medelst en genomgång av uddevallatidningen under ett femtiotal år från dess grundande ytterligare bidraga till kännedomen om Sannesläkten i 1800-talets Uddevalla och samtidigt ge några glimtar från den miljö, i vilken dessa generationer levde och verkade.

Avståndet från vår egen tid får man ett påtagligt intryck av vid studiet av annonserna. Det vilar något av gammaldags patina över dessa. I många fall verkar själva formuleringen kuriös i vår tids ögon. Språket har på hundra år liksom ruckats åt sidan en smula. Man kunde annonsera om att »tarfliga» ungherrar kunde få spisning eller formulera en boktitel som »Handbok för tandwärk». Liksom andra handlande i Uddevalla så annonserade också Sannarna mer eller mindre flitigt i lokalpressen. I de Sanneska annonserna kan man dock aldrig finna sådana sällsamma kombinationer som t.ex. »fikon, långhalm och fårgödsel» eller »champagne, cognac, rofolja och twättswampar», som ibland kunde förekomma i Uddevallas tidning; affärerna voro ju på den tiden icke specialiserade utan satte en ära i att vara »wäl sorterade».

Den första affärsannons namnet Sanne påträffats i är av den 19 juli 1827. En kringresande tysk vid namn Blumenreich vill

lotta bort optiska instrument, som han själv förfärdigat. Lotterna kostade 24 skilling banco och såldes hos J. M. Sanne, hos vilken instrumentmakaren tagit in. Dylika lotterier voro mycket vanliga och tydligen omtyckta. Något tillstånd behövdes ej. En månad senare finna vi att köpman Sanne vill hyra ut ett par rum vid Drottninggatan »med tillhörande stall och wagnbod, passande för ungkarl». Man fäster sig vid formuleringen »2:ne glada och wackra rum». Inflyttning kunde ske vid Mikaeli, den 29 september. Det gamla beteckningssättet med helgonnamn i stället för datering var ännu fullt levande. Några år senare (1834) annonserar han om försäljning eller uthyrning av ett hus på söder (vid nuvarande Asplundsgatan), därest avtal träffas före Larsmässe, dvs. den 10 augusti.

J. M. Sannes svärfar Anders Landén är en rätt flitig annonsör. Han söker 1829 efter stenhuggare »för jemnhuggning och ögning af här wid staden upplagda qwarnstensämnen», och han annonserar ofta om uppköp av spannmål och hö för länssjukhusets räkning. Detta, som huvudsakligen var avsett för veneriskt sjuka, låg vid Lilla Torget. I oktober önskar han köpa slaktkreatur. Det var ju slaktmånaden. Tidens boskapsskötsel var sådan, att kreaturen endast voro slaktvärdiga om hösten.

Ett par annonser röra böcker. Handlanden A. R. Kullman, sedan år 1827 svåger till J. M. Sanne, vill den 20 juli 1830 ha igen Krusensterns Resa kring jorden, del III, vilken någon fått låna av honom. Boklånarnas släkte har tydligen alltid varit sig likt. Intressantare är en annons den 17 april 1831 om en bokauktion i J. M. Sannes hus, varvid 230 volymer skulle försäljas. »Hela samlingen är fri från romaner.» Det fanns i dåtidens Uddevalla icke så få romanläsare, vilket framgår av att välsorterade lånebibliotek kunde inrättas vid denna tid. Men det fanns också ett annat läger, för vilket blotta ordet roman innebar något hemskt och syndigt, en skymt av förförelsens och förtappelsens väg.

De litterära och vittra intressena i Uddevalla under denna tid togo sig för övrigt ett säreget uttryck i en tidningsfejd i anledning av Emanuel Sannes bortgång 1827. Dennes minne besjöngs i Uddewalla Weckoblad av en tydligen mycket originell greve P. Creutz, som på den tiden bodde i Uddevalla. Och nu inträffade det antagligen mycket ovanliga, att denna runa blev inledningen till en

tidningspolemik på vers, där författaren först attackerades av stadens dåvarande postmästare, A. D. von Schmalensee, som — förvisso inte utan rätt — gjorde gällande, att vad Creutz skrivit var ett pekoral. Kritikern Schmalensee fick sedan i sin tur av vice häradshövdingen P. J. Ödman höra, att inte heller han själv var någon stor skald. Men härmed skulle sista ordet ändå inte vara sagt. Det kom i en högstämd dikt, skriven av grosshandlare Anders Wahlstedt några veckor senare. Detta sista inlägg låter för övrigt också förstå, att det inte bara varit olika uppfattning om skaldekonsten utan tydligen också gammalt agg och avund, som varit bakgrunden till denna originella fejd, där varken de första verserna eller några av de senare kunna sägas ha lämnat något bidrag till karakteristiken av det egentliga föremålet, Emanuel Sanne.

Bland notiser, som på ett eller annat sätt beröra i denna bok omtalade släktmedlemmar, märkas i detta sammanhang år 1829 rätt utförliga skildringar av det tidigare (s. 30) omnämnda studentmordet i Lund. En nu glömd men då uppskattad skald, Assar Lindeblad, skrev därom sentimentala verser, vilka påpassligt avtrycktes av Uddewalla Weckoblad.

> Du fader! Wänta ej din son tillbaka!
> Du kärlek! Skrif till honom ej din skrift!
> Hans sol gick ned i blod: ack, höstens windar skaka
> de gula löfwen ner att leka på hans grift.
> Der bäfwar aftonen med purpurstänkta lockar,
> och ungmön nära der ej någon blomma plockar.
> Hon räds, der spökar än den rysliga bedrift.

Vidare behandlas koleran 1834 i målande reportage. »Staden är dyster som sjelfwa grafwen, utan lif, utan rörelse, sällan presenterande någon annan inwånare än läkare, sjukbärare, medikamentköpare o.d. De flesta handelsbodarna och contoren äro stängda.» Epidemien kom till Uddevalla i mitten av augusti och synes ha kulminerat vid månadens slut, då inom ett och samma dygn 31 personer avledo. Sammanlagt krävde farsoten inom loppet av ungefär tre veckor 268 offer i den lilla staden. I tidningen för den 22 augusti finna vi två dödsannonser, varav den ena om Sara Sannes bortgång. Fjorton dagar senare voro i tidningen införda inte mindre än elva dödsannonser, däribland en om hennes dotter

Sara Catharina Bildts död. Bland offren för epidemien voro också tre unga släktingar, kronolänsman Johan Åhman, handlanden Samuel Lund och Carl Johan Hofvander.

J. M. Sannes affärsverksamhet kan genom ett par decennier följas i hans annonsering. Den var, såsom redan berörts, av skiftande slag. Hela tiden utbjudas ostron och hummer, som försäljas »trädvis». Träd var ett i lag föreskrivet målkärl. I fråga om ostron skulle det rymma 16 kannor (1 kanna = 2,6 liter), ett »hummerträd» rymde 24 kannor. För övrigt är det en brokig karta på olika varuslag: vita ärter, engelsk havre, Hälsingborgs sännor, som var ett slags brynen för liar, citroner, Norrlandslärft, Norrköpings kläden — svarta, blå, bruna och grå — hö, en viktig vara under denna hästtransporternas tid, björkved, upplagrad på Kampenhofsfältet, norrländska harskinn, holländsk rovolja, kabiljofjärdingar, krönta och okrönta, kabiljo, spillånga, rockor, golvplankor och god kryddsill.

Den allsidiga sorteringen berodde bland annat på att affärerna konkurrerade om lantallmogen. På torg- och marknadsdagar brukade lantmännen få ställa in häst och vagn på butiksgårdarna, där det på så vis ofta blev mycket trångt. Var och en hade sin bestämda gård, och där man höll till var man van att få köpa allt man behövde.

J. M. Sanne har även i större eller mindre utsträckning ombesörjt uthyrning och fastighetsförsäljning i kommission, ty som tidigare framskymtat annonseras ibland därom.

År 1854 indrogs namnet Sanne mera direkt i en tidningspolemik, men då blott i förbigående. Den nyutnämnde borgmästaren O. E. Sandegren ogillade den liberala Bohus Läns Tidning och startade ett konkurrentorgan, Uddewalla Tidning, dit han egenmäktigt lät överflytta publiceringen av kungörelser o.d. Bohus Läns Tidning, som enligt egen uppgift hade 600 prenumeranter mot Uddewalla Tidnings 75, protesterade givetvis energiskt och ansåg utom borgmästaren rådman Sanne ansvarig för åtgärden. Snart nog måste dock tidningen medgiva, att den senare på grund av sjukledighet ej varit delaktig i beslutet. Både länsstyrelse och regering gåvo Sandegren rätt — i våra dagar hade ett sådant utslag nog varit otänkbart — men hans triumf blev ej långvarig, ty den späda plantan blev mycket kortlivad.

Den tidens maktägande hade en helt annan inställning än man nu för tiden har till pressens krav på att få följa vad som händer. Nog förefaller det egendomligt, att tidningsmän icke synas ha fått bevista viktiga sammanträden eller erhållit vederhäftiga upplysningar därom utan måst röra sig med rykten och förljudanden. Å andra sidan skall det erkännas, att dåtidens journalister begagnade en föga sympatisk ton och gärna tillgrepo gliringar och försmädliga anspelningar. Först på 1860-talet började pressen behandla kommunala frågor någorlunda direkt och sakligt.

J. M. Sannes svåger A. R. Kullman är ivrigare som annonsör och kanske ännu mångsidigare. Hos honom kunde man förse sig med hälsingelin, haspelgarn, vita och blårandiga linnelärfter, näsdukar, linfrö, stenkolstjära, stearinljus, eaudecologne, kokärter, silkeparaplyer, takskiffer m.m. De talrika annonserna om klöverfrö och vicker antyda den omläggning av foderväxtodlingen som var i gång. Han säljer tändstickor, icke de gamla svavelbestrukna braständarna utan de nya oändligt bekväma men livsfarliga fosforstickorna. Han fick ibland hem fina »hwita Stockholms manshalsdukar». Somliga herrar gingo då i vit halsduk året om, ett minne av den gustavianska tidens vita krås. Han var agent för »Mentor, lif- och pensionsförsäkrings Compagnie i London». Då den stora havreexporten från Uddevalla kom i gång på 1840-talet, höll sig även Kullman framme. Den 28 september 1848 omtalas, att »en ansenlig mängd hafre transporterats till kajen af Wästgöta- och Dalallmoge, wilka i hundratal ankommit till staden». Det mesta uppköptes av huset Thorburn, flera tusen tunnor, men även Kullman, numera dansk vice konsul, gjorde inköp. Om den florerande brännvinsbränningen påminnes man genom att Kullman annonserar, att han säljer nyinkomna prima brännvinsprovare i sin butik. I detta sammanhang kan citeras en av grosshandlare C. A. Kullgren år 1850 införd annons: »I tjenst åstundas en ung ogift man. Det fordras icke, att den sökande skall förstå brännvinsbränningen, ty det kan han få lära sig av — C. A. Kullgren.»

Framför allt är det av intresse att följa Kullmans insatser för Uddevallas ångbåtskommunikationer. Han är den förste kommissionären för den ångbåtstrafik, som år 1841 igångsattes till Marstrand och Göteborg. Det blev bara ett försök, och man fick vänta

ännu ett årtionde på regelbundna förbindelser. Samma år annonserar han om sommarturer med en liten ångbåt »Vettern» ut till Morlanda »med återkomst på eftermiddagen». När ångbåtstrafiken mellan Uddevalla och Göteborg år 1852 kom i gång på allvar, blev Kullman kommissionär för den nyinköpta ångbåten »Thorild». Intressenterna i bolaget hade vid namngivningen påverkats av Atterboms nyss utkomna entusiastiska skildring av bohuslänningen Thorild och föranstaltade t.o.m. en insamling till dennes ännu kvarlevande änka i Greifswald. Den nya rörelsen i hamnen uppfriskade minnena av Uddevallas en gång så lysande ställning som sjöfartstad. Samma år 1852 har tidningen sådana reflexioner som följande: »Det är anmärkningswärt, att Strömstad med ungefär hälften så stor befolkning som Uddevalla räknar omkring 30 fartyg, som idka utrikes seglation, medan Uddevalla räknar högst trenne.» Man kan antaga, att den då sextonårige Johan Newton Sanne med ivrigt intresse läste och begrundade dylikt.

Det intresse hos Johan Newton Sanne, som man tidigast finner dokumenterat i annonser i stadens tidning, gäller badanstalter. Alltifrån början av 1800-talet hade intresset för badkurer varit i stigande, och man antog en tid, att nästan varje åkomma kunde kureras därmed. Excellensen H. H. von Essen, vars vapen hänger i Uddevalla kyrka, dog år 1824 på Gustavsberg av en svårartad halssjukdom, som han trott sig kunna få bot för genom salta bad. Då man vid denna tid for till badort, var det blott för att erhålla varma bad, i många fall ej ens det. Weckobladet skriver härom: »Mängden af dem, som besöka Gustafsberg, hör mestadels till den högre samhällsclassen och afse med wistande därstädes mera sitt nöje . . .» Att bada i kallt vatten hade väl alltid praktiserats av pojkar men snarast uppfattats som okynne. Nu lancerade en tysk naturläkare Priessnitz i Gräfenberg i Schlesien idén om kalla bad, och detta blev något av en frälsningslära. Bada à la Gräfenberg blev dagens lösen. Wilhelm von Braun beskriver galghumoristiskt de strapatser, som hans försök att övergå till en dylik hygienisk livsföring åsamkade honom. Men naturligtvis kunde vuxna människor ännu inte bada i det vida havet. En »bassin» måste det vara.

Blott adertonårig sätter Johan Newton Sanne in en veritabel jätteannons, som bör återgivas:

SALTSJÖBAD.

Från och med början af nästinstundande Juni månad öppnas en vid Skeppsholmen nyanlagd Bassin, med 2:ne möblerade af- och påklädnadsrum, till allmänhetens begagnande, der dagligen kalla Saltsjöbad med stark dusch kunna erhållas; och i sammanhang dermed underhålles regulier båtfart mellan Bassinen och staden, så att från stora allmänningen midtemot Kampenhof båt utgår kl. 9, 1/2 11 och 12 f.m.; 2, 1/2 4, 5, 1/2 7 och 8 eft.m., deraf Bassinen från kl. 11 till 12 middagen och 2 till 1/2 4 eft.m. endast blir tillgänglig för Damer, då under tiden en flagga blir hissad å Bassinen. Afgiften blir för dem, som tekna sig för termin 8 sk. badet; för extra bad 12 sk., samt för barn under 12 års ålder 6 sk. allt R:gs.

Uddevalla den 24 maj 1854. J. N. Sanne.

Av en senare annons framgår, att de badande för avgiften roddes från och till staden i »en snygg båt» och tillhandahöllos handdukar och simbyxor. Tidningen ger sin rekommendation »serskildt som man wet, att omkring staden finnes ingen skyddad hamn, der qwinnan ostörd kan få begagna öppna sjöbad». Priset ansågs skäligt i betraktande av att roddavgiften var inberäknad.

Bassängen låg som synes på den utanför den nuvarande djuphamnskajen vid Badö belägna Skeppsholmen. Rörelsen fortgick varje sommar till 1860, då enligt annons den 12 mars »basinens qwarlåtenskap» försåldes. Redan nästa år återupptogs emellertid verksamheten, nu med en bassäng också på Lilla Sjukstuguholmen. Huruvida J. N. Sanne var engagerad även i denna fortsatta verksamhet framgår ej av annonserna. Vad den nya badplatsen beträffar kräves en liten kommentar. Det vi nu kalla Badö var före 1926 en rundformad bergknalle ytterst på udden. Först på 1870-talet hade den blivit landfast. Namnet Badö tillkom just genom den där anlagda badbassängen. Dessförinnan hette platsen Lilla Sjukstuguholmen. Så sent som i början av 1920-talet var det vid Badö badplats för män och vid den mitt emot belägna Skeppsholmen badplats för kvinnor.

Båt till Sjukstuguholmen avgick enligt annons varje hel timme. Biljetter till baden såldes av en dalkulla, som höll till på Waterland (Herrljunga-stationens område). Sedan Badö förbundits med

Sannolikt är sällskapet på denna fyrspända vagn på väg till Badö. Den tredje från höger är J. N. Sanne.

land medelst ett pålverk, började man kunna komma dit även landvägen. Därför anordnades även skjutsar — ett slags flakvagnar — så långt det gick att köra.

I detta sammanhang kan nämnas, att dalkullor om somrarna brukade forsla badgäster till och från Gustavsberg i vevbåtar. Dessa båtar voro en slags föregångare till ångsluparna. De voro konstruerade som hjulbåtar och framdrevos med handkraft.

På hösten samma år som J. N. Sanne annonserade om sitt »Saltsjöbad» övertog han tillsammans med en viss M. C. Bachman även kapten C. Bagges varmbadinrättning vid Norra Hamngatan, där varma bad kunde erhållas lördagar, söndagar och måndagar året om. Av en stor annons den 31 maj 1855 framgår, att man hela sommaren serverade varma saltvattensbad, gyttjebad och ångbad. Vattnet sades vara till sältan och övriga beståndsdelar jämförligt med de bästa badorters och gyttjan av utmärkt beskaffenhet, »upphemtad från öppna hafvet». Läkarevården bestreds av två läkare, och för resande anskaffades rum av badinrättningens båda ägare, som också utlämnade badpolletter.

Det skulle kräva för stort utrymme att referera alla de annonser, som röra Uddevallas badförhållanden vid denna tid. De äro un-

der ett flertal år framåt undertecknade av J. N. Sanne ensam eller av honom tillsammans med någon annan intresserad stadsbo. År 1859 anskaffade den outtröttlige Sanne en skicklig simlärarinna för damer. Lektioner och bad kostade per månad 7 rdr 50 öre. För nutidsmänniskan förefaller ingenting av det här särskilt märkligt. Då för tiden innebar detta badintresse — åtminstone bland damer — helt enkelt »avancerade åsikter». Enligt Thecla Wrangels memoarer var det högst opassande för en anständig kvinna, om inte precis att bada, så dock att låtsas om att hon gjorde det eller tala därom.

Emellertid rycktes även uddevalladamerna med, och ibland blev det till och med komplikationer. År 1864 klagade en insändare över att somliga togo lokalerna i anspråk för länge och därmed hindrade andra. Med anledning därav fann sig direktionen föranlåten att »bedja de Fruntimmer, vilka behöfva mer än vanligt lång tid i bassinen, att bada före kl. 10 f.m. eller efter kl. 6 e.m.»

Vid denna tid, 1800-talets mitt, hade Gustavsberg mist en god del av sin forna berömmelse. De allt bättre kommunikationerna gynnade badorterna i den yttre skärgården, Lysekil och Marstrand, som dessutom kunde bjuda på mera salthaltigt vatten. För övrigt hade smaken förändrats, och den lummiga, »arkadiska» landskapstypen var ej så uppskattad som förr. På Gustavsberg ökade istället inslaget av uddevallabor. Bland de badgäster som inskrevos finna vi sommaren 1854 familjen Kullman och mamsell Josephine Sanne och somrarna 1867 och 1870 J. N. Sanne med familj.

Jämte rörelsen med badanstalterna hade J. N. Sanne redan under faderns livstid börjat driva affärer på egen hand, varom en del annonser från och med år 1855 vittna. Alltifrån början förete de bilden av en mera specialiserad verksamhet än J. M. Sannes. De gå i övlig stil och gälla kabiljo, salt- och spillångor, rockor, anjovis »i kaggar och bleckaskar» — det sista var en nyhet — ostron, spiror, bräder, tegel och gotlandskalk m.m. Han tar vidare upp beställningar på kvarnstenar, gravvårdar och byggnadsmaterial från Västergötland.

Fram till faderns död 1858 var J. N. Sanne liksom denne bo-

satt i Tholsons hus. Enligt tillkännagivande i Bohus Läns Tidning den 30 september detta år har han flyttat därifrån till »Jungfru Inga Engströms wid Stora Norrgatan nybyggda hus». Inom kort satte han emellertid i gång med att bygga eget hus vid Norra Hamngatan 4. Den 4 juli 1861 annonserar han om att han i sitt nybyggda hus uthyr »en passande lokal för handel och försäljning, bestående af twänne större rum med del i kök om så önskas; samt i mellanvåningen twänne rum».

Affärsannonseringen börjar därefter alltmer att likna nutidens. Den inskränker sig för övrigt ej till Bohus Läns Tidning, utan annonstexten anger ofta, att annonserna infördes också i Tidning för Wenersborgs Stad och Län. Någon exakt bild av hur J. N. Sannes affärsrörelse utvecklats ger annonseringen givetvis ej, i synnerhet som han är jämförelsevis återhållsam beträffande sin annonsering; hans rörelse synes ha konsoliderats och utvidgats utan att vara nämnvärt beroende av annonsreklamen. I förening med det övriga tidningsstoffet, som nu i större utsträckning utgöres av artiklar och notiser rörande lokala nyheter och angelägenheter och där J. N. Sanne nu allt oftare nämnes, ge annonserna dock en antydan om utvecklingsgången.

Från och med 1860-talet koncentrerar sig hans rörelse alltmer på vissa varuslag. Dit höra norsk sill och brissling. Den sista annonsen om kabiljo återfinnes 1859 och den sista om ansjovis och spillångor 1861. I början av 1870-talet upphöra också annonserna om sill och brissling. En annan affärsgren bildar den nämnda agenturen för stenhuggerierna på Kinnekulle: kvarnstenar, gravvårdar, sockel- och trottoarsten, kakelugnshällar, trappor m.m. Han tillhandahåller ritningar på sitt kontor till tjänst för beställare och ombesörjer befraktning till och från hamnarna vid Vänern. Denna annonsering pågår till och med 1865. Timmerhandeln utvecklas oavbrutet. Den 22 april 1861 omnämnas hans förbindelser med Dalsland första gången i en annons om auktion på 200 tolfter timmer vid ett dalsländskt sågverk. Han säljer spiror, plankor och bräder. I maj 1864 annonserar han, att skickliga handsågare kunna få varaktigt arbete hos honom. Detta beror säkert på att han levererade slipers till det i april inledda arbetet på Uddevalla—Vänersborg—Herrljunga järnväg. En värdefull handelsvara var mastträd, varav han t.ex. 1865 utbjuder ett parti, 28

alnar långa och 14—15 tum i diameter. Ett tecken på att affärsrörelsen koncentrerats på vissa varor och nått en större omfattning är det, att J. N. Sanne i maj 1869 synbarligen för första gången i uddevallatidningen benämnes grosshandlare i stället för med den annars brukade titeln herr eller handlande.

Tidningsspalterna belysa också i viss mån, hur J. N. Sannes affärsverksamhet utvidgades till export av trävaror och import av kol och koks samt rederirörelse. När denna expansion tagit sin början, kan ej exakt fastställas. De första annonserna om försäljning av koks infördes emellertid i november 1865. Endast enstaka annonser härom förekomma dock under de följande åren. I slutet av 1860-talet har importen av stenkol och koks kommit i gång på allvar. I januari 1870 behandlade nämligen stadsfullmäktige en framställning av Sanne, att han för införda 22 fartygslaster om 156 000 kubikfot måtte få erlägga hamnavgift efter samma beräkning som förut beviljats brukspatronen G. A. Wall för dennes importerade 14 laster. I början av 1870-talet publicerade Bohusläns Tidning varje månad en lista över i Uddevalla ut- och inklarerade fartyg, och av dessa listor framgår, att Sanne numera regelbundet importerade stenkol och koks. Sålunda visar t.ex. listan för april månad 1872, att för J. N. Sanne inklarerades skonerterna Hilma, Ferdinand och Hildur med en sammanlagd last av 20 225 kubikfot stenkol från England. Enligt sjöfartslistorna och annonseringen ägnade J. N. Sanne sig också någon enstaka gång åt en importgren med som tidigare nämnt gamla traditioner för Uddevallas vidkommande, nämligen införsel av salt från Sydeuropa.

I fråga om exporten äro sjöfartslistorna den enda del av tidningsstoffet, som har några upplysningar att ge. Någon undersökning av exportens omfattning under de år, för vilka vi ha tidningens siffror att tillgå, har ej gjorts. Några månadssiffror må dock anföras här. I februari 1872 utklarerades för J. N. Sannes räkning 7 segelfartyg till England med en last av tillhopa 77 565 kubikfot pitprops. Sanne var denna månad den störste av de tre pitpropsexportörerna i Uddevalla. Den andre i ordningen kom endast upp till 14 198 kubikfot. I april exporterade han med 8 segelfartyg 57 149 kubikfot pitprops, 13 289 kubikfot plankor och

90 120 st. laggstävor, i maj med 3 segelfartyg 24 928 kubikfot pitprops. Av sjöfartslistorna för 1872 och 1873 framgår, att han under dessa år endast fyra gånger använde ångfartyg, medan sådana i regel togos i bruk för firman William Thorburns Söners havreexport.

Den första uppgiften om rederirörelsen återfinnes i Bohusläns Tidning den 3 maj 1867 i en notis, att vid Syltenäs i Myckleby på Orust sjösatts segelfartyget Anna, mätande ca 100 läster och byggt för O. J. Johansson, en lantbrukare på gården Hessleröd nära Uddevalla, och handlanden J. N. Sanne. Notisen avslutades med en uppgift om att vid ett närbeläget varv ett ännu större fartyg byggdes för samma redare.

Under de följande åren byggdes för dessa kompanjoners räkning ytterligare några fartyg. I en artikel den 15 juni 1869 skildras utförligt briggen Dagmars stapelavlöpning. Båten var på omkring 125 läster och hade byggts på Krogane varv i Myckleby. Tidningens referat av stapelavlöpningen förtjänar att återges in extenso:

— — —

Rederiet hade till bewittnande af fartygets inwigningsakt inbjudit cirka 100 personer, hwilka med ångaren »Valborg» utgingo kl. 4 e.m. samma dag till ofwannämnde skeppswarf. Sedan man från ångbåten åsett när fartyget utgick, hwarwid detsamma i dopet erhöll namnet »Dagmar», landsteg man på den för tillfället uppförda bryggan och gick ombord på fartyget, hwarwid lastrummen och kajutan beságos, och förklarade flera kännare, att detta fartyg wore bland de utmärktare om icke det utmärktaste, som någonsin gått af stapeln i wår skärgård.

Sedan på däcket blifwit framsatt bord med bålar och fyllda glas, föreslogs å rederiets wägnar af hr Sanne skålar för fartygets blifwande befälhafware hr kapten Ekstrand, för skeppsbyggmästarne Adolf och Anton Samuelssöner, uttryckande derwid talaren sin egen och medredares synnerliga belåtenhet med det nit och skicklighet nämnde byggmästare ådagalagt wid utförandet af detta byggnadsföretag.

En af gästerna besteg derefter den improviserade talarstolen och utbragte en skål för rederiet, derwid uttryckande den förhoppning att »Dagmar» måtte gifwa anledning för samma rederi att fortsätta den för skärgården och dess befolkning nyttiga och wälgörande werksamhet, som utwecklas genom byggandet af nya fartyg.

Efter det än ytterligare fartyget blifwit besedt, begåfwo sig de närwarande upp till de damer, wilka deltagit i utflykten och som, i stället

för att äntra upp på det nya fartygets däck, fattat posto uppe i en öppen materialbod, derifrån man hade utsigt öfwer fartyget.

Sedan man med glaset helsat damerna, började en ringdans inuti den i hast från materialbod till danssalong förändrade byggnaden, hwarest man swängde om en och annan timme och kl. half tio började embarkeringen ombord på »Valborg», hwarest »sexa» war arrangerat, och sedan de inbjudne häraf tagit till bästa, började hemfärden, hwilken fortgick under en glad och lifwad sinnesstämning. Snart war man åter i Uddewalla och åtskiljdes fullt belåten med sin eftermiddag, sedan wärdarne betackats.

En qwartett af det härstädes bildade sångsällskapet, under anförande af direktör Nordlin, trakterade med några sångnummer under färden, hwilket bidrog att höja den animerade sinnesstämningen.

Uppspantningen är redan färdig till ett nytt fartyg, hwilket genast för samma rederis räkning skall resas på samma warf.

I maj 1870 sjösattes vid Krogane »ett till sina former särdeles wackert konstrueradt ca 80 lästers fartyg», som erhöll namnet Ida. Även denna gång avslutades tidningens notis med en uppgift om att ett nytt fartyg påbörjats på detta varv för herrar Sannes och Johanssons räkning, »ett större fartyg, som skall förses med ångmaskin». I juli 1871 meddelades, att detta fartyg, vari funnos även andra intressenter, löpt av stapeln och i dopet erhållit namnet Hjalmar. Det beräknades kunna lasta omkring 130 petersburger standert. För de till sjösättningen inbjudna gästernas resa från Uddevalla hade redarna liksom vid Dagmars stapelavlöpning förhyrt ångaren Valborg. I en notis ett par veckor senare upplystes om att fartyget anlänt till Göteborg för att vid Lindholmens mekaniska verkstad förses med en ångmaskin efter Woolfska systemet.

I början av år 1874 meddelade Bohus Läns Tidning att J. N. Sanne ensam inköpt briggen Skellefteå och skonerten Perlan. Just i de dagarna framhölls i en artikel i tidningen, att den rådande »goda tiden», vilket »wi länge haft nöjet omnämna», lett till bildandet av stora bolag för olika industriella anläggningar inom snart sagt alla rikets provinser. I Bohuslän hade dock med undantag av pappersmassefabriken i Munkedal ej några sådana större företag kommit till stånd. Emellertid sökte sig de mindre kapitalen dock »en naturlig wäg till förkofran», och denna väg vore i Bohuslän skeppsrederiet. Säkert var det också en direkt följd av denna,

tidigare omnämnda högkonjunktur, att J. N. Sanne kort dessförinnan utvidgat sin verksamhet med varvsrörelse.

Den första uppgiften i Bohusläns Tidning om varvsrörelsen möter i en ledande artikel den 7 juni 1872 med rubriken »Tilltänkt warfsanläggning». Inledningsvis framhölls, att, sedan varvet på Gustavsberg för ungefär åtta år sedan nedlagts, avsaknaden av ett varv på nära håll vid många tillfällen varit kännbar. Tidningen omtalar därefter, att J. N. Sanne för någon tid sedan inköpt Lövåsberget vid södra sidan av hamnen för att där söka anlägga ett varv. För detta ändamål var det emellertid behövligt att av det närliggande, staden tillhöriga s.k. Anegrundet få arrendera en mindre del, varom ansökan ingick till stadsfullmäktige. Ärendet remitterades till drätselkommissionen, som tillstyrkte ansökan på villkor, dels att Sanne mot att staden åtog sig erforderlig pålning och mudderpåfyllning betalade en årlig arrendeavgift, dels att en strandgata skulle få dragas genom varvsområdet. Detta drätselkommissionens förslag antogs av stadsfullmäktige. Emellertid skulle det, enligt vad tidningen erfarit, vara omöjligt för Sanne att gå med på villkoret om strandgatan, varför frågan om anläggande av ett skeppsvarv på denna plats för närvarande måste förfalla. Tidningen ställde sig i denna fråga på Sannes sida under hänvisning bl.a. till de byggnadstekniska kraven på varvsanläggningen. Artikeln avslutades med ett par mer eller mindre oförtäckta beskyllningar mot stadsfullmäktige för mannamån och inkonsekvens vid handläggningen av denna fråga.

Ett genmäle lät icke vänta på sig i form av en insändare av signaturerna M., T., B. och C., tydligen medlemmar av de kommunala myndigheter som kommit i skottgluggen. I denna framhölls, att de ekonomiska arrendevillkoren voro mycket förmånliga ur både Sannes och stadens synvinkel samt att en strandgata i detta fall på intet vis skulle omöjliggöra eller försvåra stapelavlöpningar och vore nödvändig inte minst med hänsyn till varvsägarens behov av kommunikationer.

På detta inlägg svarade tidningen med en replik och lovade att återkomma med några frågor i denna sak. Därav blev emellertid intet, och i tidningen återfinnes ej heller någon uppgift om hur förhållandet till staden kom att bestämma varvets areal och pla-

nering. I varje fall igångsatte J. N. Sanne redan samma år byggandet av varvet. Nästa gång detta figurerar i spalterna är först den 18 mars 1873, då J. N. Sanne annonserar, att en kvartersman, »som kan förestå ett skeppsvarf, der större fartygsbyggnader komma att utföras», genast kan erhålla anställning. Den 17 juni hade tidningen en notis med rubriken »Nytt warf». Den meddelade, att J. N. Sanne, »en af de företagsammaste bland våra yngre affärsmän» var sysselsatt med anläggandet av ett skeppsvarv intill Lövåsberget. Mudderpåfyllningen för bädden hade påbörjats redan föregående höst, och under våren hade byggnader blivit uppförda. Varvet hade nu kunnat mottaga sitt första arbete, i det att göteborgsskeppet Penelope efter att ha kommit från Savannah och lossat last av bomull förtöjt vid varvet för att kölhalas och bottenskrapas. Den 29 augusti meddelade tidningen, att på varvet nu sträcktes kölen till det första skeppet. I en notis den 30 januari 1874 med rubriken »Uddevalla skeppswarf» omnämnde Bohusläns Tidning åter det under byggnad varande skeppet. Tidningen nämnde, att det goda arbetet och det utmärkta virket, hämtat ur Sannes egna skogar, länge observerats av fackmän och lett till att fartyget inköpts för Norge till ett pris av omkring 40 000 kronor.

Tidningsspalterna vittna även om de poster och uppdrag, som J. N. Sanne nu förenade med sin affärsverksamhet. I december 1865 utsågs han till ledamot i styrelsen för uddevallakontoret av Enskilda banken i Vänersborg. Han var enligt en notis 1872 styrelseledamot i uddevalladistriktet av Göteborgs och Bohus läns sjöassuransförening. Av stadsfullmäktige, som han såsom nämnts tillhörde från dess begynnelse, utsågs han till ledamot av olika kommunala styrelser och kommittéer. Varvsfrågan ledde ej till någon verklig schism mellan honom och stadens myndigheter, ty i december 1872 omvaldes han bl. a. av stadsfullmäktige såsom suppleant i drätselkommissionen och ledamot av byggnadskommittén.

Om hans insatser i stadsfullmäktige lämnar tidningen då och då uppgifter. Så kan till exempel nämnas, att han i december 1866 motionerade om inrättande av en direkt postförbindelse mellan Uddevalla och Orust med kringliggande öar samt vidare om upp-

sättande av »två gaslyktor å ömse sidor om vattenbassinen, att hållas tända mellan 5 och 6 på morgonen under den mörka årstiden». När kommerskollegium 1867 avslog stadsfullmäktiges ansökan att få hålla fiskmarknad i Uddevalla den 4 september detta år, utsågo stadsfullmäktige J. N. Sanne och handlanden C. W. Collander till deputerade med uppgift att söka träffa överenskommelse med skärgårdsfiskarna att samlas till en inofficiell fiskmarknad vid samma tidpunkt. De båda deputerade reste därpå i en förhyrd ångslup omkring till de olika fiskelägena, och som resultat därav meddelade ett flertal fiskeriidkare i en gemensam annons, att de på grund av den nya järnvägsförbindelsen med städerna uppåt landet beslutat sälja sin fisk i Uddevalla ifrågavarande dag. I en ledande artikel den 6 september nämnde tidningen, att denna marknad tillkommit på initiativ av »en del yngre och företagsamma handl. här på platsen». Härav vågar man kanske dra den slutsatsen, att Sannes val till deputerad berott på att han i frågan om fiskmarknaden från början varit en av de drivande krafterna.

Att J. N. Sanne inte stod främmande för det kulturella livet i hemstaden, kan utläsas av en uppgift om att han var medlem av Bohusläns konstförening, som i likhet med de nutida konstföreningarna utlottade konstverk bland medlemmarna. Ett tillkännagivande 1862, att teckning för den samma år uppförda teaterbyggnaden skedde på J. N. Sannes kontor, tyder vidare på att han medverkat vid tillkomsten av teatern.

Av de angelägenheter, som stodo på dagordningen i det dåtida Uddevalla, är det emellertid naturligt att de, som berörde hans borgerliga gärning, utgjorde det huvudsakliga föremålet för hans insatser. Att han nu såg på de kommunala problemen utifrån betydande sjöfartsintressen, framgår av den framträdande roll han spelade beträffande den i slutet av år 1872 väckta frågan om upprensning av Malö- och Björnsunden vid nordvästra sidan av Orust (s. 41 f.), ett vittsyftande projekt att genom en förbättrad farled in till Uddevalla öka stadens möjligheter att draga till sig export- och importhandeln. När det framgick, att man ej kunde räkna med så stort statsbidrag som man begärt, ville i stadsfullmäktige åtskilliga ledamöter låta frågan falla, men gentemot dessa pläderade han energiskt för ett positivt beslut. Sedan riksdagen

våren 1873 beviljat det reducerade bidraget till arbetet, utsågs J. N. Sanne också den 7 juli 1873 av stadsfullmäktige till en av de fem ledamöterna i den kommitté, som bl.a. skulle söka göra en fullständig utredning av ärendets finansiella sida samt vidtaga de förberedande anordningarna för arbetet.

Längre än så har tiden inte medgivit, att redaktörerna av denna historik fullföljt genomgången av lokalpressen i Uddevalla. Emellertid kan det också ur saklig synpunkt vara motiverat att avsluta framställningen här. Då vi nu antytt några konturer beträffande den äldre släktens liv i Uddevalla och J. N. Sannes verksamhet alltifrån ynglingaåren fram till början av år 1874, ha vi därmed i stort sett nått fram till den punkt i utvecklingen, från vilken J. N. Sanne och hans generation med det personligen upplevdas vittnesgillhet skildras av sagesmän, som på närmaste håll fått följa hans liv.

JOHAN NEWTON SANNE

I

Skildringar av hans liv fram till hans andra äktenskap samt av hans verksamhet ävensom en minnesteckning över hans systrar

AV HERMAN SANNE

Johan Newton Sanne föddes i Uddevalla den 14 januari 1836. Enligt församlingens kyrkoböcker mottog han det heliga dopet den 9 februari samma år. Om faddrarna finner man följande anteckning:

Commerce Rådet Åberg	Härads Höfd. Svedmark
Doctor Kjellberg	Handl. J. A. Stiegler
Fru Westerdahl	Fru Bogenholm
Mamsell Aug:a Sandegren	Mamsell Rabe.

Johan Newton genomgick Uddevalla allmänna läroverk, som vid denna tid bestod av tre klasser. Lärjungarna tillbragte i varje klass två eller flera år. Matrikelanteckningar visa att Johan Newton gick åtta år i skolan. Som lärare hade han bl. a. läroverksadjunkten eller som det då hette kollegan, sedermera rektorn Johan Rodhe. Läroverksbyggnad var nuvarande Uddevalla museum. Själv berättade pappa, hurusom han redan i första klassen fick börja läsa latin. Ett av hans huvudämnen torde ha varit matematik, för vilket han hade medfödd lust och fallenhet. Detta kom honom väl till pass på den levnadsbana, som sedermera blev hans. Han visade tidigt utpräglade affärsmannaanlag, och då fadern dog 1858, fortsatte han vid tjugotvå års ålder faderns affär, som denne i sin tur övertagit från sin far.

Året efter faderns död inköpte pappa av fältkamrer O. Möller

för tre tusen riksdaler de båda då obebyggda tomterna mellan Kungsgatan och Norra Hamngatan, som alltjämt befinna sig i släktens ägo. Strax väster om dessa tomter framgick vid denna tid Kilbäcken, vilken igenlades först vid sekelskiftet. Pappa började genast efter inköpet bygga det hus vid Norra Hamngatan 4 där han sedermera bodde till döddagar med sin familj och där han dessutom hade sin kontorslägenhet.[1] Det berättas huru hans kära mor, som vid den tiden började bli klen och svag till hälsan, en dag stapplade ned för att se på sonens bygge, som just pågick men ännu var utan tak, och därvid utropade: »Käre Johan, måtte du en gång orka att få tak på byggnaden.». Handlanden Paul Berg, sedermera Uddevalla stadsfullmäktiges förste ordförande, lär hava yttrat: »Den unge Sanne är oerhört djärv, måtte det gå honom väl.» Det var förvisso också dristigt av en ung man på ett par och tjugo år, som nu vid faderns död måste tänka på sin mor och flera av de sex systrarne, att med de begränsade medel han vid denna tid torde haft giva sig in på ett så stort bygge; men hans energi och goda beräkningar förnekade sig icke, och det gick honom väl i händer. Ett beklagande beträffande husbygget hörde man emellertid ofta av pappa, att någon pålning — som på den tiden var mindre vanlig — ej förekom vid grundens läggande. Huset visade nämligen senare benägenhet att sätta sig.

Modern fick dock aldrig flytta in i det nya huset. Hon avled den 1 september 1859, enligt uppgift i rödsot, en sjukdom som vid mitten av 1800-talet härjade svårt i landet. Om hennes bortgång finnes bevarat ett brev från pappa till hans syster Josephine:

Uddewalla den 1ste September 1859.

Bästa Syster Josephine Sanne!
Åsen

Den post du kanske wäntat dig är nu kommen. Idag kl 1/2 1 förmiddagen afled hon, wår älskade Moder i en ålder af 58 år 4 mån. 14 dagar. Wi woro alla närwarande wid dödsbädden och öfvergick hennes jordiska lif så lätt man kan möjligt tänka sig en sådan öfvergång. Då wi erinra oss hennes på sednare åren hafde många lidanden och kroppskrämpor och hennes beredelse och önskan till döden, må wi då icke missunna eller öfverdrifvet sörja henne, ty nu är hon lyckligast; tag derför med oss för-

[1] Huset vid Kungsgatan byggdes 1901.

Det Sanneska huset Norra Hamngatan 4 blev uppfört år 1859. Vagnen utanför är sannolikt postdiligensen.

ständigt och lugnt din sorg. Den dödlika sömnen fortfor sedan din afresa, dock såg hon opp en gång på förmiddagen igår.

Wi alla hafva för henne ett wördadt minne, hennes wälwilja, hennes godhet, hennes gudsfruktan, hennes omwårdnad för oss alla allt skall ihågkommas af de tacksammaste hjertan hos Barn och verkliga Vänner. *Frid med hennes stoft, den goda.*

Redan på Lördagen ämna wi låta begrafningen försiggå i all tysthet. Wi må alla wäl och helsa dig genom

Tillgifne Brodern Johan Sanne

En tid efter det Johan Sannes bygge blivit färdigt utbröt eldsvåda i ett hus i Uddevalla på Södra Hamngatan, ungefär där sedermera det s.k. Signeulska huset uppfördes. I huset bodde bland andra stadens postmästare Niclas Zetterberg med familj, och tillika var postkontoret där beläget. Huset brann helt ned, men familjens möbler och inventarier samt postverkets tillhörigheter torde på det stora hela taget ha bärgats. Unge Sanne, hjälpsam, vaken och påpasslig, uppvaktade genast postmästaren med förfrågan, om denne icke ville flytta in i undre våningen i hans nya hus, vilken stod ledig. Postmästaren tvekade icke ett ögon-

blick utan tackade ja och flyttade dit med såväl hem som postkontor. Zetterberg förhyrde undervåningen utom de båda portrummen. Han disponerade 5 rum och kök, bl.a. rummet invid nuvarande huvudingången till Sannebolagets kontor. Detta blev postkontor med en lucka i dörren, genom vilken all expediering ägde rum. Personalen bestod av postmästare Zetterberg och hans son Johan Niclas, kallad Janne. Här bodde så postmästaren med familj till sin död 1878 och efter honom andra familjemedlemmar, ända tills äldsta dottern Amelie Zetterberg år 1890 flyttade till det tvåvånings trähus Kilbäcksgatan 7, som hennes kusin, fru Olivia Kullman[1], född Zetterberg, med varm hand hade skänkt henne. Ett byte av hem skedde därvid, i det Olivia Kullman i stället flyttade in i den förra Zetterbergska våningen i Sannehuset.

Johan Sanne blev alltmer bekant med sina hyresgäster, och så blev det omsider så, att han och Zetterbergska hemmets näst äldsta dotter, den då tjugosexåriga Ida Christina, den 14 januari 1866 förlovade sig. Bröllopet stod i brudens hem den 4 december samma år.

Om Zetterbergska släkten må i detta sammanhang lämnas en del upplysningar, vilka i huvudsak hämtats från anteckningar av Werner Zetterberg.

De äldsta kända släktmedlemmarna, Gunnar, född 1629 och gift med Ingeborg Kafle, och dennes son Carl Gabriel, född 1665, buro namnet Zittelberg. Carl Gabriel var gift med Christina Hebbla. Efter Carl Gabriels död gifte änkan om sig och överlämnade då deras son Christer Herman (1690–1732) till ett gårdsfolk i Sätila socken i Västergötland. Christer Herman gifte sig med Amalia Säther, dotter till nämnda gårdsfolk. Han tog värvning i svenska armén och inskrev sig därvid under namnet Zetterberg, som sedan blev släktens namn.

Christer Herman hade sonen Abraham (1724–1784) som var »flottekarl» i Göta älv och husägare i Vänersborg. I sitt giftermål med Catarina Ekendahl hade han tre söner, bland dem Nils (1764–

[1] Olivia Kullman var änka efter Johan Sannes kusin, handlanden i Uddevalla Reinhold Kullman, son till konsuln Anders Reinhold Kullman och Sophia Magdalena Sanne. Olivia Kullmans far var Niclas Zetterbergs bror stadsfogden i Vänersborg Olof Zetterberg.

1809), som blev repslagare i Vänersborg. Denne hade i sitt äktenskap med Sara Catharina Böcker (1768–1842) sex barn, däribland Niclas, Ida Sannes far (28/4 1797–10/2 1878).

Niclas Zetterberg blev redan vid 15 års ålder postskrivare i sin födelsestad Vänersborg och postexpeditör där 1825. År 1839 blev han postmästare i Strängnäs och 1848 i Uddevalla, där han sedan verkade tills han beviljades avsked 1873. Han åtnjöt stort anseende och blev bl.a. riddare av Vasaorden.

År 1829 gifte han sig med Anna Christina Werlin (30/11 1799–28/2 1889), dotter till guldsmeden och rådmannen i Vänersborg Johan Werlin och dennes hustru Anna Maria Fahlgren. I äktenskapet föddes fyra barn som nådde mogen ålder, nämligen Johan Niclas (1830–1890), postskrivare i Uddevalla, ogift; Carl Herman (1832–1898), fältintendent i Uddevalla, som hade barnen Hugo (1863–1931), hovrättsråd i Göta hovrätt, och Werner (1866–1939), major i Bohusläns regemente; Amalia Maria (1837–1922) ogift, som skötte föräldrarna och sin bror Johan Niclas till deras död; samt Ida Sanne.

Ida och Johan Sanne bosatte sig i den övre våningen i sitt hus. De levde här det lyckligaste familjeliv. Herrn i huset var ju strängt upptagen med sina många göromål, både inom sin egen affärsverksamhet och som kommunalman. Men sön- och helgdagar samt lediga stunder ägnade han med förkärlek sin älskade maka och den barnaskara, som växte upp i hemmet.

Ida Sanne skänkte sin make fem barn, födda Dagmar 1867, Wendela 1869, Sigrid 1870, Herman 1872 och Gunhild 1877. Dessutom föddes två barn, som dogo kort efter födelsen. Efter uppräknandet av barnen i detta gifte har Johan Sanne i hemmets familjebibel skrivit: Detta är mitt bud, att I skolen älska eder inbördes, såsom jag har älskat eder.

Husfadern ville gärna, att hans familj sommartid skulle få komma ut till landet eller i skärgården för att få ombyte genom stärkande skogs- eller havsluft. De första åren vistades familjen åtminstone ett par gånger på Gustavsberg. I slutet av 1870-talet förhyrde pappa den ena våningen på Emaus söder om Uddevalla. Sedermera byggde han en liten villa i Lysekil, helt nära parken, där familjen bodde ett par månader på sommaren, och dit han

Ida Sanne, född Zetterberg.

själv for så snart affärerna tillåto hans bortovaro från kontoret. Lysekilsvillan såldes sedan till systern Ida, som under en lång följd av år hyrde ut den till badgäster. Åren 1880 och 1881 förhyrde pappa till sommarnöje den ganska stora manbyggnaden med tillhörande trädgård å Kristinedal vid Gustavsberg.

Ida Sanne var till sin natur enkel och blygsam samt sparsamt lagd. När mannens rikedom under åren växte, aktade hon icke därpå, vadan det förtäljes, att maken vid ett tillfälle i förtrolighet sade henne, att hon icke behövde att särskilt spara, då hans ekonomi tillät dem leva på större fot än dittills.

En liten händelse från familjelivet kunde man någon gång höra pappa berätta. Det var hans födelsedag den 14 januari och mamma Ida hade på grund av husliga göromål totalt glömt av dagens betydelse. Först på kvällen erinrade maken henne om att det var hans födelsedag. Hennes glömska smärtade henne djupt, varför

hon bad om överseende och försäkrade, att hon aldrig mer skulle glömma sin älskade makes högtidsdag. Johans nästföljande födelsedag sade hon ingenting till honom dagen förut. Innan han på morgonen den 14 januari gick till kontoret, frågade hon honom dock: »Du blir väl hemma i dag, vi äta dig till ära middag först litet senare, klockan fem.» Johan tog detta ad notam, och när han vid angivna klockslaget kom hem, strömmade till hans stora överraskning in en hel del av hans vänner och fränder bland stadens herremän, som Ida i all hemlighet inbjudit för att gottgöra sin försummelse året förut, och en fin middag serverades under glädje och trevnad.

Men livets lycka är ett obeständigt ting. Huru plötsligt kan icke förändring inträffa och det, när man minst anar det. En liten flicka föddes den 25 februari 1877, ett söndagsbarn, och det var idel lycka, glädje och tacksamhet i hemmet. Men modern insjuknade hastigt, och efter en veckas växlande hopp och förtvivlan bland de närstående insomnade hon för alltid den 7 mars 1877. I ett brev från Olivia Kullman till en hennes släkting, fröken Anna Hasselblad[1], skildras dödsfallet närmare i följande ordalag:

Fredagsmiddag d. 9 Mars 1877.

Min lilla älskade kära Anna.

Den sorgligaste underrättelse har jag nu att medela dig, i det att vår innerligt kära Ida afled sistlidne Onsdags natt kl. 1. Söndagen den 25 Febr. föddes en liten flicka, då allt gick fort och väl, och Ida temligen kry, men några timmar efteråt nödgades Doktorn kallas, emedan ej något var riktigt, som det skulle vara, men kunde detta väl ej hjelpas, emedan det några dagar därefter var inflamation, hvilken sjukdom vi dock alla hoppades hon skulle kunna genomgå, synnerligast som vi tyckte mot slutet af veckan hon började bättras, men på 7:de dygnet började hon försämras, och sedan var allt hopp ute. Natten till tisdagen var hon mycket sjuk då båda Läkare efterskickades men ingen jordisk Läkare kunde hjelpa henne, hela tisdagen kämpade hon med svåra plågor, på för.m. gaf Pastor Wannberg henne Nattvarden, då hon önskade det Lillan på samma gång skulle döpas, hvilket skedde en stund därefter. Och bar jag denna till dopet, där hon fick namnen *Gunhild Isabella*. Det var så kärt få göra detta för henne i dödsstunden. Jag var sedan inne och tog afsked

[1] Anna Hasselblad var dotter till grosshandlaren i Göteborg Herman Hasselblad och dennes hustru Ida Josephina Lidberg, vilka båda härstammade från Zetterbergska släkten. Herman Hasselblad var nämligen son till Niclas Zetterbergs syster Ingeborg Catharina och Ida Lidberg dotter till hans syster Sara Maria.

af den kära Älskade vännen, som varit mig så nära som en syster. Det är så svårt veta att hon är borta, men det vore synd önska henne tillbaka till denna jemmerdalen, då hon är så lycklig hos sin *Frälsare* som hon längtade så mycket efter. Hon var så nöjd lemna Make, Barn, Föräldrar, syskon, vänner, ja allt, hvad detta lifvet hade att erbjuda, för att komma till Honom, som lidit och dött för henne. Amelie satt oafbrutet vid hennes säng, och gaf henne månget tröstens ord. Amelie har en märkvärdig styrka, och detta kan behöfvas nu, då alla bestyr hvilar på henne. Stackars Johan är så djupt förkrossad, han som riktigt afgudade sin Ida, det är hjertslitande se de gamla till grafven lutande Föräldrarne huru djupt de sörja. Den älsklige Gubben sitter med hufvudet nedlutat till bröstet och gråter som ett barn. Faster har sina stunder af förtviflan, men är temligen lugn emellanåt. Begrafningen är ännu ej bestämd, Ida tog löfte af dem att härmed skulle uppskjutas så länge som möjligt är, men har Ida redan undergått stor förvandling.

— — —

Din sorgsna vän
Olivia.

Man vågar kanske säga, att en skröplig människa av nåd har kommit långt på helgelsens väg, då hon genast kan vara beredd att med glädje i unga år lämna allt, älskad make, fem små barn, ålderstigna föräldrar, syskon och vänner. Men det var trosvissheten, som gjorde det. Ett av de sista orden på den döendes läppar var: »Kom ihåg Johan, att jag vill icke sakna en enda av Er däruppe hos Gud i himmelen.» De kvarlevande, särskilt barnen under uppväxtåren, ha endast kunnat framstamma de orden: »Varför — varför?» Men livets och dödens Herre säger: »Vad jag gör, förstår du icke nu, men du skall en gång få veta det.» Människobarnen hava endast att i stillhet och ödmjukhet böja sig inför den Allsmäktiges vilja.

Den efterlämnade maken har förtäljt för de sina, att han kort efter dödsfallet hade en dröm, då han såg Frälsaren och sin Ida förklarad vid Hans sida samt hörde en röst: »Jag lever, I skolen ock leva.» Maken har i familjebibeln under makans namn skrivit: »Saliga äro de som hungra och törsta efter rättfärdighet.»

J. N. SANNES AFFÄRSVERKSAMHET

Redan i tonåren prövade Johan Sanne på än den ena än den andra affärsgrenen. Under någon tid bedrev han till exempel,

efter vad det berättats, köpenskap med höns och kycklingar. Hans verksamhet under dessa år skildras i övrigt, såsom samtida källor därom vittna, i ett annat kapitel.

Efter faderns död fortsatte Johan Sanne dennes affärsrörelse med hummer och ostron, som distribuerades till olika delar av Sverige, dock mest till Stockholm. Han berättade själv många gånger, hurusom stora foror av sådan vara kommo från bohuslänska skärgården till staden och genast skickades iväg uppåt landet. Järnvägar funnos icke på den tiden, utan det gick med hjuldon och hästar, som byttes ut vid vissa gästgivaregårdar. Då tog en dylik färd till Stockholm cirka sex dagar. Behövde man så stanna några dagar på platsen, tog en sådan affärsresa minst två och en halv vecka. Skaldjuren fingo packas i is för att kunna hålla sig friska till framkomsten. Mången gång följde Johan Sanne själv med på en dylik färd till Stockholm för att personligen lära känna och tala med sina kunder. Han berättade ofta, att det var på en sådan resa som han nåddes av telegram om sin fars död och hastigt måste återvända till Uddevalla. En bland de större kunderna i huvudstaden var den ännu bestående firman A. G. Bergfalk & Co. vid Stora Gråmunkegränd i Gamla staden som redan hans far haft affärer med. — Handeln med hummer och ostron fortsatte han för övrigt ända in på 1890-talet.

Med den mångsidighet i intressen som Johan Sanne visade sig ha kom hans företagarverksamhet att efter hand vidgas till allt fler områden. Sålunda kom han med tiden att ägna sig åt skogsbruk, träexport, kolimport, skeppsvarvsrörelse, skeppsrederi och lantbruk. Och han satte sig med iver och lust in i de olika affärsgrenarna. Knappast något var honom främmande.

Skogsbruk var en för Johan Sanne särskilt kär sysselsättning. Han älskade att komma ut i den fria naturen, i skog och mark. Han plägade tala om, vilka omätliga rikedomar vårt land äger i sina skogar. Skog och virke i allmänhet kunna ju i värde växla under olika konjunkturer, men tendensen på lång sikt är så att säga alltid uppåtgående. Så var hans resonemang. Han fick allt mer ingående kännedom om och erfarenhet av en skogs värde. Det sägs, att han vid värdering av en större skog blott behövde gå rakt igenom den och därefter på kartan taga reda på arealens

storlek för att kunna bedöma, vad han som köpare kunde betala för skogen. Han började med skogsköp vid tidiga år. Till att börja med köpte han skogar i närheten av Uddevalla, och han plägade berätta för de sina, huru han i ungdomen i arla morgonstund, kanske vid fyratiden, följde med huggare och körare från Uddevalla till skogs för att stämpla träden, instruera arbetare, huru träden skulle apteras på mest praktiska sätt, inmäta virket för huggare och ordna med körningen. Det kunde vara vinterdag, bitande kallt i skogen med djup snö så att han vadade över stövelskaften. Han hade matsäck med sig för att stilla den värsta hungern. När han gjort ifrån sig sitt arbete i skogen, skyndade han sig med körarne till staden för att avlöna dem. Mången gång måste han vid hemkomsten sätta sig intill kakelugnsbrasan för att tina upp snön i stövlarna, där den frusit till is. På så sätt kunde han fortsätta vardag efter vardag vintern igenom.

I detta sammanhang må återges en episod som han, enligt vad han själv brukade berätta, upplevde då han en gång var på hemväg från ett sammanträde i Munkedal. I sin med två hästar förspända vagn hade han just hunnit till Grytinge-backen, där vägen går genom ett ödsligt skogsparti, då ekipaget anfölls av framrusande vargar. Kusken Josef Olsson fick använda sin långa piska för att freda hästarna för de vilda djuren, innan de så småningom funno för gott att försvinna igen inåt skogarna.

De skogar som Johan Sanne köpte utnyttjades naturligtvis för avverkning. Stockarna försågades till hustimmer, pålvirke och s. k. pitprops, vilket senare virkesslag utskeppades till England som gruvstöttor. Denna export var länge hans huvudaffär och drevs i betydande skala. Han förhyrde stora hamnupplagsplatser av Uddevalla stad och höll där en avsevärd arbetarkår sysselsatt året runt med aptering av virket. Så småningom utökades skeppningen till att omfatta också plank och bräder samt s.k. gruvsleepers, syllar för transportspåren i gruvorna.

År 1895, det år Uddevalla-Lelångenbanan kom till, anlade Johan Sanne en större ångsåg och förhyrde betydande upplagsplatser i Bengtsfors. Hans särskilt förtrogne medhjälpare förvaltaren August Hansson flyttade då till Bengtsfors för att föreslå trävarurörelsen där. Tidigare hade exportvirket kanalvägen tagits ned via Köpmannebro till Vänersborg och därifrån med järnväg till

Uddevalla. Sedan anläggningarna i Bengtsfors kommit till, togs det med Lelångenbanan direkt till utskeppningsorten Uddevalla. Inköpen av virke gjordes i alla omkringliggande skogs- och sjöområden, och dessutom togs virke från egna skogsparker, som på Hanssons inrådan inköpts i så väl Dalsland som Värmland. Johan Sanne gav därmed Lelångenbanan, vars livligaste tillskyndare han varit, fullt upp att göra. Han var för övrigt icke bara den störste trafikanten utan också den störste private aktieägaren i banan. Denna gick därför ofta i folkets mun under namn av »Sannes järnväg». Mången gång när järnvägen hade litet eller intet gods att transportera och debet och kredit ej ville gå ihop, påringdes Sannefirman av ledningen i järnvägsbolaget med en anhållan om att firman i Bengtsfors skulle låta lasta virke för Uddevalla, så att järnvägen fick att göra.

Utskeppningen av virke till Storbritannien kunde gå upp till ca 8 000 standards per år. Man kunde vid första öppet vatten i Uddevalla hamn se långa rader av segelskutor, som lågo och lastade vid Sannes propsgårdar. Utom egna segelfartyg, som transporterade virket över Nordsjön, befraktades över seglationsåret främmande seglare och ångare. Med båtarna följde i retur kol, då fartygen på så sätt fingo laster både fram och åter och gruvbolagen voro angelägna sälja sina kolvaror i utbyte mot trävarorna.

En bland de allra först inköpta parkerna torde ha varit Huseby i Torps socken i Dalsland. Bland större skogsegendomar som senare förvärvades voro Elnebacka och Holmen i Valbo Ryrs socken i Dalsland, (vilka när de år 1900 såldes till Munkedals Aktiebolag hade ett värde av 100 000 kr.), Ivarsbo i Forshälla socken i Bohuslän samt Gålsjö och Sannerud i Laxarby socken i Dalsland, envar av de tre sistnämnda om cirka 900 tunnland skog. Även i Värmland samt i Norge innehade Johan Sanne skogsparker. I detta sammanhang bör också nämnas Morlanda säteri, förvärvat 1881, till vilket hörde ungefär 300 tunnland skog, samt den år 1900 inköpta stora jordbruks- och skogsegendomen Håberg i Västergötland, som omfattade omkring 1 700 tunnland skog och ungefär lika mycket åkerjord. På Håberg anlades en ångsåg av modernaste typ.

Den sista skogsegendom, som Johan Sanne inköpte, var Töcks-

fors bruk med tillhörande jordbruk och skogar, massafabrik, ångsåg och kvarn etc. i Töcksfors samt pappersbruk i Hånsfors. Töcksfors bruk är vackert beläget i Värmland vid sjön Foxens norra strand. Till bruket hörde skogar i Töcksfors, Östervallskogs, Holmedals och Västra Fågelviks socknar i Värmland samt Nössemarks socken i Dalsland. Vid tiden för köpet, år 1912, var pappa sjuttiosex år men vid full vigör och levnadslust. Priset var 450 000 kronor. Den som gjort alla förberedande besiktningar och kalkyler av egendomen i sin helhet var förvaltare Hansson. Han rapporterade till huvudkontoret i Uddevalla, att skogen av honom värderats till 409 000 kronor. Därtill kom huvudgården med dess alla byggnader, fabriker etc. Pappa hyste oinskränkt förtroende för sin tjänsteman och litade till fullo på hans beräkningar. Trots att han själv endast sett bruksegendomen angiven på karta inköpte han den.

En betecknande episod må nämnas från denna affärs avslutande. Så snart det blev känt, att J. N. Sanne gjort detta förvärv, påringdes han av direktören för en av storbankerna i vårt land som uttalade den förhoppningen, att banken skulle bli ihågkommen vid behov av penninglån. Pappa svarade helt kort och gott: »Tack så mycket, herr bankdirektör, men jag reder mig nog själv.» Detta var ett svar betecknande för pappa, som alltid var rädd för att komma i beroende av bankerna. Han fick aldrig anledning att ångra köpet. Trots sin höga ålder reste han då och då dit upp och stannade där en längre eller kortare tid under våren eller hösten.

Han plägade säga, att det säkraste sätt att placera kapital är att lägga ned det i jordbruk eller skog.

Johan Sanne inköpte redan 1872 för 1 000 kronor det vid Bäveåns utlopp i Byfjorden liggande Lövåsberget, där han anlade skeppsvarv i och för byggande av större segelfartyg, lastkuttrar, storsjöfiskebåtar, pråmar, småbåtar etc. Han hade också på sin tid en ganska betydande segelflotta. Så ägde han helt eller delvis skeppet Josefina, briggen Dagmar, skonerten Ida, briggarna Skellefteå, Libanon och Gunhild, barkskeppen Adelaide och Lord Palmerston samt slupen Johan Harald och ångbåten Hjalmar.

Den största seglare, som byggdes å skeppsvarvet, var barkskep-

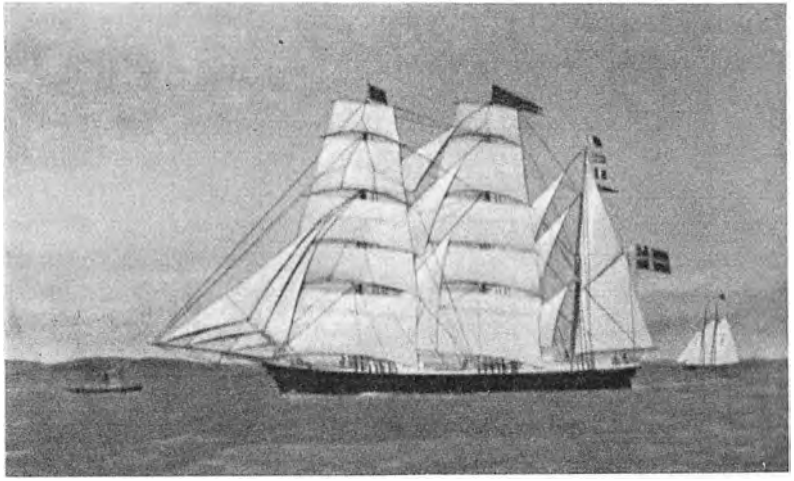

Den år 1881 sjösatta barken Adelaide — här återgiven efter en broderad tavla — var det största fartyg som byggdes på J. N. Sannes varv.

pet Adelaide, som sjösattes 1881 och hade en sådan längd att det vid stapelavlöpningen endast med största svårighet kunde gå ned i Bäveån. En modell av skeppet finns på museet i Uddevalla.

Särskilt Dagmar, Gunhild (byggd å Buvenäs på Orust) och Adelaide, som lastade resp. 400, 425 och 700 ton, gingo på alla världsdelar med allehanda laster, därav många dyrbara sådana, t.ex. socker, kryddor, bomull, kopra, dividivi, mahogny och pitchpine samt inhöstade betydande fraktbelopp för sina laster.

Adelaide förliste i juli 1902 på färd med trävaror från Göteborg till Madagaskar. Om denna Adelaides sista resa har dåvarande förste styrman Otto Berndtsson lämnat en utförlig berättelse, som finns nedtecknad och införd i en av uddevallatidningarna.[1] Olyckan inträffade invid ön Farquhar (Juan de Nova) ungefär 300 km nordost om Madagaskars nordspets. Båten strandade en mörk natt på ett korallrev. Trots att sjön gick hög lyckades hela besättningen gå i livbåtarna, som lastades med proviant så mycket de kunde bära. Ingen människa kom till skada vid förlisningen. När besättningen i båtarna närmade sig den lilla ön, var man först mycket rädd, att den vilda befolkningen skulle vara kannibaler. Så var till all lycka emellertid inte fallet. De skepps-

[1] Bohusläningen den 1 februari 1941.

brutna blevo i stället väl omhändertagna och trakterade med bland annat sköldpaddor. Hövdingen hade med teckenspråk meddelat dem, att efter sjutton dagar en ångbåt skulle komma förbi ön, som skulle kunna ta upp dem. Man väntade och väntade och fick slutligen, när ångbåten aldrig kom, på egen hand försöka ta sig till Madagaskar. Den resan tog hela åtta dygn med de två små båtarna. Den avlopp emellertid lyckligt, trots att det naturligtvis var besvärligt med maten. Också nu blev man väl mottagen av vänligt sinnade infödingar. Så småningom tog man sig vidare till hamnen Majunga, där det just då låg en norsk bark, vars skeppare lämnade hjälp med vad som behövdes till dess en passerande ångbåt slutligen tog med Adelaides skeppsbrutna besättning tillbaka till europeisk hamn.

Dagmar förliste med last av järnvägsskenor i Mexikanska bukten efter att i ett trettiotal år ha seglat lyckligt på alla hav. Gunhild blev påseglad i Firth of Forth i Skottland och därvid så svårt skadad, att den utdömdes. Under dessa förlisningar omkom eller skadades dess bättre ingen av besättningsmännen.

Lord Palmerston, som 1899 inköptes från Göteborg, gick mest för Johan Sannes egen affär med trävaror och kol mellan Uddevalla och Storbritannien. Den lastade ca 600 ton d. w. eller 210 standards trävaror. Då världskriget kom 1914, ville ägaren ej gärna utsätta sin båt och ännu mindre dess besättning för krigsrisker, vadan den 1915 såldes till utlandet. Den vackra gamla uddevallaskutan hade i fören en gallionsbild av den store lord Palmerston. Bilden förvaras nu å Uddevalla museum.

Segelfartygens tid var emellertid snart förbi. Det gick för långsamt i hamnarne med lastning och lossning, uppå havet i storm och motvind. Ångkraften tog ut sin rätt, ångare blevo mer och mer på modet. År 1871 hade Johan Sanne låtit bygga sin första båt för ångdrift, träfartyget Hjalmar, och sin första ångare i modern bemärkelse, järnfartyget Newton, beställde han vid Torskogs varv vid Göta älv; den blev färdigbyggd 1890. Dess lastdryghet var ca 750 ton inklusive bunkers eller 210/240 standards trävaror. För den Sanneska importen och exporten visade sig denna båt synnerligen lämplig vad storlek, fart etc. beträffar. Också den gick under många år för den Sanneska rörelsen liksom i ordinarie trade mellan Uddevalla och Storbritannien.

Behovet av tonnage för rörelsens egen räkning ökade alltmer, och då Adelaide år 1902 gick förlorad beställde Johan Sanne i Trondhjem ännu en ångare. Den lastade en halv gång till så mycket som Newton och fick namn efter yngsta dottern Jane. Ångaren kunde förvärvas till fördelaktigt pris, enär vid denna tid arbetslönerna nedsatts och järnet stod lågt. Pappa brukade för övrigt såsom sin grundprincip framhålla att »man skall köpa när alla vilja sälja och sälja när alla vilja köpa».

År 1906 inköptes en ångare från Newcastle on Tyne i England, i Sannes ägo bärande namnet Odensvold, sedermera ändrat till Oddevold, och 1910 tillkom ännu en ångare från England, av nye ägaren kallad Hafsten efter den höga klippan vid farleden in till Uddevalla. Båda voro byggda 1883 i Sunderland och lastade ca 1 650 tons d. w. eller ca 625 standards trävaror.

År 1909 inträffade ett haveri, i det ångaren Jane med last av kolvaror från England en mörk, stormig natt strandade på Tåudden i Marstrands närhet och blev totalt vrak. Hela besättningen blev dock bärgad i land. En besättningsman, som var med om förlisningen, berättar:

Jag tyckte inte om ångbåtar men segelskutornas tid var ju så gott som slut. Jag for både med Newton och Jane från Uddevalla och var med då vi lade Jane utanför Marstrand.

Hur det gick till? Jo, vänta får ni höra. När jag skulle koja på natten visade jag kursen för styrman som avlöste mig. Där låg fyren på Marstrandsön och där var Pater Noster. Vi hade bara att hålla kursen rätt fram. Men jag hade inte förr kommit ner och krupit till kojs, förrän jag väcktes av ett förskräckligt brak som om hela båten krossats i rödaste momangen. Jag fick för mig att det inte ens tjänade något till att stiga upp, för båten skulle ändå sjunka, men när den blev liggande och högg styggt mot berget fick jag på mig kläderna, rafsade ihop det nödvändigaste av mina saker och sprang upp på däck. Jane kastades upp och ner på klipporna men stod slutligen fast och vi kunde i rätt stor trygghet krypa i land och rädda oss. Det skedde den 9 december 1909.

Den 1 augusti 1914 levererades till Sannerederiet ännu en ångare, byggd i Malmö vid det gamla ansedda varvet, tillhörande Kockums Mekaniska Verkstads Aktiebolag. Det var just vid utbrottet av det första världskriget, vilket gjorde, att ångaren blott avgick till Uddevalla och i dess hamn lades upp för ca 1 års tid.

Ångaren Johan Sanne under lossning vid Sannes kolgårdar. Bilden tagen vid mitten av 1930-talet.

Båten fick namnet Johan Sanne. Den lastade 2 100 ton d. w. eller ca 750 standards trävaror.

Ännu en lastångare inköptes, nämligen 1920, då rederiet av Svenska Lloyd övertog en ångare, som fick namn efter Johan Sannes efterlämnade maka, Cecilia Sanne. Ångaren var den största av rederiets båtar och lastade ca 2 700 ton d. w.

År 1907 startade Sanneska firman trålfiskerörelse och inköpte från England tvenne ångtrålare Fiskmåsen och Havsörnen, senare följda av Albatross och slutligen Stormfågeln. En tid hade firman ännu en trålare, Göta, vilken emellertid snart nedskrotades. Dessa fartyg hade vardera ca 11 à 12 mans besättning. I allmänhet voro de goda sjöbåtar med kraftiga maskiner. Vissa år och tider gick rörelsen nog så bra, men så kommo emellanåt brydsamma tider med höga bunkerpriser, ringa fisktillgång eller dåliga fiskpriser.

Det var sålunda en hel liten flotta av stora och små fartyg, som firman innehade på sin tid. En sann historia, som i detta sammanhang kan bringas till eftervärlden, är följande: En småskollärarinna i staden undervisade sina små elever i kristendom och talade därvid om huru Guds välsignelse så underbart kan följa barn, barnbarn och kanske ytterligare en generation på grund av

förbön och goda exempel från en from ättemor eller ättefar. Hon yttrade därvid: »Se på Johan Newton Sanne, han började med handel av höns och kycklingar, och nu har han gångande skepp uppå havet.»

Det må här nämnas, att Johan Sanne år 1899 hade ombildat sin firma till familjebolag med namnet Aktiebolaget J. N. Sanne. Efter hans död 1919 utbrötos kolimportrörelsen och bruksdriften samt trålfiskerörelsen. De båda förra bildade Sannes Söners Aktiebolag, den senare rörelsen Trålaktiebolaget Fiskmåsen. Beslut om avveckling av samtliga tre bolag fattades år 1936.

Ett tecken på den uppskattning som Johan Sanne åtnjöt för sin duglighet, sin praktiska läggning och affärsmannablick, var den mängd uppdrag, som lades på honom. Bland de bolagsstyrelser, där han var ledamot, må nämnas Munkedals Aktiebolag, Uddevalla Sparbank, Källvikens Fabriks Aktiebolag, Kampenhofs Aktiebolag, Granitaktiebolaget C. A. Kullgrens Enka, Vänersborgs Enskilda Bank, Önans Aktiebolag i Trollhättan, Uddevalla Sulfit Aktiebolag, Uddevalla—Lelångens Järnvägs Aktiebolag, Tidafors Sulfitaktiebolag och Aktiebolaget Göteborgs Handelsbank. Med säkerhet torde han i flera av dessa företag ha spelat en betydande roll. Detta gäller exempelvis Munkedals pappersbruk, där han en tid var styrelseordförande, samt det Kullgrenska bolaget. Där var han under omkring tjugofem år, alltifrån det att det gamla familjeföretaget år 1891 omändrades till aktiebolag, ledamot av styrelsen och under de sista åren dess ordförande. I Uddevalla Sparbank var han styrelseledamot 1869—1917, längre än någon annan i bankens historia, och var därvid ordförande i styrelsen 1898—1915. Det var under hans ordförandeskap och troligen på hans initiativ som banken år 1901 av arvingarna efter hans svåger, fältintendenten Herman Zetterberg, inköpte den tomt, där det nuvarande gedigna sparbankshuset uppfördes.[1]

Johan Sanne var icke mindre än fyrtiofyra år ledamot av Uddevalla stadsfullmäktige eller från 1863, när denna institution stiftades, och intill 1906 års slut, då han fyllt sjuttio år och på grund

[1] I Kristiansson, Uddevalla sparbank 1836–1936, s. 163 återgives en del av J. N. Sannes tal vid invigningen av huset.

därav undanbad sig återval. Vidare valdes han till medlem av handels- och sjöfartsnämnden samt i styrelsen för Elementarläroverket för flickor i Uddevalla. Han var än vidare under åren 1894—1900 och 1902—1903 medlem av Göteborgs och Bohus läns landsting. Av detta valdes han till ledamot av riksdagens första kammare, där han satt från 1887 till 1902. Bland annat invaldes han där i bankoutskottet.

Det var en av Johan Sannes starka sidor, att han förstod att samla omkring sig dugande män.

En särställning bland dessa intog förvaltaren August Hansson, som på 1880-talet hade kommit till Morlanda som yngling omedelbart efter att hava genomgått skogsskola. Han fick där främst taga hand om skogen. Efter några år antog han plats nere i Blekinge men längtade åter till gamla Bohuslän; han var född i Svarteborg. Han skrev och bad få komma tillbaka igen till sin förre husbonde, och Johan Sanne, som insåg hans duglighet och klokhet, tog emot honom. Han kom så till Uddevalla och blev till att börja med underinspektor under F. O. Wickström, som under en lång följd av år varit förste arbetsledare vid de Sanneska kolgårdarna och trävaruupplagen i Uddevalla. Som förut nämnts blev Hansson senare föreståndare för trävarurörelsen i Bengtsfors, och när Töcksfors 1912 inköptes, flyttade Hansson med familj dit upp och tog sin boning i undre våningen av det gamla Biesèrtska corps de logiet. Här levde och verkade han, allmänt ansedd och åtnjutande oinskränkt förtroende icke blott av sin principal och dennes familj utan ock av den stora allmänheten i trakten. Såsom skogsman betraktades han som en bland de skickligaste och pålitligaste.

Hansson hade aldrig varit stark till hälsan, och småningom bröt svårartad sjukdom ned hans krafter; han var lång tid fjättrad vid sängen, och döden kom som en befriare år 1921. Det blev sorg och förstämning, icke blott i den Sanneska släkten utan ock i hela bygden, vilket ock visade sig i den stora anslutningen vid begravningen. Hans minne kommer länge att leva.

Hanssons döttrar bodde kvar på Töcksfors. Den äldsta av dem, Ruth Hansson, skötte under tjugo års tid på ett förtjänstfullt sätt all bokföring vid bruket.

För skeppsvarvet hade Johan Sanne förvärvat en präktig, dugande skeppsbyggmästare, kvartersman J. Kristoffersson. Han tjänstgjorde såsom sådan en mansålder. Som ett bevis på det förtroende han städse åtnjöt och på uppskattningen av hans arbete erhöll han Patriotiska sällskapets stora medalj. En av hans underlydande var Sven Olsson, en förstklassig snickare, som långliga tider också utförde förekommande reparationsarbeten i det Sanneska hemmet. De komma båda att länge bevaras i tacksamt minne såsom hedersmän av gamla stammen.

Bland befälhavarna på båtarna var det åtskilliga, som gjorde mycket lång tjänst. Befälhavare på den första ångaren blev sjökapten Johan Bernhard Josefsson från Buvenäs på Orust, redan då trotjänare, i det han dessförinnan fört briggen Gunhild samt barkskeppet Adelaide. Han övertog därefter befälhavaretjänsten på båtarna i den ordning de kommo till. Vid hans avgång efter över fyrtio års trogen tjänst överlämnades till honom den stora Emmerymedaljen i guld. Han hade de sista åren varit inspektör för firmans samtliga båtar. Hans bortgång inträffade 1922.

Till trotjänarna hörde kapten Johan Otto Johansson Johnard, född år 1864. Han började i rederiet 1882 som jungman på Adelaide, gick så igenom graderna, blev matros på Adelaide, styrman på Gunhild och slutligen befälhavare för den ena efter den andra av Sannebåtarna. Han tjänade rederiet hela sitt liv eller nära femtio år på ett kort uppehåll när, då han hade plats hos det Thorburnska rederiet Avenabolaget i Uddevalla. Han dog 1932.

Bland övriga befälhavare i firmans tjänst voro Fr. Ekstrand, som dock snart fick plats på Sanneska kontoret, född 1835, död 1881, O. Hellberg, som förde Dagmar, och A. L. Andersson Ardahl, som förde barkskeppet Adelaide. Ardahl blev senare högst välförtjänt utsedd till inspektör i Sveriges Ångfartygs Assurans Förening i Göteborg. Ännu en av kaptenerna var Th. Paterson, som en tid förde Adelaide och var med vid dess förlisning.

I detta sammanhang böra också nämnas kapten Johan Simon Johansson, död redan vid fyrtionio års ålder i början av 1900-talet, först befälhavare på barkskeppet Lord Palmerston och sedermera en tid på ångaren Jane; kapten Hjalmar Samuel Edman från Flatön, som tog avsked från firman efter första världskriget och blev lantbrukare; kapten Johan Andersson från Ängön, som

dog 1933 efter aderton års trogen tjänst i rederiet, samt kapten Jemmy Mattsson, som började sin tjänst i rederiet 1895 och där förde först briggen Gunhild, därpå Lord Palmerston och till sist ångtrålare. Mattsson var en högt värderad trotjänare och dog år 1929 vid hög ålder i sin hemort, Fiskebäckskil.

De sista befälhavarna på rederiets lastångare voro bröderna Axel Olsson och John Samuelsson, båda sällsport dugliga. Bland duktiga befälhavare på ångtrålarna må särskilt nämnas kaptenerna John Hansson och A. B. Tingström.

En trotjänare, som hade varit i Sanneska rederiet alltsedan början av 1890-talet och därvid nedlagt ett högt uppskattat och förtjänstfullt arbete såsom förste maskinist, var Carl Lundström. Han åtnjöt oinskränkt förtroende under alla dessa år intill avgången 1936. De sista åren hade han tjänstgjort som maskininspektör för hela den Sanneska ångbåtsflottan. Han avled sommaren 1946.

Bland anställda å Johan Sannes kontor må nämnas Harald Sandegren, Fritz Engelke och Anna Skoglund. Sandegren tjänstgjorde åren 1878—1895 och blev sedermera kamrer i Uddevalla Sparbank. Fritz Engelke var anställd från 1897 till sin död 1929. Han passerade graderna och var en mycket dugande försäljningschef. Anna Skoglund tjänstgjorde åren 1904–1915. Hon hade tidigare varit bokhållare på Morlanda, där hennes far under många år var inspektor.

En trotjänare som få var gårdskarlen och kusken Josef Olsson. Då han år 1920 gick bort vid sjuttiotre års ålder, hade han varit i Sanneska familjens tjänst i över femtio år. De sista åren bodde han i ett av portrummen i det Sanneska huset.

Till sist är att säga att Johan Newton Sannes namn också lever kvar knutet till donationer för olika allmännyttiga ändamål i Uddevalla. Sålunda skänktes på hans åttioårsdag 20 000 kronor till skollovskolonier för barn från Uddevalla och 15 000 kronor såsom bidrag till kampen mot tuberkulosen. Båda donationerna skulle förvaltas av stadsfullmäktige i staden. Donationen för tuberkulosens bekämpande har sedermera, enär den under lång tid ej togs i bruk, vuxit till nära 30 000 kronor; numera användes avkastningen till driften av stadens tuberkulossjukstuga, det s.k.

Gravkapellet vid Uddevalla kyrka, tillkommet genom donation av J. N. Sanne.

Majblommehemmet invid länslasarettet. Vidare skänktes vid samma tillfälle medel till ett gravkapell, som kort därpå för en kostnad av omkring 25 000 kronor uppfördes invid stadens kyrka.

Johan Sannes maka och barn skänkte efter hans död till hugfästande av hans minne ett belopp av 375 000 kronor till uppförande och underhåll av ett hem för ett tjugutal kvinnliga pauvres honteux, som där skulle beredas fri bostad. Den stilfulla byggnaden »Sannes Minne», som den för ändamålet bildade stiftelsen lät uppföra åren 1920—1921, är vackert belägen vid förutvarande norra infarten till Uddevalla.

Johan Sannes systrar

Faster Josephine var den äldsta av syskonen och den mest intellektuellt lagda av systrarna. Hon var på sin tid guvernant hos en familj kapten Magnell i Steneby på Dal. Samma befatt-

ning hade hon även hos en familj Clarin. Hon plägade ofta tala om hur vackert och naturskönt det var i Dalsland och huru rik bärskörden, särskilt av smultron, var där.

Efter min mors död 1877 hade faster Alma uppsikt över hemmet och även faster Josephine vistades då någon tid hos pappa. Sedan han 1881 köpt Morlanda, flyttade faster Alma och faster Josephine dit, där de skötte det ganska betydande lanthushållet. Vintertid disponerade de hela det gamla corps de logiet, men sommartid, när pappa med sin familj flyttade ut, inskränkte de sig till två rum i övre våningen och ett kök i den östra flygelbyggnaden. På somrarna voro vi barn dagligen tillsammans med de båda kära fastrarna. Därutöver träffade vi dem på våra skolferier, jul, nyår, påsk och pingst, då vi med glädje foro ut till Morlanda och togo in hos dem.

Faster Josephine var ganska nervöst lagd. Hon hade bland annat panisk skräck för eld, gevär och hästar. Innan hon gick till vila på kvällen, skulle hon alltid se till att alla ljus i huset voro släckta och att ingen eldfara var för handen i kaminer och kakelugnar. Själv kom jag att ofrivilligt vid två tillfällen riktigt skrämma upp faster. Då jag var gymnasist i reallläroverket i Göteborg, sysslade jag under ferierna på Morlanda ibland med kemiska och fysikaliska experiment, och det var inte utan att det därvid understundom kunde förekomma en del knalleffekter. Faster Josephine tittade ofta in till mig, där jag satt i den s.k. handkammaren i övre våningen. Hon var alltid så ängslig och frågade om det var något farligt jag höll på med. Vid ett tillfälle, då jag som vanligt svarade, att faster kunde vara lugn, smällde ett skott just som hon trädde in i rummet. Jag hade råkat tappa ett knallpulver till en min pistol och naturligtvis skulle faster komma att trampa just på detta.

Som jag förut nämnde var faster Josephine mycket rädd för hästar och vågade därför sällan åka utan föredrog att gå på egna ben. En gång lyckades jag dock övertala henne att följa med mig från ångbåtsbryggan vid Morlanda Tånge tillbaka till säteriet. Jag körde en trilla förspänd med en liten men mycket trilsk ponny. Innan faster satt sig upp, hade jag försäkrat, att det ej var någon som helst fara att åka. Det var emellertid, som om hästen känt, att det var en rädd och ytterligt nervös person i vagnen, för vi

hade knappt kommit i gång förrän den satte i väg i galopperande sken. Först nedanför Vimpelborg lyckades en skogvaktare Olsson hejda hästen.

Faster Josephine var mycket rojalistisk och i hög grad intresserad av vad den kungliga familjen företog sig. Hon brukade be mig sända henne gamla tidningar, helst Nya Dagligt Allehanda, för att hon skulle kunna läsa om de kungligas julfirande, nyårsuppvaktningarna på slottet, riksdagens öppnande etc.

Hon fick sluta sina dagar helt hastigt i hjärnblödning en kväll på sensommaren 1896 och begravdes på Morlanda kyrkogård.

Faster Alma, den yngsta av våra fastrar, som jämte faster Josephine skötte lanthushållet på Morlanda, var en from och älsklig natur. Vi hennes brorsbarn kunna aldrig glömma, hur hon alltid ville att vi skulle läsa högt morgon- och aftonbön ur bibeln eller ur Arndts och Roos' andaktsböcker. Det sades om henne, att hon hela livet igenom stod fast i döpelsenåden. Hon ville alla sina medmänniskor väl. Hon var en stor blomstervän och brukade sommartid plocka mycket blommor för att smycka hemmet och glädja sin nästa. Till barndomsminnena höra de hemtrevliga vinterkvällarna, då faster Alma vid brasans glöd kokade knäck — hennes specialitet — och stekte citronäpplen, och så vankades valnötter. Dessa mognade aldrig helt men ansågos som en stor raritet, ty de hörde till gårdens egen skörd. Gärna samlade hon också medicinalväxter: fläder, kamomill, mjöldryga, millefolium, absint etc. som hon gjorde i ordning till läkemedel för den kommande vintern. Vid förkylningar, feber eller dylikt kom hon alltid med en kopp varmt te, dekokt på insamlade växter. Hon hade också städse på lager karameller, lakrits och kandisocker, som hon kom och bjöd de sina om kvällarna. Hon brukade säga, att det var så nyttigt att få somna in med en sötsak i munnen.

Faster Alma var aldrig stark till kroppen. I april 1894 fick hon hemkallelse till sin Gud och Frälsare. Hon ligger begraven på Morlanda kyrkogård.

Faster Ida var en praktiskt dugande kvinna. Hon flyttade 1864 till Lysekil och satte där upp en klädeshandel, den första i samhället, med gott läge vid Kungsgatan. Till att börja med skötte hon själv butiken med sin syster Emmas hjälp. Hon lyckades bra med sin rörelse, så att hon kunde köpa det hus, där hon bodde

och hade sin butik, och vid sin död efterlämnade hon en mindre förmögenhet. När hon blev till åren, överlät hon affären till sitt biträde, Hedvig Pettersson, som i många år varit hennes högra hand.

Mänskligt att döma var faster Ida en varm kristen, som älskade sin kyrka och gärna styrde sina steg dit, så snart kyrkportarna öppnades. Hon uppträdde som mecenat och skänkte en del inventarier till kyrkan. När stiftets chef, biskop Rodhe, kom till Lysekil, var det alltid faster Ida som tog emot. Jag minns, hur hon vid invigningen av den nya kyrkan i Lysekil hade honom, min far, morbror Carl Ljunggren och mig som gäster. Hon var så väl hemma i sin psalmbok, att hon inte alltid tog med den till kyrkan: hon kunde vers efter vers utantill.

Under sin krafts dagar kom hon alltid någon gång om året in till Uddevalla på någon eller några veckor, då hon tog in hos sin bror Johan eller under de sista åren hos mig. Hon skulle just på allvar flytta till Uddevalla från Lysekil, där då alla hennes systrar gått ur tiden och hon kände sig ensam, när hon vid jultiden 1914 fick hemkallelse för evigt. Hon ligger begraven på Lysekils kyrkogård.

Faster Emma, den näst äldsta av fastrarna, tillbragte sin mesta tid i Lysekil, där hon var sin syster Ida till hjälp såväl i hemmet som i hennes klädeshandel. Hon hade ej systerns energi och företagaranda men var flink i handarbete. För övrigt föreföll hon ej begära mycket av livet — hon var förtjust i god mat och nöjd om hon fick sitta med sin lilla hund Diva inne i sitt rum. Hon dog 1913 och ligger begraven i Lysekil.

Faster Hulda var en klok och rikt begåvad kvinna. Hon var en tid bosatt i Strängnäs hos sin moster Carolina Rydberg, född Landén, gift med handlanden Nils Adolf Rydberg. Därefter flyttade hon till Lysekil och satte där upp en fotografiateljé. Hon gifte sig 1873 med apotekaren i Lysekil Ludvig Lundberg. Bröllopet hölls av faster Ida. Äktenskapet blev mycket lyckligt. Faster Hulda var också som husmor praktisk och dugande. Det berättas att familjen i början av äktenskapet blott hade 1 500–1 800 kronor per år att leva av, men man märkte aldrig någon brist i hemmet, som jämte apoteket var inrymt i ett hus beläget mitt emot faster Idas. Farbror Ludvig var en intresserad kommunalman, bland annat

Josephine, Johan och Ida Sanne, Amelie Zetterberg, Ellinor Björklund, Maria och Alma Sanne; personen längst till höger ej känd. Fotografiet från början av 1880-talet.

kyrkovärd, och de båda makarna fingo ofta representera, i synnerhet vid kyrkliga högtider. Själv har jag ännu i livligt minne den stora middag de hade med både biskop och landshövding som gäster, när den nya kyrkan invigdes. Farbror Ludvig hade nedlagt ett synnerligen förtjänstfullt arbete för den nya kyrkan och bland annat skänkt en av kyrkklockorna.

Det var som om välsignelse i rikt mått vilade över hemmet och makarnas gärningar. Faster Hulda var alldeles särskilt godhjärtad, hon ömmade för de sjuka, lidande och mindre bemedlade, vilka aldrig behövde gå från hennes dörr utan tröst och hjälp i någon form. Hon fick sluta sina dagar i augusti 1907, älskad och saknad av släkt och många vänner.

Faster Maria var en ödmjuk, stilla, fridsam kvinna. Jag tyckte mig i min barndom alltid i henne se en Herrens tjänarinna, städse nöjd och tacksam lik Bibelns Maria i Betania. Hon tillbringade större delen av sitt liv i sin syster Huldas hem, där hon var till

hjälp och stöd — en forna tiders självuppgivande kvinnotyp som aldrig hade behov av att leva sitt eget liv.

På ålderns dagar fick hon en svårartad sjukdom och intogs på lasarettet i Uddevalla. Men då intet var att göra, blev hon efter någon tid utskriven och reste hem till Lysekil. När man talade med henne om hennes obotliga sjukdom, sade hon så frimodigt och förtröstansfullt: »Gud har i hela mitt liv varit så god och barmhärtig. Han skall ock vara densamme intill änden.» Hon gick med stillhet och lugn döden tillmötes, vilken inträffade i november 1913.

Detta var några drag ur de sex systrarnas levnadssaga. Det var som om en högre makt hållit välsignande händer över de olika hemmen. Det heter att en rättfärdig människas bön förmår mycket då det allvar är. Månne man icke vågar säga, att det var välsignelse som följde deras fromma och älskliga mors förböner för sina barn.

JOHAN NEWTON SANNE

II

Anteckningar rörande företrädesvis
senare delen av hans liv
samt skildringar kring hans släkt

Av Gunnar Sanne

På den tid då pappa gick i skolan i Uddevalla fängslade vår store skald Esaias Tegnér hela nationen med sina odödliga verk. Pappa var en stor vän av dessa, och ej ringa partier av dem kunde han utantill. Sedan hans köpmannaanlag kommit till sin rätt, brukade han ofta deklamera denna strof:

> Och snäckorna kommo med bringa svart,
> med vita vingar
> från främmande länder och förde från vart
> mångfaldig art
> av rikdom, som rikdomen tingar.

Gossens och ynglingens religiösa anlag — från modern och hennes släkt hade han i detta hänseende mottagit ett rikt arv — utvecklades ock tidigt för att sedan med åren vinna mer och mer i mognad. Jag vill här angiva några av hans älsklingspsalmer, som han ofta plägade läsa utantill för mamma i morgon- och aftonbönen. De voro enligt vår svenska psalmbok av år 1937: 138: 5 »Jag kännes vid min svaghet all», 390: 3 »Jesu, dig i nåd förbarma», 419 »Att dig, o Gud, mitt offer bära», 429: 7 »Försmå ej det jag beder», 459 »Ett, Jesu, än påminner jag». Ett par psalmverser, som han med tanke på sin livsuppgift gärna läste, voro 428: 2 »Anamma mina böner» samt 500: 1

Förgäves all den omsorg är,
som styrd av Gud ej bliver.
Förgäves människans besvär,
om Gud ej framgång giver.
Vad gagna kan,
att med varann
vi rådslå och arbeta,
om ej Guds nåd
i råd och dåd
vi städse med oss veta?

Den sista av dessa psalmer är anförd på hans gravsten.

Den skolutbildning pappa fick vid Uddevalla dåvarande läroverk, som närmast motsvarade en nutida realskola, blev givetvis ej särskilt omfattande. Men denna brist kom hos honom rikligen att uppvägas av naturlig begåvning, förenad med flit och energi. Och — som det ofta går i livet — de omsorgsfullast utbildade människorna bli visst ej alltid de dugligaste, utan den framgången inhöstas ofta av de självlärda, av dem, som fått kämpa hårt för att taga sig fram. Detta blir dem till en sporre, som de förra i sin egenskap av beati possidentes sakna.

Johan Sanne kom så fram till sin värnplikt. Denna omfattade då för tiden ej så många dagar. En rätt vanlig sed var att man mot kontant erkänsla »legde man i sitt ställe»; och så gjorde även vår far.

Pappa var endast tjugotvå år, då farfar dog, och tjugotre, då farmor kallades hädan. På honom föll då livets allvar och tyngd i och med uppgiften att sörja för flera av systrarna: han kände ock ansvaret i detta och lyckades nog träffa goda och kloka dispositioner.

Johan Sanne var ock en god kamrat och gärna sedd i vänkretsen. Han berättade ofta, huru han var aktiv medlem i en sångklubb i Uddevalla. Trött kom han på aftonen hem från färderna till sina skogsparker men gick ändå till sina sångarkamrater. En vän, som han i detta sammanhang nämnde och som blev honom trofast under hela sitt liv, var handlanden A. W. Rydholm — den kände seglaren, vid sitt frånfälle även stor donator åt hemstaden Uddevalla. En av pappas äldsta vänner var också rådmannen, vice häradshövdingen Ernst Nyberg, en ovanligt fin och no-

bel personlighet. Nyberg kom att under många år bliva pappas juridiske rådgivare, särskilt i de många frågor, som uppstodo vid dennes bildande av sitt aktiebolag. Nyberg uppvaktade långt fram i tiden sin gamle vän på hans sjuttioårsdag med ett poem, publicerat i uddevallatidningarna och vars första strof lydde sålunda:

Enkel såsom själv du är
vare hälsningen jag här
dig nu vänsällt bringa får
då du fyller sjuttio år.

Djupt bruten efter förlusten av sin älskade maka Ida, som den 7 mars 1877 ryckts bort från man och fem barn, sökte pappa att komma ifrån något genom en resa. Tankarna föllo därvid på Uppsala universitets 400-årsjubileum, som skulle firas i september samma år. Pappa fick till ressällskap kronofogden Kleberg, fader till den sedermera mycket kände och verksamme bohuslänsvännen häradsskrivaren John Kleberg. Pappa talade stundom om denna resa, som givetvis bjöd på mycket av intresse.

Vid jubiléet var också en annan uddevallabo närvarande, prosten fil. dr Gustaf Theodor Ljunggren, som vid detta tillfälle emottog teologie doktorshatten. Osannolikt är väl inte, att de båda uddevallaborna under jubileumsdagarna ha träffats och utbytt tankar. I varje fall blev Johan Sanne alltmer allierad med den älskvärda Ljunggrenska familjen, och tycke uppstod mellan honom och familjens mellersta dotter Cecilia. Förlovning ingicks mellan dem, och deras bröllop stod under högtidliga former i Uddevalla prästgård den 20 november 1878.

Då jag nu kommit in på min mödernesläkt, vill jag nämna några ord om densamma. Släktens äldste kände stamfader är häradsdomaren Thore Larsson från Jungs socken väster om Skara, »en aktad och allmänt värderad danneman», som det står i kyrkoboken. Han dog vid mycket hög ålder sannolikt 1750. Thore Larsson hade sju söner, varav sex skola ha stupat i Karl XII:s krig. Den gamle sände då den yngste sonen Lars (1701–1758) att studera vid gymnasiet i Skara, varigenom denne undgick krigstjänst. Lars slog sig sedan ned som handlande i Skövde, där han med åren blev rådman och vice borgmästare. Han antog namnet Ljung-

Cecilia Sanne, född Ljunggren

gren efter hemsocknen. Lars Ljunggren blev en allmänt ansedd och dessutom mycket förmögen man. Han gjorde donationer till Skövde kyrka, där det finnes en minnestavla i marmor över honom och hans maka. Den innehåller också underrättelse om deras grav, en av de få som finnas kvar i den till park numera förändrade gamla kyrkogården vid kyrkan. Lars' yngre son var Thure Ljunggren (1748–1825). Han blev skolmästare i Skövde 1778, kyrkoherde i Sjogerstad 1797, prost 1801 och kontraktsprost i Billings kontrakt 1811. Thure Ljunggren var en lärd man, filosofie magister, ledamot av flera lärda samfund. Han berömde sig av att hava varit den store Carl von Linnés lärjunge. I religiöst avseende stod han herrnhutismen nära och brevväxlade tillsammans med några ämbetsbröder i Västergötland med brödrauniteten i Herrnhut. Han och hans maka ligga begravna på Sjogerstads kyrkogård, där hans grav på senare år renoverats av hans sentida efterträdare som kyrkoherde där, prosten, hovpredikanten och psalmdiktaren Paul Nilsson. En av Thure Ljunggrens söner var handlanden i Göteborg Lars Gustaf Ljunggren (1782–1856), gift med Sara Maria Rhodin. Han var delägare i ett av skeppskompanierna i staden och en mycket förmögen man, som enligt moster Marie-Louises berättelse reste i eget ekipage med livréklädd betjänt. I

likhet med så många andra göteborgare förlorade han emellertid en ganska stor del av sin förmögenhet i samband med de napoleonska krigen. Han och hans maka ligga begravna på Stampkyrkogården i Göteborg. Hans barn voro Gustaf Theodor, min morfar, Carl, Elisabeth, gift med handlanden Erik Dahlgren, Matilda, gift med C. T. Carlbom, Emma, Hedda och Sofia. De två sistnämnda besökte jag några gånger i sällskap med mamma i deras hem på Sprängkullsgatan. Elisabeth och Erik Dahlgren hade sex barn, bland dem Hilda, Magnus och Ernst. Ernst hade i sitt äktenskap med Matilda Borgstedt barnen Douglas, Lilly och Gertrud, våra sysslingar. Matilda och C. T. Carlbom hade barnen Carl (d. 1913), Gustaf, Maria (d. 1933) — mamma höll mycket av denna sin kusin, som var telefonföreståndarinna och en fin och älskvärd dam — Laura, Tekla (död sist av syskonen), Nancy och Tora (d. 1910).

Min morfar, G. Th. Ljunggren (f. 7/12 1812, d. 28/2 1900) blev filosofie magister i Lund 1835 och avlade prästexamen följande år. Han var bataljonspredikant och sedermera regementspastor vid Göta artilleri åren 1836–1854. Sistnämnda år erhöll han av Konungen Uddevalla regala pastorat, där han sedan kom att verka i fyrtiosex år till sin död 1900. Morfar var en rikt begåvad man, mycket anlitad i offentliga värv, bland vilka här må nämnas: vice ordförande i Uddevalla stadsfullmäktige, riksdagsman i prästeståndet 1856, 1859, 1862, 1865 samt för Bohusläns städer i Andra kammaren 1870–72, 1879–80 samt 1882–83. År 1846 kallades han till ledamot av Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhälle, vars äldste arbetande ledamot han var vid sin död. Han var preses vid prästmötet i Göteborg 1872 och utgav därvid av trycket avhandlingen »Om de bibliska undrens realitet». År 1877 blev han, som tidigare nämnts, kreerad till teologie doktor; filosofie jubeldoktor blev han 1886. Han var en man av stor viljekraft, men därmed förenade han den lyckliga egenskapen av ett milt, vänligt och vänsällt väsende och ett glatt lynne. Han var sedan 1848 gift med Sofia Tauson, dotter av grosshandlaren i Göteborg Elias Tauson och dennes hustru Louise Palmgren. Makarna Tausons grav är även belägen på Stampkyrkogården, invid muren. Mormor, som var född 1825, var en blid och begåvad dam, men hennes hälsa var klen och hon dog, endast

trettiofemårig, år 1860. I sitt äktenskap hade makarna Ljunggren sex barn: Marie Louise (1849–1931), Elis (f. 1851, som färdigbliven läkare död i nervfeber 1881), Carl, kyrkoherde i Morlanda (1852–1921), Cecilia (1854–1932), Sofia, Fia kallad (f. 1856, d. 1884 i lungsot), Teofron, kallad Fronne, komminister i Strömstad (1857–1921).

Det var många plikter, som mötte den endast tjugufyraåriga Cecilia, min kära moder, då hon vid fars sida som husmor inträdde i det redan då inflytelserika köpmanshemmet på Norra Hamngatan 4 i Uddevalla. De fem moderlösa barnen, Dagmar, Wendla, Sigrid, Herman och Gunhild, av vilka Dagmar var elva år och Gunhild ej två år fyllda, hade hon att närmast taga hand om. Med flit och kärleksfull omtanke gick hon till denna krävande och grannlaga uppgift. Sedan kommo med åren de sex egna barnen, Gunnar (f. 1879), Sven (f. 1881), Kjell (f. 1883), Ingegerd (f. 1884), Gertrud (f. 1887) och Jane (f. 1894), vadan hela skaran med Jane Elfva Louises födelse uppgick till ej mindre än elva. Ehuru mammas hälsa efter några år får betecknas som ganska klen — ett arv troligen efter mormor — lyckades hon dock genom nit, samvetsgrannhet och sitt goda omdöme väl fylla de mycket omfattande plikter, som föllo på hennes lott. I hemmets skötsel hade mamma lyckan att erhålla stödet av goda och trogna tjänare. Särskilt må med tacksamhet erinras om systrarna Tilda och Margret Johansson från Herrestads socken. Båda hade på 80- och 90-talen en tjänstetid i vårt föräldrahem av omkring tio år. Den närmaste tillsynen över de små barnen kunde med största förtroende lämnas åt dem.

Med några ord skulle jag nu försöka uppdraga mammas karaktärsbild och tror mig då ej kunna göra det bättre än genom att fritt och med några tillägg citera något av mitt tal vid hennes jordfästning den 8 mars 1932.[1]

Hedersbenämningen »den goda» hade av allmänna meningen tillagts Cecilia Ljunggren. Godheten var och blev med åren mer och mer det mest utmärkande karaktärsdraget hos vår kära moder. Den var förenad med en varm religiositet, som följde henne

[1] Se den lilla skriften »Minnesord vid Fru Cecilia Sannes, f. Ljunggren, jordfästning», sid. 15 o. följ.

livet ut. Hon, dottern av mycket gamla prästsläkter, var också med vördnad och kärlek fästad vid vår svenska kyrka och dess höga lärosanningar. Hon var mild och försynt, stundom ej så litet blyg — det låg väl i hennes något nervösa väsende — och nästan alltid överseende i sina omdömen. En viss förkärlek för folkets barn, för de fattiga och små i samhället utmärkte henne också. Detta hindrade ej, att hon delade sin uppväxttids varma rojalistiska sympatier. Hennes livssyn var i grunden ljus. Så blev psalmen 376 i svenska psalmboken (av år 1937) en av hennes käraste: »Vänta efter Herren! Stilla, o min själ — — — Snart på vinterstormen Följer vårens fläkt.» Andra psalmer, som hon skattade högt, voro 120: 3 »Jag är viss och därpå liter» och, mot slutet av sitt liv, den härliga sommarpsalmen 475: 1, 5, 7 »I denna ljuva sommartid — — — Ack, är det redan här så skönt — — — Ack, att jag redan stode där!» Sorgen efter de alla kära, som under de senare åren fingo gå bort före henne, kunde ju ej undgå att kasta en skugga över hennes ömma sinne. Men en underström av glädje fanns ändå, trots allt, kvar — ända in i de sista dagarna. — Min moders syn på hemmets finansiella problem kan jag uttrycka sålunda: enkelt och flärdfritt, som hon själv var, skulle allt ordnas, lyx ej anläggas — »men det nödvändiga måste städse finnas», brukade hon troskyldigt säga. En sådan grundsats kan kanske förefalla mången naiv, men då den bottnar i en fast gudsförtröstan, håller den att bygga på. Sina Marthabekymmer övervann hon i det rätta Mariasinnet. Så fick hon den nåden att avlyfta Marthabekymren ej endast för sina egna kära utan även för många utomstående. — Mor har som maka, moder och husmoder fullgjort ett stort och rikt livsverk, sådant som kanske ej förunnas så många att fylla. Hennes äktenskap med far var mycket lyckligt. De kompletterade varandra synnerligen väl, och far uppskattade varmt sin maka, högre ju mer åren gingo. Han var ju en kraftnatur och hon den milda, förmedlande. Utan hennes stöd i livets växlande skiften hade far ej förmått att föra sitt omfattande livsverk till fullbordan. På hans ålders och sjuklighets dagar vårdade hon honom med en rörande kärleksfullhet. För oss barn var hon den huldaste moder i såväl glädje som sorg. I sjukdomens eller prövningens tider var hon oförliknelig.

Så huldrikt bröst,
så ljuvlig röst
ej mer på jorden finnes.

Cecilia Sannes husmoderliga gärning blev, efter hand som åren gingo, alltmera omfattande. Till slut hade hon, utom det gamla hemmet i Uddevalla, nyorganiserat ytterligare tre hem, å Morlanda, å Håberg och å Töcksfors. I hennes nyckelkedja funnos alltså nycklarna till fyra hem — ett vackert bevis på hennes arbetsförmåga, flit och omtanke.

FÖRSÖK TILL KARAKTERISTIK AV PAPPA

Förut har jag citerat något ur häradshövding Nybergs verser till pappa. Denne har i dessa framhållit ett av pappas mest utmärkande drag: hans enkla väsende. Han var från ungdomsåren och förblev till livets slut en djupt enkel man. Hans behov för sin egen person förblevo berömvärt små, trots att hans förmögenhet som vi redan sett i ej så vanlig grad växte och blev förkovrad. Att t.ex. köpa sig en ny kostym kunde vålla honom mer eftertanke än att beställa en ny ångare. Detta hindrade emellertid ej, att han även i sitt privatliv kunde kosta på sig en hel del när han fann det påkallat. Detta gällde bl.a. i hans värdiga och vackra hem. Föräldrarnas våning i Uddevalla med den för tiden karakteristiska filen av rum, möblerade vackert och dyrbart, efter tidens smak, var en värdig exponent för ett välmående borgerligt hem. Pappa hade gott konstsinne, varom bl.a. de oljemålningar han inköpte för sitt hem vittna. Han hade över huvud taget öga för allt vackert, såväl i livet som i naturen.

Liksom han personligen var sparsam, så tillämpade han även sparsamhet gent emot sin omgivning — då det gällde kontanta utgifter. Men komma vi in på naturaprestationer, blev det ett annat förhållande. Vi barn och ett flertal av hans vänner komma med tacksamhet ihåg hans generositet i detta hänseende, det må nu ha gällt att bjuda på fri resa till England med en av ångarne eller att sända ostron från Morlanda, rådjursstekar från Håberg eller fisk i utsökta sorteringar från fisktrålarna. Bemärk att vi

barn egentligen betraktade all egendom som pappas, ehuru han legalt hade överlåtit en stor del därav på familjebolaget.

Hos Johan Sanne fanns tidens patriarkaliska drag starkt utpräglat. För alla medlemmar i sin stora familj sörjde han med faderlig omsorg. Hur han ofta också begärde att få styra och ställa för dem, kan nog sägas ha visat sig exempelvis i hans inflytande på sönernas val av livskall. Samma synpunkter gå igen i hans utövande av husbondekallet i props- och kolgårdar, på skeppsvarvet och på egendomarna. Sjukkassa av den tidens art ordnade han mycket omtänksamt för sina arbetare i Uddevalla; men då en aktion sattes igång för att bland dem organisera en fackförening, satte han sig till motvärn. Den främmande ombudsmannen — det var den sedermera så kände fackföreningsmannen och politikern Charles Lindley — fick både långa och hårda nappatag med den rakryggade och ekonomiskt starke »gamle patron». Också gingo flera år till ända, innan den nya tidens anda och väsen på arbetsmarknadens område även i Uddevalla vann godkännande och burskap. Så kan till exempel nämnas, hur pappa en gång vid en strejk bland hamnarbetarna helt enkelt hämtade in folk från Morlanda.

På såväl Morlanda som Håberg och Töcksfors försmådde vår enkle fader att göra några avsevärda påkostnader på de därvarande gammalmodiga karaktärsbyggningarna. Men däremot tog han genast itu med att åt sina torpare och arrendatorer uppföra nya både boningshus och ladugårdar. Egendomarnas ekonomibyggnader blevo också på bästa sätt tillgodosedda. Så kom han att åt många hundra underhavande i stad och på land bereda en trygg utkomst. Flit och arbetsglädje rådde på hans gårdar och arbetsplatser, och det kan ifrågasättas om ej där, efter den tidens sätt att se, trivsamheten blommade lika vackert som på våra moderna arbetsplatser med en ny tids betraktelsesätt och fordringar och med vida större penningeinkomster. Då någon drabbades av sjukdom, var pappa alltid mycket hjälpsam. Rörande exempel kunna anföras på, huru han, ofta med bistånd av sin hustru, i sådana fall kunde ingripa mycket beslutsamt. I detta sammanhang kan nämnas, att Uddevalla i april 1900 erhöll en stadssjuksköterska genom en donation av pappa.

Om jag nu skulle försöka mig på att analysera de faktorer, som

kunna anses ha lagt grunden till fars mindre vanliga framgång i livet som företagare och affärsman, så har jag redan antytt en av dem, sparsamheten. Helt visst hade den sin betydelse för hans blivande ekonomiska styrka. Far hade också en förmåga, som ofta utmärker verkligt dugande personer, nämligen att utvälja åt sig lämpliga och präktiga medhjälpare enligt principen »rätt man på rätt plats». Hade pappa väl blivit övertygad, att han i det givna fallet lyckats härmed, så skänkte han sin medarbetare ett långt gående förtroende. Namn sådana som Harald Sandegren, August Hansson, J. B. Josefsson och kvartersman J. Kristoffersson äro vackra exponenter härför. Om han någon gång fann, att han hade gjort en felbedömning av en medarbetare, kunde hans allmänna mänsklighet och överseende ofta hindra honom att göra sig kvitt denne. — En annan grund till pappas framgång var hans mindre vanliga arbetsglädje och arbetsförmåga. Söndagarna ägnade han enligt sin religiösa övertygelse åt vila och uppbyggelse. Men efter undfången vila kände han sig stark och spänstig och ville gärna planlägga nya företag. Med det nu nämnda sammanhänger hans lyckliga förmåga att frigöra sig från tyngande omsorger om detaljer. Härav åter följde en förmåga att kunna hinna hava sin hand med i så mycken och så olikartad verksamhet, att man nu efteråt, då man söker klargöra sammanhangen för sig, knappast kan förstå, huru det blev honom möjligt.

Johan Sanne var ej heller den, som väjde, då svårigheter inställde sig. Den sega uthålligheten var för honom ett mycket utmärkande drag. Han kastade ej yxan i sjön, och i de flesta fall lyckades han göra sig till herre över besvärligheter och motigheter. Att hans ihärdighet någon gång kunde gå för långt, därpå plägar som bevis anföras, att han vägrade upphöra med sin firmas pitpropsexport ännu länge efter det att — enligt bror Hermans och bror Svens uppgifter — den egentliga konjunkturen därför hade upphört.

Jag har nu i följd behandlat flera av de egenskaper, som bidrogo att göra pappa till den sällsynt duglige företagare och affärsman han var. Den viktigaste sidan av hans begåvning återstår ännu: hans i viss mån rent intuitiva ekonomiska skarpblick. Det är omvittnat och även nämnt av bror Herman, att blott han gått igenom en skog en gång och kände dess areal, kunde han genast

säga, vad densamma var värd. Han uppfattade snart, vilken sak som hade förutsättningar att ekonomiskt lyckas och vilken ej. Detta visade sig i de allra flesta av hans företag: propsexporten, kolimporten, skeppsvarvet, skeppsrederiet, inköpen av segelfartyg och ångare, av skogsgårdar och skogsparker och av Töcksfors stora bruksegendom. Men det framgick ock av hans åtgöranden för flera av de västsvenska industrierna, t.ex. Källvikens guanofabrik, Kullgrens stenhuggeriaktiebolag, Munkedals pappersbruk, Önans bruk vid Trollhättan m.fl. andra. Det är känt, hurusom såväl Kullgrenska bolaget som Munkedals Aktiebolag på sin tid kämpade med mycket stora ekonomiska svårigheter. Då framträdde pappa med modiga och beslutsamma ingripanden och bidrog kraftigt till att åter sätta dem på fötter. Hans kamrater och affärsvänner insågo mycket väl hans stora kapacitet och voro synnerligen angelägna att få honom med i de olika företagen. »Allt vad Sanne rör vid, blir guld», plägade man skämtsamt säga. Men i skämtet låg en stor sanning.

PAPPA, MORLANDA OCH VÅR FAMILJ

Det är ju allmänt känt, hurusom torvan utövat och utövar en alldeles särskild dragning på oss svenskar. Genom framgången i sina affärer nådde pappa en stigande välmåga och ökad känsla av ekonomisk trygghet. Förutsättningen var därmed för honom given att förena affärsmannens kall med godsägarens. Tillfället härtill skulle ej länge låta vänta på sig. I februari 1881 hade den gamla vördnadsvärda patronessan Bildt på Morlanda fått, åttiofyraårig, lägga sitt trötta huvud till vila. Arvingarna voro många och ingen egentligen given att övertaga det gamla minnesrika godset. Så blev frivillig auktion utlyst att hållas på Morlanda den 25 augusti samma år. En vacker dag begav det sig alltså, att pappa med sin vän kronofogde Wallgren seglade ut att bese det gamla säteriet. Lustjakten lär ej ha hunnit fram på dagen; den tog land för natten vid Borghällaberget. Resenärerna blevo mycket vänligt mottagna av sonen, sjökaptenen Knut Bildt, och hans maka. När de därpå gingo i trädgården, lockades de att smaka på de ljuvliga

körsbären. Då hördes en barsk röst: »Legg dur grenarna!» Det var Kristian i Mörkegilja som jämte skeppare J. P. Johansson i Branddala för det året mot 500 kronor arrenderade trädgården och som nu ville skydda sin lagliga egendom. Någon blank riksdaler lugnade strax Kristian. Pappa sade till Wallgren: »Den gård, där det växer sådana körsbär, måste ha god jord, den vill jag köpa.» Så vandrade de en hel dag i skogen som bestod av 300 tunnland ren skogsmark och 500 tunnland impediment. Pappa, som den erfarne skogsman han var, utbrast: »Om femtio år är här skog för hela gårdens köpeskilling.» Att han fick rätt, kan jag som hans efterträdare vitsorda.

På auktionsdagen voro många spekulanter samlade i stora salen på Morlanda: utom pappa sjökapten Knut Bildt och dennes rådgivare, konsul Sundberg från Lysekil, kapten Magnell, sjökapten C. J. Ödman på Sälvik, Skaftö, lantbrukaren Samuel Berndtsson på Tofta som representant för Morlanda församling m.fl. Auktionsförrättare var kronofogde Warmark. Det blev en stunds bud och överbud. Berndtsson hade velat förvärva egendomen, för att församlingen måtte bekomma den rätt att tillsätta präst i församlingen — jus patronatus —, som tillkom ägaren av Morlanda säteri, men han var ej beslutsam nog. Ödman hade besett torpen och funnit, att folket där gick på jordgolv; därför avstod han med tanke på alla byggnadskostnaderna. Kapten Knut Bildt lär ha bjudit 95 000 kronor. Magnell bjöd 104 600 kronor och pappa 105 000 kronor. Efter en kort betänketid föll klubban för det gamla historiska godsets förvärv till pappas förmån — en märkelig händelse för vår familj, ja, vida utöver dess krets. Priset var nog ej särskilt billigt. Omkring tio år senare köpte professor Otto Pettersson Holma säteri vid Gullmarn för endast 69 000 kronor, och det torde omfattat c:a 4 1/2 mantal mot Morlandas 3 1/4. När pappa kom tillbaka till Uddevalla, fann han mamma försänkt i djup sorg, då äldste brodern, doktor Elis, låg för döden i nervfeber (han avled den 31 augusti). Hon klagade och ville ej taga den nya bördan av en stor lantbruksgård. Pappa, som var förstående och öm, skrev då till kapten Magnell och erbjöd honom att övertaga Morlanda. Magnell tackade men hade under mellandagarna redan köpt en annan gård vid Norrköping. Morlanda stannade i Sannesläkten . . .

Huvudbyggnaden på Morlanda vid den tid då gården inköptes av J. N. Sanne.

Det första pappa gjorde, var att över vintern få två par oxar inackorderade hos kapten Knut. Vintern 1881–82 blev ovanligt mild. Plogen sattes i jorden vid kullen Frugården nära Oxögedammen, och plöjandet upphörde ej förrän man fram på vårsidan odlat upp hela Nordre vall och Hagen, en areal på ca 18 tunnland, varmed gårdens åker förstorats. Men så hände det ock ofta, att man plöjde »så att snön rök». Den arbetsglädje och handlingskraft, som lades i dagen dessa första åtta månader, skulle ock bliva kännetecknande för de tjuguåtta år, under vilka pappa skulle vara herre till Morlanda.

Inspektor å egendomen var sedan 1878 Sven Johan Skoglund, som gjort sina lärospån hos den kände agronomen Edward Nonnen på Degeberg och vars anställningsavtal hos familjen Bildt pappa övertog. Skoglund var en stor hedersman, arbetsam och utan tvivel en kunnig och erfaren jordbrukare. Han hade hos pappa elva tjänsteår, intill dess William Schiller övertog egendomen på arrende år 1893 (första året dock som inspektor). Skoglunds elva år voro ständigt upptagna av nyodlingar, byggnadsarbeten och andra förbättringar, varför egendomen ej denna period gärna kunde inbringa sin ägare några inkomster. Pappa sände fröken

Anna Skoglund, inspektorens dotter, till en bokhålleriskola i Uppsala, varefter hon övertog och med bästa ordning skötte egendomens böcker. Av henne har jag fått ett à två hundra brev, som pappa från sitt kontor i Uddevalla skrev till inspektor Skoglund och i vilka han med förundransvärd precision gav sina föreskrifter för jordbrukets skötsel. Morlanda blev från första stund ett pappas skötebarn. Hans bibliotek kom snart att innefatta Kungl. Lantbruksakademiens handlingar och ett flertal av de småskrifter i jordbruk, som utkommo under dessa år. Då hans egen erfarenhet ej räckte, anlitade han framstående experter, bland vilka främst må nämnas statsagronom Hjalmar Nathorst, godsägare Viktor Lundström och länsagronom Rossing. Arbetsresultaten voro också ganska storartade: nyodling av sextio tunnland åker, skogsplantering av lika stor areal ljungmark, mest å de bergiga markerna åt saltsjön till, ombyggnad av ladugården, nybyggnad av mejeri och inemot ett tjugutal hus på torpen samt — under svåger Williams arrendetid — av häststallet och nya ladan m.fl. byggnader, nybyggnad av den för den tiden stora och moderna Getrilla kvarn, täckdikning av all den åkerareal, som var i behov av sådan. Denna uppräkning av förbättringar å egendomen gör ej anspråk på att vara mer än mycket summarisk. Telefon blev ej införd på Morlanda förr än omkring 1894. I stället företogos resor till egendomen, om ej varje vecka, så dock under ett stort antal av årets veckor. Dessa företogos merendels med den lilla ångaren Viken, förd av kapten Emanuel Jonsson, alias Blimä, och en sådan resa brukade nog i allmänhet ej taga mindre tid än två à tre dagar.

Som på alla gårdar på den tiden hade man i hushållet på Morlanda rätt mycket folk i kosten: en skogvaktare, en trädgårdsmästare, två stalldrängar och en mjölkpiga. Pappa satte omedelbart sina systrar Josephine och Alma att föreslå detta lanthushåll. De bodde årets nio månader i undre våningen men de tre sommarmånaderna i båda nordliga rummen i övre våningen. Lanthushållet hade då sitt säte i den s.k. brygghusflygeln. I nuvarande gästrumsflygeln bodde inspektor Skoglund med maka och dotter. Skogvaktaretjänsten bestreds under flera år av August Hansson, denne utomordentligt dugande man som ofta är omnämnd i släktkrönikan. Bland trädgårdsmästare minnes jag Jansson, som ock var stor hästkarl. Kusk var Alfred Lorentsson och biträdande

stalldräng »Olle i Berg», som ännu lever som vice värd i ett hus på Götabergsgatan i Göteborg. Ladugårdsföreståndare var J. B. Johansson från Västergötland — utlärd hos Ivar Wijk på Domö — från 1882 och i ungefär femtio år framåt, gift med Sofia Johansson från Hätteröd. Som trädgårdsbiträde tjänstgjorde i en mångfald år den förut nämnde Kristian. Gårdens snickare var gamle Olle och sedan dennes son Henrik (Olsson) på Fröjdendal och, då det mera gällde finsnickeri, Hilmer Dahllöf, vår tusenkonstnär, som behärskade snart sagt alla yrken.

Den ovan nämnda patronatsrätten kom med tiden att åsamka pappa många omsorger och även ett par processer. Församlingen gjorde bl.a. gällande, att patronatsrätten, som tillkom 1648, var »personell», dvs. bunden vid den förste patronus Daniel Knutsson Bildt och hans arvingar. Pappa å sin sida hävdade, att patronatsrätten var »reell», tillhörande ägaren av Morlanda säteri oavsett om denne var av släkten Bildt eller ej. Pappas juridiske rådgivare var assessor Oscar Bergius. I detta mål om patronatsrätten förklarade högsta domstolen att pappa var »rätter patronus». Han blev härigenom i tillfälle att utnämna sin svåger Carl Ljunggren till kyrkoherde. Morbror Carl tillträdde sitt nya ämbete 1 maj 1888. Hans vänner brukade halvt skämtsamt yttra att »Carl hade två önskningar i livet, dels att få Hedvig von Krusenstierna till maka, dels att bli kyrkoherde i Morlanda». Båda gingo nu i uppfyllelse. Det kan i detta sammanhang nämnas, att pappa ännu så sent som 1916 visade sitt intresse för församlingen genom att då stödja den restaurering av det vackra gamla medeltidstemplet, som jag såsom pappas efterträdare som patronus genomförde.

Vi tänka oss nu, att vårterminen i skolorna avslutats med examen och att familjen Sanne skulle resa ut till Morlanda. Kusken Josef och hans medhjälpare Anders voro uppbådade från arla morgonstund att bära ned flyttsaker och med vagnshästarna Hektor och Kadett bringa dem ombord på ångaren Viken. Hos oss barn steg glädjen och stämningen för varje timme, som gick. Äntligen klockan två sutto vi ombord på ångarens övre däck. Signalklockan ljöd. Det bar ut genom hamnen, där segelfartyg och ångare, ofta av pappas egna, kantade kajerna. Via Badön kommo vi ut på den särskilt vackra Byfjorden, där färden gick förbi Gus-

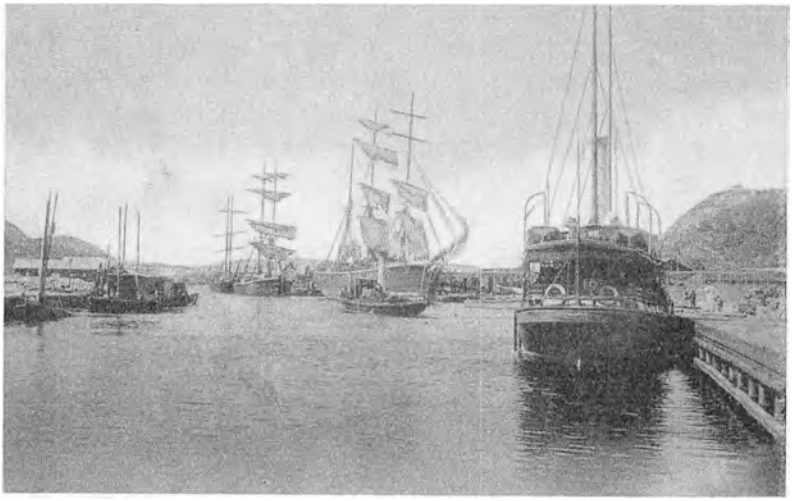

Fartygen på denna bild av Uddevalla hamn, sannolikt från slutet av 1880-talet, äro ångfartyget Valborg — en trotjänare i Uddevallas sjöfart — samt två av J. N. Sannes fartyg vid denna tid, barken Adelaide och briggen Gunhild.

tafsberg, Sunningen och den gamla förnäma herrgården Sund, som ägdes av godsägaren Philip Söderhielm. Stationer på resan voro Sundsandvik och Henån. Efter dryga 2 1/2 timmars härlig sjöfärd lade Viken till vid Morlanda Tånge. På bryggan mötte inspektor Skoglund. Han ledde en hel kavalkad av stora hövagnar, fem à sex stycken, förspända med två hästar vardera. Så stora voro föräldrarnas flyttningar varje sommar. Visserligen var Morlanda försett med ett enkelt möblemang, men det var ändå mycket, som behövdes. Flyttningarna voro stora händelser i familjens liv och typiska för de borgerliga vanorna vid tiden närmast före och efter sekelskiftet.

Vi alla barn kände livligt sommarens ljuvlighet på Morlanda, som vi plägade kalla »det härliga landet». Att dagligen bada, att leka och stoja bland hästar, kor och får, på åker och äng, i trädgård och park — kan man tänka sig något ljuvligare för barna- och ungdomssinnet. Ej var det så stora händelser under dessa tre sommarmånader, men det unga sinnet väntade sig ej detta. Och föräldrarna sörjde alltid för ett visst lagom av omväxling och

förströelser. På söndagseftermiddagarna företogos ofta långa promenader med pappa i spetsen, vanligen för att bese skogsplanteringarna. Emellanåt utbyttes dessa promenader mot en åktur, då kusken körde den gamla droskan eller längre fram vursten och en av ungdomarna — bland dem ofta Dagmar — trillan, samtliga åkdon av enklaste beskaffenhet.

Något alldeles särskilt var det med sådana evenemang som återkommo endast en gång varje sommar. En högsommareftermiddag lejdes »fader Anders och mor Katrina» att vara fiskevärdar i sin rymliga »kåk». Vi voro då hela familjen, en tolv, fjorton personer, och färden ställdes till Ellösfjorden. Vittlingen nappade ofta bra. Kaffe med dopp vankades mitt under utfärden, och glada återvände vi med merendels sex, sju tjog blänkande vittlingar, vilka vanligen stektes och serverades som kvällsvard vid hemkomsten. En gång om sommaren var det åkkavalkad till Hälleviksstrand. Där sågo vi på båtar och långor vid fiskebryggorna. Pappa brukade för en krona tillhandla sig ett tjog härlig rödspotta; kanske då också beställdes spillånga för julen. Så bjödos vi alla på sockerdricka hos gästgivare Schalin, och därefter bar det hem igen. En gång under säsongen voro vi alla bjudna på supé till föräldrarnas gamla vänner, prosten Wannbergs i Tegneby, och sedan sågo föräldrarna dem på återbjudning.

Jag vill här inskjuta några erinrans ord om våra kära fastrar på Morlanda, Josephine och Alma. Dem voro vi ej endast på somrarna tillsamman med. Ofta reste vi till Morlanda på fönsterinsättningslovet i oktober och på helgerna, jul, påsk och pingst. Det blev då alltid stor glädje hos de båda gamla. Faster Josephine språkade politik, talade med förkärlek om de kungliga och läste tidningen högt för oss.

På aftonkvisten posten
blev lämnad till oss in,
och Faster tager brillan
med nöjd och viktig min.
Hon läser allt som timat,
om tidend' ond som ljus.
Men allra helst hon läser
om kungen och hans hus.

Den blida faster Alma kom på kvällen in i vårt sovrum, bjöd ur sin lilla ask på socker, knäck, karameller och lakrits samt läste aftonbön och aftonpsalmer med oss.

De besök som släktingarna i Lysekil — då ännu köping — gjorde hos oss på Morlanda och vi hos dem, höra också till våra mest omtyckta barndomsminnen. Jag var själv endast åtta år, då jag första gången fick följa med mamma till Lysekil. Ännu kan jag minnas, huru jag satt i faster Idas höga fönster och såg ut över köpingens Kungsgata, som då ej var så gentil som nu. På somrarna kommo farbror Ludvig och fastrarna och kusinerna ut till Morlanda, som då för dem representerade det för alla stadsbor så lockande »landet». Då vankades alltid mycket godsaker, som de hade med sig: karameller, kandisocker samt lemonad och sockerdricka, som farbror Ludvig själv tillverkade i sin vattenfabrik i apoteket. Vi kusiner hade bildat en förening, som först och främst omfattade en hel »egendom» på Wimpelborg (det nuvarande Sölvberget) med egendomsförvaltare, Herman, och torpare, Charles, Gunhild, Gunnar, Sven och senare Kjell, Ingegerd och Gertrud. Till egendomen hörde också museum, postverk, bank och bibliotek, ja t. o. m. ordensväsen. Herman hade emerentiiorden och Gunnar inventiiorden.

Med släktingarna i Dahle prästgård idkades givetvis ett förtroligt umgänge. I detta sammanhang bör omförmälas, att far, mor och vi barn mycket regelmässigt besökte högmässogudstjänsterna i Morlanda kyrka. Det gamla medeltida templet befann sig före restaureringen i ett ganska skröpligt tillstånd, och åtgärder för att avhjälpa detta och återställa dess skönhet voro omkring sekelskiftet så mycket mindre aktuella, som en stark opinion inom församlingen önskade riva det för att i stället få en ny och större kyrka. Men den yttre skönheten ersattes av den djupare, som en talrik gudstjänstfirande församling skänker. Det var dessa år städse tidig mässa, klockan 10, och morbror Carl som ensam präst var tjänstgörande. Det var enligt samstämmig mening en alldeles särskild helgd över de gudstjänster, som morbror Carl förrättade. I alla avseenden var Carl Ljunggren också en nobel människa. Hela hans personlighet utstrålade godhet, förenad med värdighet, och han omfattades av sina församlingsbor med en sällsynt stor vördnad. Moster Hedvig var en solig och älskvärd natur och en be-

Morlanda kyrka före restaureringen. Bilden är sannolikt tagen omkring sekelskiftet.

undransvärd mor och husmor; den uppväxande barnskaran var stor, hela åtta småttingar, och det omfattande lanthushållet krävande. Avståndet mellan Morlanda och Dahle, sju kilometer, gjorde visserligen, att besöken ej kunde bli så täta. Men så var i stället besöksresan till det vackra och trevna Dahle så mycket mera efterlängtad, när den sattes i verket. Då spändes vagnshästarna, Fingal och Bella, under stort intresse från vår sida för droskan och Mac Mahon, den vackra och kraftiga hingsten, för åktrillan. Pappa ville alltid resa vägen genom den för sin naturskönhet bekanta Morlandadalen. Byvägen här var så smal, att en person måste gå ur vid var och en av de många grindarna och med handen böja in vagnshumlarna, så att de ej skulle skrapa emot grindstolparna. På Dahle togos vi emot med stora famnen. Trädgården inbjöd till lockande besök i bärlanden och i de ojämförligt rikbärande bigarråträden, och de rikliga supéerna voro för barnasinne och barnamun något, som ej glömdes.

Den 20 juli var det alltid stor familjefest på Dahle, då fyllde

moster år. Morbrors födelsedag inföll den 21 december, och då vistades ju som regel ingen av oss på Morlanda. Morbror var en stor ordningsmänniska, en hemmets och det samvetsgranna, trägna arbetets man. Resor gjorde han mycket litet; t. o. m. för sin klippning hade han ordnat med besök av en därtill kunnig församlingsbo. Hans hälsa var särskilt i yngre år ej så god. Varje sommar hade han en månads tjänstledighet med pastor Bror Samuelsson i Bäcken, respektive lektor H. D. Arfvidsson som vikarie. Men nästan alltid förblev han under tjänstledighetstiden kvar i hemmet, sysslande bl.a. med församlingsböckerna. — Under en lång följd av år var morbror Carl revisor i Aktiebolaget J. N. Sanne. Den resa till Uddevalla på två, tre dagar, som han då gjorde, blev ofta hans enda på året. — En gång gjorde de båda svågrarna, Johan Sanne och Carl Ljunggren, en längre resa upp över Sverige och in i Norge. De berättade om denna färd som mycket trivsam och lyckad.

I trettiosju år samlades far, mor och syskon att tillbringa sommaren på Morlanda. De av oss som hade sitt arbete i Uddevalla kommo ut på lördagsmiddagarna — ofta åtföljda av någon gäst — och stannade till tidiga måndagsbåten, vilket gav veckohelgen för oss sin särskilda prägel. Alla voro vi med varm kärlek fästade vid den gamla vackra gården och dess människor. Vad den betytt för oss alla och för sammanhållningen i familjen låter sig ej med ord beskrivas.

Sedan far inköpt Morlanda, blev han, som jag nyss omnämnt, mycket intresserad av allt, som rörde vårt svenska jordbruk. Av Orusts och Tjörns kretsavdelning valdes han år 1891 till ombud i länets hushållningssällskap. Jag minns mycket livligt, huru jag en gång fick följa med honom och svåger William till kretsavdelningens sammanträde i Varekil. Detta hölls i den lilla skollokalen därstädes. Kretsens ordförande var vid denna tid patron Carl Ljungman på Stordal, Tjörn. — Pappa var också en ganska intresserad deltagare i hushållningssällskapets årsmöten i Uddevalla. Han uppgav för mig, att han arbetat emot den försäljning av sällskapets högst betydande skogsdomäner till staten, som — tyvärr får man väl säga — år 1901 skedde för den relativt obetydliga summan av 90 000 kronor. Som den skicklige och erfarne skogsman han var, kunde han ej annat än finna detta vara en miss-

J. N. Sannes barn samlade 1902. I övre raden Kjell och Wendela, Sigrids man William Schiller, Dagmar, Herman, Sven, Jane och Gunhild. I nedre raden Ingegerd, Gertrud, Sigrid och Gunnar samt Hermans hustru Ester, f. Callmander.

spekulation, och den framtida utvecklingen skulle komma att ge honom endast alltför rätt. Dessa skogars värde torde f.n. uppgå till cirka en million kronor.

Då jag nu berört den Ljungmanska släkten, må det tillåtas mig att i sammanhanget nämna något om dess mycket kände medlem, riksdagsmannen för Orust och Tjörn, docenten i zoologi, fil. dr Axel Vilhelm Ljungman. Det skulle föra alltför långt att skildra allt vad Ljungman verkat för den avhållna hembygdens förkovran och bästa. Som en kuriositet kan nämnas Ljungmans vittfamnande planer att utdraga Herrljungabanan till Ellös. En stor stad, hamnstad till Uddevalla men vida större än moderstaden, skulle här anläggas. En karta upprättades år 1887 av P. Strid över densamma, som upptog bl.a. två kyrkor, två elementarläroverk, ej mindre än fem torg och i övrigt en bebyggelse för cirka 80 000 personer. Några tiotal år fram i tiden ventilerades liknande projekt i sam-

band med frågan om Inlandsbanans slutpunkt. Vad månde till slut bliva av Ellös, med troligen Sveriges bästa hamn, stor nog att tryggt bjuda ankarplats åt hela svenska krigsflottan? Ljungman kämpade vidare med sin vanliga energi för att Bohusbanan skulle dragas öster om Hällungen, detta emedan han ansåg att endast därigenom möjlighet skulle beredas för en bibana ut till Orust. Far var riksdagskamrat och god vän med Ljungman och stödde honom i många, ehuru ej alla, av hans planer. Ljungmans ivrigaste medhjälpare på Orust voro godsägaren Axel W. Bildt på Torebo, min blivande svärfar, och fabrikören Axel Hagberg i Grundsund, sedermera ägare av Sörbo egendom.

DE ÖVRIGA EGENDOMARNA

I det föregående har jag ganska utförligt skildrat pappas verksamhet på Morlanda. Men även på andra gårdar — i Dalsland, Bohuslän, Västergötland och Värmland — bedrev han jordbruk, även om skogsbruket där var hans huvudsakliga värv.

Redan på 1870-talet ägde pappa de ganska stora skogsgårdarna Elnebacka och Holmen. Genom sin närbelägenhet till Uddevalla kom Holmen att spela en viss roll ur familjens synpunkt, i det att den lämnade sin tribut av lantbruksprodukter till hushållet, och av samma skäl existerade också ett mera personligt förhållande mellan familjen Sanne och gårdens arrendatorer.

Ivarsbo gamla riksdagsmannagård i Forshälla socken, en utpräglad skogsgård, inköpte pappa i början av 1890-talet av kommunalmannen och lantbrukaren Samuel Andersson i Berg. Detta var Norra Ivarsbo. Något femtontal år senare inköptes Södra Ivarsbo, där nu Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap har sin skogsskola förlagd.

De som sysslade med denna gårds skötsel voro bror Herman, bror Sven samt vår frände, godsägaren Gustaf Schiller på Kuröd, och vår förman Gustaf Andreasson.

Vid jultiden 1900 blev den stora jordbruks- och skogsdomänen Håberg i Flo socken i västligaste kanten av Skaraborgs län till salu. Godset sträckte sig fram till foten av Hunneberg. Avstån-

det till Vänersborg var två mil, och till Uddevalla var det fem mil. Dess corps de logis, ett vackert slott om tjugutvå rum, uppfördes under senare delen av 1700-talet av dåvarande ägaren, friherre Nils Silfverschiöld. Ägare hade under en följd av år mot slutet av 1800-talet varit den bekante storgodsägaren i Skåne, lagman Sylvan. Dennes måg, krigsrådet Morton, övertog gården av de andra arvingarna, ehuru han ingalunda besatt det därför erforderliga kapitalet. Han råkade i händerna på procentare och kom i ekonomisk nöd. På sin förfrågan, om solvent köpare kunde finnas i Bohuslän, hänvisades han till släkterna Thorburn och Sanne. I den förra släkten fanns emellertid ingen spekulant, och så begav det sig, att förhandlingar öppnades på Sannes kontor, där så många större och mindre affärer tidigare avslutats. Pappa fann egendomen mycket värdefull, han hade ock lediga pengar och gjorde ett hederligt anbud. Affären avslöts dagarna före julafton och Morton utbrast, glad som ett barn: »Nu kan jag fira en angenäm och fridfull jul med min hustru i Stockholm, sedan denna tunga börda lyfts av från mitt bröst.» Som inspektor lyckades pappa få en redbar och kraftfull man, Ola Roman från Blekinge. Egendomen omfattade, tillsammans med några undergårdar, mindre arrendegårdar och torp, 14 hela mantal, ca 1 700 tunnland åker och lika mycket skog. Av undergårdarna blev Baggården snart frånsålt. Detsamma skedde efterhand med Kampetorp (ca 400 tunnland åker) och Västerby, alldeles invid Hunneberg (ca 220 tunnland åker). Det sålunda förminskade Håberg omfattade dock 540 tunnland åker under egen plog och den skogsareal, som ovan nämnts. Håberg ligger i västliga utkanten av Sveriges jämnaste slätt, Västgöta- eller Varaslätten. »Där uppe är som en stor ocean», brukade pappa säga på sitt expressiva sätt. På sommartiden gick solen ned i den stora Detternviken av Vänern; det var verkligen en både vacker och storslagen syn. Det största trädet i skogen låg nära egendomen vid den s.k. Tekällan. Det var en jättefura, som nätt och jämnt två personer förmådde famna om.

Stora arbetsmödor mötte här ånyo pappa och hans medhjälpare. Liksom på Morlanda voro även här ett flertal hus förfallna och måste ombyggas eller repareras såväl på huvudgården som å torp och undergårdar. Detta gällde bl.a. den stora ladugården

och stallet. Ett större sädesmagasin och en utmärkt praktisk hissloge uppfördes. Senare byggdes ock en synnerligen trevlig förvaltarebostad. Slottsbyggnaden förseddes med genomgående nya fönster, men i övrigt gjordes inga större påkostnader däråå — enligt pappas förut angivna ekonomiska principer. Däremot anlades en stor modern ångsåg för skogsverkets förädling. Roman innehade sin befattning till 1909, och till efterträdare antogs Anders K. Nilsson från Skåne. Denne stod kvar som förvaltare till 1925, då egendomen såldes, varvid Roman biträdde vid avvecklingen.

Nilsson nedlade ett gott arbete på Håberg. Särskilt intresserade han sig för den stora kreatursstammens förbättrande; under växelverkan mellan Morlanda och Håberg fick man för övrigt så småningom fram helt reaktionsfria besättningar. Han satte sig ock i spetsen för ett stort dikningsföretag i trakten. Tillsynen över skogen handhades av pappas kusin, jägmästare Erhard Björklund, och överinseendet över lantbruket av mig. Jag brukade en gång i månaden besöka Håberg för konferenser med förvaltare Nilsson. För mig var det av stort intresse och gagn att ständigt kunna jämföra de två jordbruken i Bohuslän och Västergötland. Jag blev på Håberg städse med stor vänlighet emottagen av förvaltare Nilsson och hans fru, Hildur Nilsson, som var en mycket duglig och omtänksam husmor. Under första världskriget stod hon med stor beredvillighet för ordnandet av olika naturaförmåner åt far och mor liksom åt oss alla syskon och våra familjer.

Pappa och mamma och några av oss barn brukade varje år för ett par veckor slå oss ned på Håberg och där njuta av lantlivets behag och lugna ro, som särskilt skattades högt av mamma. Personer, som vi vid dessa tillfällen träffade, voro prosten Thorstensson och hans efterföljare kyrkoherde Källner och vidare socknens allt i allo, herr Karl Tholsson — typen för en svensk bondehövding. Hans far hade på sin tid varit skjutsbonde vid den väg, på vilken fars och farfars hummer- och ostronforor förts till Stockholm. — Bland tjänare på gården kunna nämnas kusken Axel Pettersson, vidare Johan och Ida och deras son Ivar, som blev en utmärkt ladugårdsföreståndare och nu köpt sig ett vackert eget hem på gårdens avsöndrade mark, och slutligen skogvaktaren Sven Skytte. — När Håberg år 1925 såldes var köparen Västra

Huvudbyggnaden på jordbruks- och skogsdomänen Håberg i Västergötland, som var i familjens ägo 1901—1925.

Sveriges Egnahemsaktiebolag, och ägare är nu godsägaren Sven Norup, som på ett berömvärt sätt fortsatt förbättringsarbetena.

Slutligen vill jag nämna något om det sista egendomsförvärvet, Töcksfors bruk, som inköptes 1912. Ägaren, riksdagsmannen J. N. Biesèrt, ville på grund av sin höga ålder draga sig tillbaka. Som spekulanter anmälde sig sex norrmän och en svensk, vår då sjuttiosexårige fader, som avgick med segern. Bruksbyggnaden låg vackert på en sluttning strax ovanför massafabriken och ångbåtsbryggan. Det jordbruk vi själva drevo på Töcksfors var ej stort. Liksom allt annat där sköttes det av vår duktige och trofaste August Hansson, bruksförvaltaren eller disponenten. Dennes avancemang från enkel skogvaktare å Morlanda till propsgårdsinspektor i Uddevalla, sågverksföreståndare i Bengtsfors och disponent på halvmillionbruket i Värmland är ett vackert bevis på vart duglighet kan leda och en heder både för den anställde och för hans chef. Pappa, mamma och medlemmar av familjen brukade ock »hålla hem» på Töcksfors ett par veckor av året. Här var alltså det fjärde hemmet, som mamma, enligt vad jag förut nämnt, satt i ordning. Töcksfors hade en storslaget vacker natur och en syn-

nerligen god och hälsosam luft. Vi reste ofta i bil till det därunder lydande pappersbruket på Hånsfors och besågo de vackra och nyttiga produkter, som tillverkades där, av vilka var och en av aktieägarna fick medtaga hem ett stort paket som minne av sitt besök. Ej långt från Hånsfors låg tullstationen mot Norge. Då och då fortsatte vi resan in i Norge, där Örje vid Fredrikshalds kanal var närmaste större samhälle. Därifrån gjorde vi någon gång färden, utomordentligt vacker, utmed eller på kanalen till Fredrikshald och vidare till Strömstad.

PAPPA SOM KOMMUNALMAN OCH RIKSDAGSMAN

Pappa tillhörde den första ledamotsuppsättningen i Uddevalla stadsfullmäktige, vilka begynte sin verksamhet 1863 som efterträdare till den gamla beslutande församlingen, »stadens äldste». Han kvarstod sedan som fullmäktig oavbrutet i fyrtiofyra år, tills han år 1906 vid nådda sjuttio år avsade sig uppdraget och efterträddes av bror Herman. Hans intressen i fullmäktige voro givetvis många och omfattande. Mest synes han ha intresserat sig och verkat för tillkomsten av stadens trenne järnvägar. Uddevalla—Vänersborg—Herrljunga järnväg invigdes år 1867; pappa hade mycket arbetat för densamma. Jag kan ju i sammanhanget erinra om att den starkaste tillskyndaren av järnvägen var den för sin duglighet och originalitet vida kände älvsborgslandshövdingen Erik Josias Sparre, en verklig kraftnatur. Uddevalla stad hade med erkännansvärd framsynthet i järnvägsbolaget tecknat ett för dess förhållanden synnerligen stort aktiebelopp. Därefter kom efter en lång tidsintervall turen till Lelångenbanan, för vars förverkligande pappa var en av de främsta förkämparna. Det gällde i detta fall att i Dalsland tillskapa ett verkligt uppland för Uddevalla. Strävandena kröntes också med framgång. Kung Oscar II, som besökte Uddevalla i anledning av lantbruksmötet därstädes sommaren 1895, invigde i samband därmed denna järnväg. Lelångenbanan blev snart så allierad med pappas virkesexport, att man ofta brukade, halvt skämtsamt, kalla järnvägen »Sannes bana», varom bror Herman närmare talat. Slutligen inriktade far sig på

tillkomsten av den för hela vårt län så viktiga bohuslänska längdbanan. I tre olika korporationer, stadsfullmäktige, landstinget och riksdagens första kammare, fick han rikliga tillfällen att lägga sitt tungt vägande ord till förmån för denna pulsåder, som också blev lyckligt förverkligad, för norra länsdelen 1903 och för den södra 1909. De mest aktiva männen för järnvägen på bohusbänken i riksdagen voro troligen pappa och hans gode vän, kapten Fredrik Pettersson på Emaus, sedermera landshövding i Jönköpings län. En episod må i detta sammanhang anföras. Generaldirektören för statens järnvägar, greve Cronstedt, hade sammankallat ett möte i Uddevalla för att dryfta järnvägens sträckning. Av någon anledning, troligen för att det skulle bliva relativt dyrbart att leda fram banan över Uddevalla stad, framkastade generaldirektören tanken, att järnvägen kunde dragas över Byfjorden vid Sunningen, en halv mil väster om Uddevalla. J. N. Sanne begärde då ordet och yttrade: »Om sådana orimliga planer framställas, skall jag bliva man för, att riksdagen avslår hela banprojektet». Efter den repliken sade varken greve Cronstedt eller någon annan ett ord mera om Sunningen. Man jämföre den ogynnsamma lösning Bergslagsbanans och Västra stambanans framdragande tidigare i en analog situation fått för städerna Vänersborg och Falköping.

Far blev just under dessa år av sin hemstad invald i landstinget, där han satt perioderna 1894–1900 och 1902–1903. Tingets ordförande denna tid var disponenten William Gibson på Jonsered, en synnerligen dugande och soignerad man. Landstingsmännen från Uddevalla plägade vid denna tid företaga sin tingsresa med en av Bohuslänska Kustens ångare.

Någon dag i slutet av 1886 eller början av 1887 fick pappa ett telegram från länets landsting, att han av detsamma valts till ledamot av riksdagens första kammare. Saken torde kommit helt överraskande, men pappa beslöt sig dock för att åtaga sig uppdraget, och det fick han ej anledning att ångra. Inräknat två urtima riksdagar, bevistade han inalles sjutton riksmöten, då han år 1902 vid nådda sextiosex års ålder drog sig tillbaka från detta ledamotskap. Jag kan genast säga, att enligt min tanke dessa femton år representera den lyckligaste perioden i pappas liv. Huru framstår då hans bild som riksdagsman? Ja, pappa var egentligen ej någon talare, särskilt ej i stora församlingar. Men han hade

många andra egenskaper, som gjorde honom till en dugande och verksam riksdagsledamot. Han var gärna av sina kamrater hörd i alla praktiska frågor. Därigenom att han själv så storligen lyckats i sina olika företag, hade hans ord en särskild tyngd, och vännerna frågade honom gärna till råds, när några dylika åtgärder skulle dryftas och beslutas. Riksdagsmannaskapet i första kammaren var vid denna tid ett oavlönat förtroendeuppdrag, vilket ju innebar ett särskilt krav på ledamöternas ekonomiska ställning.

Enligt ett samstämmigt omdöme var J. N. Sanne en sällsynt rakryggad man. Detta lade han bl.a. i dagen i de bittra politiska striderna i unionsfrågan på nittiotalet. Han ville då sända några svenska krigsfartyg till Oslofjorden och göra slut på »grälet». Hans vänner sade skrattande till honom: »Och detta är du, Sanne, som eljest är så fredlig.» Den viktigaste politiska frågan på 80- och 90-talen var i övrigt tullfrågan, där pappa var protektionist.

Pappa utövade själv en mycket älskvärd gästfrihet mot sina riksdagsvänner, vanligen på Morlanda. Dessutom uppskattades mycket hans middagar och supéer under riksdagstiden, vid vilka det bl.a. brukade bjudas på ostron från Morlanda. Han rönte ock mycken gästvänskap tillbaka. Jag vill här nämna några av hans mera intima riksdagsvänner: August Almén, son till kyrkoherde Andersson i Myckleby, generaldirektör i medicinalstyrelsen, som regelbundet besökte oss om somrarna på Morlanda och fiskade i Rödsvattnet, Ernst Stridsberg, bruksägare i Trollhättan, C. W. Collander, kommunalman i Uddevalla, assessor Oscar Bergius, häradshövding i Skåne, den förut omnämnde landshövding Fredrik Pettersson, Carl Birger Hasselrot, häradshövding på Öland, Per Sörensson, prost i Skåne, C. P. af Burén, bruksägare å Boxholm, Per Bondesson, framstående lantbrukare i Svalöv och föregångsman inom svenska svinaveln samt Paul Pålsson, godsägare å Ekeberga. Genom sina förbindelser med Ernst Stridsberg och C. W. Collander blev pappa delägare i Önans bolag i Trollhättan, vilket sedermera såldes till pappas riksdagskamrat, den store uppfinnaren Gustaf de Laval. Det blev för säljarna en mycket lukrativ affär. Några år av riksdagstiden bodde pappa på hotell Continental eller, som det även kallades, hotell W 6. Två år hade han en egen liten våning (hos en fru Cedergren vid Klara Södra Kyrkogata) och senare bodde han flera år på Belfrages Pensionat,

då beläget vid Vasagatan mitt emot Centralstationen. Dagmar och Wendla vistades ofta hos pappa till stor ömsesidig trevnad; någon enstaka gång kom mamma, Sigrid eller Ingegerd på besök. När Gunhild, Kjell och jag för studier vistades i Stockholm och Uppsala, uppskattade också vi naturligtvis mycket att få besöka pappa samt att dessutom få se oss om i huvudstaden och göra värdefulla bekantskaper.

Utöver förut omnämnda resor samt riksdagsresorna företog pappa mycket tidigt en resa till England; han hade därvid sällskap med Leonhard Wennergren, far till den kände industrimannen Axel Wenner-Gren. Vidare var han 1879 tillsammans med mamma i Paris samt en gång under nittonhundratalets tidigare år i Karlsbad. Denna resa företog han tillsammans med sin riksdagskamrat Stridsberg; Dagmar var i deras sällskap. Hans sista längre resa torde ha varit våren 1912, då han besökte Stockholm och Uppsala.

YTTERLIGARE OM SLÄKTINGAR

Vår farbror Anders ägnade sig åt sjömanslivet. Under Krimkriget var han matros vid västmakternas flotta, och han skrev i brev hem med ungdomlig ysterhet, huru intressant det var, då Bomarsund på Åland bombarderades. Sedan kom han ut till de sydamerikanska farvattnen och berättade i brev hem från Rio de Janeiro, att kamraterna dogo som flugor omkring honom i gula febern. Därefter blev det tyst från honom; troligen har även han fallit offer för den härjande farsoten. En släktlegend finnes emellertid, som skulle tala i annan riktning och som här återgives, till det värde den kan ha. En sjöman kom en sommar, troligen i början av 1880-talet, då familjen bebodde det natursköna landeriet Kristinedal mellan Uddevalla och Gustavsberg, och begärde att få tala vid pappa. Mamma lät hälsa, att »patron var i staden», men erbjöd sig att istället taga emot den besökande, vilket denne emellertid avböjde och gick. Samma eftermiddag hade någon sett en sjöman kasta så långa, eftertänksamma blickar upp mot pappas kontor i Uddevalla. Vid hemkomsten på kvällen till Kristinedal

blev pappa orolig, att det kunde ha varit hans käre bror, sjömannen Anders, som fått det svårt och därför ej velat träffa någon annan än brodern. Pappa anställde genast efterforskningar på sjömanshus och konsulat men utan resultat. Den mystiske sjömannen var och förblev borta.

Farbror Carl var mycket aktad och värderad i den firma, i vars tjänst han arbetade. Han rycktes tidigt bort av en häftig sjukdom. Han ligger begraven på Göteborgs östra kyrkogård, nära krematoriet. I samma grav vila nu ock Wendla och Carl Höjer. Farbror Carl efterlämnade en mycket värdefull dagbok med religiöst innehåll, men densamma har på sista tiden ej kunnat återfinnas.

Till vårt närmaste släktumgänge hörde moster Amelie Zetterberg, morfar Ljunggren och hans barn moster Marie-Louise, morbror Carl och morbror Fronne, farbror Ludvig och faster Hulda Lundberg och deras barn kusinerna Thyra och Charles, fastrarna Ida, Emma och Maria, faster Emma Frykholm och hennes syster Pauline Engvall samt tant Nanny Lund. Moster Amelie, mamma Idas syster, var en älsklig och fin, varmt religiös dam, som skänkte oss alla mycken frid, glädje och trevnad. I prostgården gjordes besök en à två gånger i veckan, och där blev man trakterad på bästa och vänligaste sätt av morfar, moster och trotjänarinnorna Betty, Stina och Brita samt Hanna Mattsson. Till prostgården hörde trädgård, stall med häst och ladugård med två kor mitt inne i staden. Frykholmarna voro pappas halvkusiner. Pappas farmor Sara Sanne hade i sitt första äktenskap med bokhållaren Carl Fredrik Belin dottern Christina Catarina. Hon gifte sig 1807 med handlanden i Uddevalla Daniel Frykholm (1777–1833). Makarna hade sju till mogen ålder komna barn: Fredrik, Junius, Sara Elisabeth, Leopold, Maria, Emma och Pauline. Sara Elisabeth blev gift med handlanden Haqvin Hellman, Maria med repslagare Norberg och Pauline med Albert Engvall. Pappa var mycket fästad vid dessa sina halvkusiner. Frykholmarna tillhörde en gammal värmländsk släkt, som tagit namnet efter sjön Fryken. De voro kända för sitt goda, friska humör, då Sannarnas lynne däremot var av det mera tunga slaget. »Ack, den som hade Frykholmarnas humör», brukade pappa stundom säga. Faster Emma Frykholm var en duktig, resolut kvinna av gammal kärnstam, mycket släktkunnig och släktkär. Vi besökte varandra ofta. Hon bebodde eget

hus å Norr i Uddevalla, som ännu står kvar (Norrtullsgatan 3 a). En oumbärlig hjälpreda var hon, varje gång det skulle korvas till jul. Härom mera senare. Tant Pauline besökte regelbundet vårt hem på Morlanda en à två sommarveckor.

Även med andra släktingar uppehöllo vi kontakt. Jag skall här börja med att berätta om avkomlingar till pappas morföräldrar, kronomagasinsförvaltaren Anders Landén och hans hustru Christina Insulander. Makarna hade två söner och, förutom min farmor, fyra döttrar. Om sönerna, Johan Henrik, kallad »Morbror Janne», och Andreas, talas på annat ställe i denna bok (se sid. 29 f.). Av döttrarna gifte sig Christina med handlanden och kronolänsmannen Johan Niklas Åhman, Sophia med handlanden och riksdagsmannen Johannes Forssberg och Johanna med apotekaren Fredrik Gotthard Björklund, alla i Uddevalla, samt Carolina med handlanden i Strängnäs Nils Adolf Rydberg. Makarna Åhmans dotter Helena blev efter föräldrarnas död adopterad av mostern Sophia Forssberg. Hon gifte sig 1856 med handlanden och rådmannen i Uddevalla Johan Andersson. I deras hem i västra flygeln till rådhuset voro kusinerna Thyra och Charles inackorderade under sin skolgång i Uddevalla. Makarna Anderssons barn, som antogo släktnamnet Ahlfors, voro Sofia, telegrafkommissarie i Trollhättan, Hilma, musiklärarinna i Uddevalla, Johan, läkare i Göteborg, Axel, död i unga år, Natalia, telegrafist i Uddevalla, Hjalmar, kassör vid Munkedals bruk, och Einar, ingenjör. Makarna Björklund voro till att börja med bosatta i Uddevalla men flyttade sedermera till Trollhättan, där deras döttrar Elomir och Ellinor kommo att framleva hela sitt liv. Sonen Erhard var jägmästare i Vänersborg och var, såsom förut nämnts, pappa till god hjälp med skötseln av skogen på Håberg. Alla Björklundarna uppnådde mycket hög ålder. Fredrik Gotthard Björklund har upprättat ett omfattande och utförligt släktregister, varifrån hämtats många värdefulla uppgifter för denna släktbok. Makarna Rydberg hade dottern Caroline, som vi brukade hälsa på i Stockholm, där hon framlevde sina dagar i små omständigheter.

Pappas faster Sophia Magdalena gifte sig 1826 med kofferdikaptenen, sedermera handlanden och konsuln i Uddevalla Anders Reinhold Kullman. De hade flera barn, med vars avkomlingar vi uppehållit livliga förbindelser. Dottern Amalia var gift med den

framstående Uddevallaköpmannen C. A. Kullgrens son Alvar Kullgren, chef för den Kullgrenska stenhuggerifirmans avdelning i Varberg. I deras äktenskap föddes våra sysslingar och goda vänner, Willgodt, stadsmäklare i Göteborg, Amy, anställd i broderns firma, samt Thyra, rektor för Kjellbergska skolan i Göteborg. Andra barn till Sofia och Anders Reinhold Kullman voro Reinhold Kullman, handlande i Uddevalla och gift med Olivia Zetterberg, av oss barn kallad »Moster Olivia», samt Martina, gift med ångbåtsbefälhavaren David Blidberg. En son till makarna Blidberg var vår syssling David Blidberg, skeppsredare och skeppsmäklare i Göteborg, med vilken den Sanneska firman uppehöll livliga affärsförbindelser.

Sedan jag nu sökt giva en orientering om våra äldre anförvanter, vill jag nämna något om deras gravar å Uddevalla norra kyrkogård till ihågkommelse för såväl nu levande som kommande ättlingar. Vi gå över bohusbanans järnvägsspår, passera den stora kyrkogårdsgrinden och vandra stora gången rakt fram ungefär femtio meter. Här ligga på höger hand tre gamla stora gravhällar. Dessa trenne viloplatser äro från söder räknat: D. Blidbergs och R. Kullmans familjegrav; J. M. Sannes, Fr. Frykholms och A. R. Kullmans familjegrav samt en gemensam grav för kronomagasinsförvaltaren Anders Landéns, handlanden Johannes Forssbergs och rådmannen Johan Anderssons familjer. Må de kära hädangångna vila i frid till uppståndelsens dag!

GÄSTFRIHET OCH HÖGTIDSDAGAR I HEMMET

Om jag försätter mig till tiden omkring 1890, så minnes jag därifrån några mycket stora societetsbjudningar — givetvis i den stil, som då torde varit förhärskande i vår stad och vårt land. De inbjudna gästernas antal torde ha varit mellan 75 och 100 personer. Fyra rum stodo till förfogande: matrummet, salongen, förmaket och barnkammaren. Den sistnämnda var störst av rummen och hade för tillfället utröjts. Mottagningen skedde i förmaket och salongen. I allmänhet tillämpades systemet med gående bord, dvs. småbord voro utställda i alla rummen. Därigenom underlättades

placering, som i allmänhet var genomförd endast för de äldre och förnämare gästerna. De yngre satte sig efter eget val. Jag minns att mamma en gång sade, att man fick vara glad, om det bara fanns en stol för varje gäst. Härmed vill jag hava framhållit, att det gick betydligt enklare till då än nu för tiden med våra sittande bord och en synnerligen noga övervägd placering och servering. Maten var riklig samt fin och god. Rätter, som jag speciellt minnes, voro: buljong eller klar soppa, fiskfärs med hummersås, grönsaksrätt, blandat kött, vilt och, som efterrätt, vingelé eller citronkräm. Än idag vet jag intet bättre än dessa rätter. Också var min mamma en stor »matgumma». Såvitt det var möjligt, gick hon, såväl i dagliga livet som vid högtidliga tillfällen, ut i köket före måltiden och gjorde en sista avsmakning av rätterna. Vinerna voro rikliga och ungefär desamma som nu, sherry eller madeira, rhenskt vin, bordeaux eller bourgogne, champagne och portvin. Jag har en känsla av, att man tog sig till godo av dem mera än vad som nu brukas, och att vara »litet ankommen» ansågs då mindre chockerande än nu för tiden. Efter middagen serverades alldeles som i våra dagar kaffe med avec, cigarrer och, något längre fram, grogg och förfriskningar. Middagen avslutades med the, öl och smörgåsar, varefter man åtskildes vid midnattstid.

Det torde ha sitt intresse att i detta sammanhang nämna de familjer eller vänner, som kunde förekomma som gäster hos våra föräldrar: konsul William Thorburn med fru, Kasen, grosshandlare Robert Thorburn, brukspatron Arthur M. Koch med fru, född Tauvon, bankdirektör Malmberg i Bohusläns enskilda bank, chefen för Uddevalla tändsticksfabrik A. P. Zachau och hans son, disponenten Arthur Zachau, innehavaren av stadens bryggeri Svante Natt och Dag med familj, tullförvaltare Sköld med familj, disponent Robert Bley på Kampenhof, fru Thérèse Kullgren, född Kihlberg, hennes son disponent Viktor Kullgren med maka Hilma, född Uhrberg, samt hennes far, rektor A. W. Uhrberg, fabrikören John Peterson, vanligen kallad »Peterson på banan» (repslagarbanan), handlanden Daniel Mattsson med fru, kyrkoherde Peter Törnqvist med fru, född Heüman, handlanden C. A. Lönner med fru, bror till familjens husläkare doktor Carl Lönner, borgmästare O. E. Sandegren och hans son bankkamrer Harald Sandegren med fru, borgmästare Sixten Neiglick, bankdirektör

John Bark, rådman Carl Rasmussen och kapten Fritz Nauckhoff. Häradshövding Nyberg och komminister G. Cajander kommo ibland upp och spelade bräde.

Över huvud taget var vårt föräldrahem mycket gästfritt och fick representera. Affärsvänner till pappa voro ofta inbjudna i hemmet; det brukades på denna tid ej så mycket som nu att förlägga dylik representation till hotell. Jag minnes, vilken fläkt av stora världen dessa affärsvänner förde med sig, särskilt då de, som oftast var fallet, kommo från England, det stora handelslandet på andra sidan Nordsjön. De kunde i veckor slå sig ned på Morlanda. En fläkt utifrån kom också på sitt sätt med sjökaptenerna på pappas segelfartyg och ångare. Så kunde det hända, att vi gossar efter supén en dag fingo höra kapten Paterson på Adelaide berätta om de varma länderna, från vilka han kanske hade medfört kokosnötter, stora som barnhuvuden och fyllda med massa och välsmakande mjölk, paranötter, strutsägg, en uppstoppad albatross eller något annat, som för barnasinnet var härligt och lockande. En ofta sedd gäst var ock den främste av alla pappas kaptener, J. B. Josefsson från Buvenäs på Orust, en ovanligt klok, förståndig och hygglig man. Någon gång kom kapten Jonsson på Viken upp på middag. Han var en gammal vän till pappa från de många resorna ut till Morlanda, då de fördrevo tiden på angenämaste sätt. En annan gång var det Andreas Nilsson i Ahlsbyn, en kraftig, storväxt odalman med örnnäsa och röda, små, små lockar. Efter måltiden gick han till barnens förnöjelse och tog samtliga i hand och tackade för maten. Åter andra gånger var det pappas högra hand i skogsaffärerna, August Hansson. Pappa unnade denne sin favorit så gott, att t. o. m. brödskivorna skulle skäras extra tjocka, vilket gav upphov till namnet »Hanssonsskivor». Ytterligare en annan gång voro bolagens revisorer Carl Ljunggren, Werner Zetterberg och Harald Sandegren efter väl förrättat värv inbjudna på en fin middag eller supé, som säkerligen smakade dem åtskilligt bättre än en exklusiv hotellmiddag. Ja, så utvecklade sig årets representation, än var det det ena, än det andra. Alltid var grosshandlare Sannes hus och bord gästfritt, och alltid var fru Cecilia redo att taga emot med vänligt leende och med vänliga ord. För de unga i familjen var det naturligtvis mycket roande och lärorikt att få bli sammanförda med dessa på vitt skilda om-

Familjen samlad vid J. N. Sannes åttioårsdag 1916. Stående från vänster: Greta Schiller, Torkel Sanne, William Schiller, Gunhild Hedin, Carl Höjer, Wendela Höjer med sonen Vidar, Kjell Sanne, Knut Erasmie, Gertrud Erasmie med dottern Arnhild, Sven Sanne, Greta Sanne, Ingegerd Sanne, John Rehnberg, Herman Sanne och Jane Sanne. Sittande: Karin Sanne, Gunnar Sanne, Elsa Schiller, Sigrid Schiller, Cecilia Sanne, Johan Sanne, Dagmar Sanne, Ingrid Sanne, Ester Sanne och Wilma Schiller. Sittande på golvet: Gerd Sanne, Gösta Schiller, Sven-David Sanne, Ann-Margret Sanne och Dag Sanne.

råden verksamma, dugande personer. Det var som förut nämnts inte bara i uddevallahemmet som denna gästfrihet utövades. Bland annat berättas om hur alla stadsfullmäktige i Uddevalla voro utbjudna till Morlanda, dit man for med ångaren Gertrud, tillhörig konsul William Thorburn. En gång inbjöd pappa hela läroverket med rektor J. M. Florell i spetsen på en höstutflykt till Morlanda. Denna lever ännu i soligt minne bland många av de gamla eleverna, inte minst det bollkrig med äpplen, som etablerades i trädgården.

En märkeshändelse var då kung Oscar den 21 juli 1887 gästade Morlanda. Kungen företog en lustfärd med Drott norröver, åtföljd av bland andra överhovjägmästare Viktor Ankarcrona, kungens nära vän, samt en del av länets riksdagsmän. Besöket inleddes med att kungen tog ett bad vid Malöns stränder. Därefter steg han i land vid Ellös, där ännu hans namn med datum på en berghäll vittnar om kungabesöket. Med barkass for han sedan genom Malö strömmar fram till Morlanda ångbåtsbrygga vid Tången. Här mötte pappa och mamma med alla sina barn samt ett antal av ortens honoratiores. Vid framkomsten till Morlanda serverades lunch i lindgrottan, »De tolv apostlarna», vilken väckte kung Oscars synnerliga beundran och som efter den dagen fick namnet »Kungsgrottan». Besöket avslutades med att kungen beså trädgården, varvid mamma var ciceron, och därefter följde vandring genom Djurhagen fram till kyrkan.

Särskilt stora familjehögtider voro bröllopen, Sigrids 1894, Wendlas 1904 och Gunhilds 1910. Det första ägde rum i uddevallahemmet. Vid de båda sista skedde vigseln i Morlanda kyrka och bröllopsmåltiden intogs i morlandahemmet. Vid tiden för Gertruds bröllop 1913 och Ingegerds 1916 var pappa till krafterna något nedsatt, och dessa bröllop höllos därför på hotell.

Andra bemärkelsedagar, som sent skola glömmas, voro pappas tre jubileer, sjuttio-, sjuttiofem- och åttioårsdagarna. Sjuttioårsdagen den 14 januari 1906 inföll på en söndag och firades därför följande dag. Då gavs en stor middag med sittande bord i barnkammaren och förmaket. Pappas gamle riksdagsvän och affärsvän bruksägaren Ernst Stridsberg förde mamma till bordet. Högtidstalet för sjuttioåringen hölls av Uddevallas kyrkoherde, Peter Törnqvist, måg till gamle prosten Heüman i Morlanda och en

trogen vän till vår familj. Herman höll tal å alla syskonens vägnar, och även jag talade för pappa och mamma. På sjuttiofemårsdagen fördes värdinnan av pappas uppburne vän och riksdagskamrat, landshövding Fredrik Pettersson. Högtidstalet hölls av stadsfullmäktiges ordförande, disponenten Arthur Zachau, vilken lade sitt anförande historiskt och bland annat omnämnde, vilket år pappa fick sitt borgarbrev i staden. Tal hölls av bror Herman, och en myckenhet telegram från äldre och yngre vänner upplästes. Sitt svarstal inledde pappa helt fyndigt med citatet: »Potz tausend Donnerwetter, habe ich das alles getan!» Detta tog Fredrik Pettersson därpå till utgångspunkt för sitt tack vid middagens slut, i vilket han på ett erkännsamt och lyckat sätt framhöll vikten och betydelsen av pappas livsgärning. För åttioårsdagen blev bestämt, att vi ej skulle anstränga pappa med någon större sällskapsbjudning, utan att endast familjekretsen, maka, barn och barnbarn skulle inbjudas, och det blev ju dock en stor samling. Jag uppvaktade pappa med ett hyllningskväde. Och då detta måhända är ägnat att i få ord belysa hans långa levnadsbana, kan det möjligen vara berättigat, att detsamma här in extenso återgives:

Säll prisar Konung David den,
som Herren fruktar på sin väg.
De ord jag må tillämpa väl,
min Pappa kär, på Dig.

Din mor var from och god, det sports
till ättlingar i tredje led.
Sin sista skärf hon nöden gaf —
så var den käras sed.

Ett arf till barnen så hon skänkt
i goda inre gåfvors mått.
Och häraf fallit mångt på din,
på hennes Johans lott.

Du växte snart och blef till man,
fast yngling än till åren.
Tog säte i de äldstes tal
år 63 om våren.

År 58 farfar dött.
Det år Du börjat bygga.
Då föll på äldste sonens lott
att mor och systrar trygga.

Det ena som det andra gick.
Ditt hus stod upp vid stranden.
Och snart Du hade »Sannes park»
i Huseby på handen.

Jag ödets väg ej hinner följa,
dess vingslag falla starkt och tätt.
Din farkost plöjer tidens bölja
med trägen id, men ändå lätt.

Du sätter gångand' skepp på vågen,
som föra hem från fjärran land
till köpmanshuset många skatter
och andra skeppa ut från strand.

En maka huld Dig Herren skänkte,
och stort var Eder lyckas mått.
Men hembud kom — från Dig och barnen
din goda Ida hädan gått.

Så kom Cecilia, din maka,
så from och kärleksrik, som psalmen sagt.
Och Herren sin välsignelse ånyo
åt ditt förbund har rikligt lagt.

Och gods och gårdar löna mödan,
som klokt och kraftigt ut Du sår.
Och som en storman uti Viken
vid femti' år Du redan står.

Nu elfva barn stå vid din sida
och åtta deras makars tal
och barnbarn aderton; så vida
ditt stamträd kronan breder ut.

Och allting mognat har med åren,
så mången strid har gått till ro.
Nu räcker Du åt sjukdom handen,
åt kyrkan här, åt barn i fattigt bo.

Hell, ädle patriark, i fredlig idrott
Du satt din lefnads mål och tröst.
Och fredssol signar än ditt Sverige,
som i din ungdom, så i ålderns höst.

Då solens höjd i aftonrodnad bytes,
O, må din afton blifva mild och klar!
och uppå lifvets bragder, lifvets frågor alla
må detta ödmjukt bli ditt svar:
Soli Deo gloria!

Tankarna ha gärna velat dröja vid de höjdpunkter i hemmets liv, som ovan skildrade familjefester utgjorde. Bilden vore emellertid ofullständig, om det till slut ej nämndes något om de årligen återkommande större och mindre högtiderna och bemärkelsedagarna och i samband därmed ytterligare något om vår familj i helg och söcken.

LIVET I HEMMET UNDER ÅRETS GÅNG

Först är att nämna om söndagarna. Jag har tidigare nämnt på tal om Morlanda, att kyrkan besöktes med stor regelbundenhet; så var förhållandet även i Uddevalla. Särskilt vacker var den också, vår barndoms kyrka, med sitt originella klocktorn på sitt berg, skilt från kyrkan, sin nyklassiska stil och sin förnäma dekor i vitt och guld. Besöktes ej kyrkan, så samlade pappa alla familjens medlemmar och föreläste en predikan, vanligen ur Bergs postilla. Söndagskvällen brukade visit göras i prostgården eller hos moster Amelie.

Nyår och trettonde firades med kyrkogång. På nyårsdagen hade föräldrarna regelbundet visit av Harald Sandegren och hans maka Ellen, född Jacobi, eventuellt även av andra närmare vänner. Pappas födelsedag var ju den 14 januari, men redan dagen förut hade han måst avresa till riksdagen, som öppnades just den fjortonde. Den 11 mars firade mamma sin födelsedag och bjöd på stort kafferep för många gratulerande.

Påskaftonsfirandet har efterlämnat många glada minnen. Vi barn målade påskbrev med påskkäringar och »sopa, raka och smörje-

horn». Dessa kastades i trappuppgången, där de sedan efterletades av sin adressat. På gatorna avbrände pojkarna s.k. ryska smällare eller andra knalleffekter. Supén var mycket festlig med smörgåsbord, ägg, så mycket man kunde tåla, ibland ännu mera, och gröt med mandel i. I Kapellebackarna brunno massor av påskeldar, som vi beundrade från balkongen och salongsfönstren. Påskhälsningar växlades telegrafiskt mellan oss och släktingarna i Lysekil.

Första maj hade vi skolungdomar lov, och dagen firades i stor gamman med majning vanligen ute vid Emaus. Vi köpte helbuteljer sockerdricka hos Jonas Hasselgren à tjugufem öre stycket, och mamma gjorde i ordning smörgåsar, kokta ägg och plättar. Allt detta packades i en växtportör. Glada mötte vi så ute i grönskande backar efter en lång vinter av mörker och köld den annalkande ljusa våren. Till majfirandet hörde även att botanisera, och portörerna fylldes, sedan de blivit tömda på mammas matsäcksförråd, snart med doftande blåsippor och vitsippor, majnycklar och vårlökar. Av lekar, som på den tiden brukades i Uddevalla, erinrar jag mig att slå munk och vippa. Till traditionerna hörde också små krig mellan »grisar» och »råttor», de förstnämnda eleverna vid elementarläroverket och de sistnämnda de vid folkskolan. — De första dagarna i juni hade skolorna sina avslutningsexamina, då de framgångsrika eleverna fingo sina värdefulla bokpremier med inskrift av lärarna, som de ännu bevara som kära minnen, och omedelbart därefter flyttade familjen med ångbåt ut till Morlanda, vilket jag förut har beskrivit. De sista dagarna av augusti reste vi med tungt hjärta men också med kappsäckarna tunga av äpplen tillbaka till Uddevalla, enär skolorna då åter började.

I oktober inträffade det efterlängtade två à tre dagars fönsterinsättningslovet, ofta med en resa ut till Morlanda. Den 6 november firades i hemmet med att pappa hyllade hjältekonungen Gustaf Adolfs minne, och med att det bjöds på Gustaf Adolfsbakelser till eftermiddagskaffet. Den 10 november var det Martin Luthers dag, som i allmänhet högtidlighölls med någon extra förplägnad, eventuellt gås till middagen. Pappa brukade då stundom säga några ord till vår store reformators minne. Första söndagen i Advent lyssnade vi till den högtidliga och vackra sången i kyrkan.

Luciadagen den 13 december kom »Lusse brud» tidigt på morgonen in i våra sovrum och bjöd på kaffe och lussekatter; hon strålade av en ljuskrans kring huvudet. Och nu voro vi snart framme vid julen, årets största högtid, efterlängtad särskilt av oss barn och ungdomar. Julstöket började med byk. Sedan kom korvning i dagarna tre, då madam Brita Svensson satt i köket och hackade köttet i en hackho, medan de andra under ledning av faster Emma Frykholm i jungfrukammaren skuro späcket i tärningar. Så följde baket. En del därav beställdes och samlades i en mangelback, varifrån det utdelades till »gummorna» enligt uppgjorda listor: en kaka, en bulle och en slant av olika storlek. Två dagar före julafton kom arrendatorn av Holmens gård i Valbo Ryr, Johannes Andersson, den en och en halv mil långa vägen ned till oss med många granar, bland dem själva den höga julgranen, som alltid stod i östra hörnet av matsalen, och därefter begynte klädandet av granen.

Årets för oss barn största dag, julafton, inleddes alltid med besök i julbönen. Kyrkan strålade då i ett ljus som aldrig annars. Stora julgranar voro uppställda vid altaret, och ramper av hundratals små gaslågor dekorerade på ett underbart sätt alla läktarbarriärer. Från kyrkan gingo vi direkt till prostgården. Där undfägnades vi och fingo med oss en stor back med julklappar, som bars hem under lindarna på Bäveåns norra strand. Hemkomna bjödos alla på the; o, vad det theet smakade med sina klenäter och sandbakelser. Den ljuvligaste kryddan därtill var dock spänningen och alla förväntningarna. Så bänkades alla kring det stora matsalsbordet med pappa och mamma i högsätesplatserna vid var sin av bordets kortändar. Pappa läste upp alla julklappsadresserna med tillhörande rim och dylikt, bröt egenhändigt upp segelgarn och lack och överräckte klappen till den lycklige mottagaren. Högtidligheten avbröts med kort paus, då förfriskningar av punsch och nötter intogos. Julklapparnas antal torde ha uppgått till åtminstone två à tre hundra, över tjugu på vart och ett av barnen. När all denna härlighet var över och alla glada tacksägelser utbytts, så röjdes matsalen ren och julsupén dukades. Denna var synnerligen delikat. De smörgåsbord, mamma kunde prestera, får man sällan nu för tiden. Supéns clou var lutfisken och julgröten. Pappa var stor kännare på lutfisk. Ibland var den något för lös,

ibland något för hård. En gång minnes jag, att den fick hans högsta beröm. Mamma såg litet generad ut men erkände snart hela sanningen: i år hade hon köpt lutfisken av »Magnus Niclasson till Brattbergs». Lutfisken är givetvis god, men vad vore den utan det skirade smöret, senapen, ärterna och potatisen. Sist kom gröten och allra sist klenät och sylt. Gröten var kransad av kanel och den stora spänningen med den var givetvis mandeln — den, som fick mandeln skulle ju bli gift före nästa jul. På julaftonen växlades liksom på påskaftonen telegram med farbror Ludvig och faster Hulda. Överlyckliga gingo vi den kvällen till sängs för att, om vi vaknade, besöka julottan på juldagsmorgonen.

På nyårsafton inbjödos alltid släktingarna Schiller på Kuröd. Nyårsaftonen hade också en underbar stämning, då i tankarna ånyo upplevdes det gångna året, och förhoppningarna sträcktes mot det kommande. Kyrkan var även då den givna samlingsplatsen med sitt strålande ljus. Och därmed har jag i korthet gått igenom några av de viktigaste bemärkelsetillfällena under året.

Andra sådana voro givetvis, då vi barn firade våra födelsedagar och hugnades med födelsedagsgåvor och firning i övrigt, stundom med någon liten bjudning för skolkamrater.

Då jag nyss nämnde Holmen, vill jag också betona, att pappas och mammas hushåll till rätt stor del sköttes som ett lanthushåll. Alla lantgårdarna, Morlanda, Holmen, Ivarsbo och efter 1900 Håberg sände oss av sina bästa produkter: kött, smör, potatis, frukt, ost och ostkakor m.fl. härligheter. Och från fisktrålarna kom rikligt med fisk av växlande slag. Pappa hade ganska stort intresse för matvarornas anskaffande och för matens beredande på det speciella sätt, som han av gammalt kände till och särskilt gillade. Ganska regelbundet gick han på morgnarna ned till kajen utanför »Anderssons på källaren» å Södra Hamngatan i sällskap med andra av stadens herrar och inköpte dagens behov av den färska fisken, som på ottan fångats av Sunningeborna. Liksom de flesta personer hade han sina favoriträtter. Det kan nämnas, att han — vilket säkerligen sammanhängde med hans tidigare affärsverksamhet — var särskilt intresserad av sill. Av omsorgsfullt utvald råvara lades sill in efter hans recept och sändes i kaggar ut till barnens hushåll, där den av barnbarnen döptes till »morfars sill» eller »farfars sill». Bland andra pappas favoriträtter kunna nämnas:

kokt fisk, särskilt torskhuvud, hummer, spicken skinka, gröt, sur mjölk och filbunke. En stor vän av soppor var han. De borde vara tillsatta med kryddan curry, denna »ger en hög smak», brukade han säga. Sin smak för ostron — nedärvd tydligen från far och farfar — bibehöll han livet igenom. Och gärna skulle han inleda sin frukost med några av dessa utomordentligt goda skaldjur, som hade med sig något av själva havets underbara friskhet och sälta.

Det fanns alltid en liten stab av välkomna gäster också i köket; bland dessa fattiga voro gumman Murbeck, »Kalle Värme», känd för sin rysskräck, bröderna Lindin, Asken och Aska, madam Rydberg, mor till Annette, som på senare tid i många år städade vårt kontor, och flera andra.

*

Sommaren 1918 tillbragte pappa liksom alla föregående på Morlanda. En länge märkbar åderförkalkning hade emellertid tilltagit, och hans hälsa var även i övrigt mycket nedsatt. Han, den i sin krafts dagar resande och verksamme mannen, tyckte sig nu ständigt vara på resor och igenkände ej sina kära hem, vare sig i Uddevalla eller på Morlanda. Den följande hösten och vintern blev en dyster tid i vårt land. »Spanska sjukan» ryckte bort unga och gamla människor i tusental. I januari 1919 insjuknade min fyraårige gosse Johan i difteri, troligen sviter efter spanskan. Han dog den 13 januari, dagen före pappas födelsedag. »Det var dock en gosse», sade den gamle stamfadern om sin käre sonson, tänkande på vad han kunnat betyda för Sannesläktens framtid. Ej många dagar efter lille Johans begravning insjuknade gamle Johan. Han kände sig klen och aptitlös. Det blev luftrörskatarr, som sedan tydligen övergick till spanska sjukan. Efter någon vecka stod det klart, att denna sjukdom skulle bli hans sista. Barnen församlades kring den blide gamle fadern. »Du har alltid varit en trogen gäst», sade han till mig. Han uttryckte till mamma sin önskan, att hans jordfästning måtte ske i hans barndoms kyrka. Han sade till Herman: »Hälsa till alla.»

Läkarekonsten gjorde allt vad den förmådde. Det var närmast doktor Sven Wolde och syster Marianne Svensson som skötte pappa. Mamma var outtröttlig vid sin Johans sjukbädd. Men den

Stiftelsen Sannes Minne i Uddevalla, tillkommen genom donation av J. N. Sannes efterlämnade maka och barn och uppförd 1920—21.

Högstes råd var, att timglaset nu var utrunnet. Vid halv tvåtiden på eftermiddagen den 2 februari 1919 fick den gamle patriarken i frid lägga sitt grå huvud till vila, begråten av alla sina kära och i tacksamt minne bevarad av alla de många, för vilka han i livet varit ett starkt stöd.

Mamma kom att överleva honom i tretton år. Tappert stod hon på sin post som hemmets och familjens »grand old lady». Många av de gamla traditionerna uppehöll hon, i den mån det var möjligt under de ändrade förhållandena. Sönerna Svens och Kjells frånfälle åren 1928 och 1930 tyngde hårt på hennes ömma hjärta. Hemlighetsfulla plågor uppenbarade sig stundom. En dag i februari 1932 blevo de övermäktiga, och hon måste omedelbart föras till lasarettet, där hon modigt underkastade sig en stor operation av den skicklige lasarettsöverläkaren med. dr William Forssell. »Heder åt en sådan patient», sade doktorn. »Heder åt en sådan läkare», svarade mamma. Det visade sig efter hennes frånfälle, att det onda berodde på en gallsten, stor som ett hönsägg. Hon vårdades på det ömmaste på lasarettet, och hennes befinnande följdes med deltagande av alla de gamla och de yngre vännerna. Alla

barnen besökte henne träget, flera tillbragte veckor i staden och vid sjuklägret. Man slets mellan misströstan och hopp. En gång såg det ut som om livet skulle avgå med segern. Till mig sade hon dock: »Gunnar, jag tror, att detta blir min sista sjukdom.» Hennes tankar voro ständigt hos hennes Frälsare. Vi buro upp en tavla som föreställde, huru Frälsaren räddar Petrus från att drunkna på havet. Hennes utrop då och hennes förklarade blick visade, att hon redan var förankrad på den andra stranden. Mitt på dagen den 1 mars fick hon efter en kort dödskamp gå till den värld, som för henne alltid stått som det höga målet.

Föräldrarna vila vid Uddevalla kyrkogårds norra gränsmur, på en plats, som pappa själv många år tidigare utsett. Även Kjell har sin sista viloplats i denna grav. Sven vilar i en särskild grav, och Dagmar vid sin moders sida i Zetterbergska graven. Också Sigrid ligger begraven på Uddevalla kyrkogård.

Våra föräldrars gravvård är en mäktig bautasten av granit, ritad av en vän till familjen, arkitekt Allan Berglund. Den prydes upptill av ett synnerligen vackert tremastat skepp. Detta syftar väl på pappas värv som en av länets främste skeppsredare. Men djupare sett ger det ock en bild av den enskilda människans och av folkens seglats över tidens oroliga hav hän mot den evighetens värld, som vår Fader i himmelen vill samla oss till.

SLÄKTREGISTER

Tab. A.*

JENS LAURIDSEN, f. i Århus omkr. 1687.[1] Skeppare och borgare i Århus. Begraven i Århus 1741 16/6.

G. 1:a g. 1723 2/9 i Århus domkyrkoförs. m. BARBARA ANDERSDATTER, d. 1724 26/8.

G. 2:a g. 1725 18/9 i Århus domkyrkoförs. m. MARGRETHE NIELSDATTER, f. omkr. 1701, begraven i Århus 1770 27/4. G. 2:a g. 1743 19/6 i Århus m. rådmannen och vice borgmästaren i Århus Rasmus Eriksen Müller (el. Møller), d. 1774 12/7.

Barn i andra giftet:

1. MICHEL (MICHAEL)[2] JENSEN SANNE, f. omkr. 1727 (tab. 1).
2. JENS ANDREAS JENSEN MÜLLER, f. omkr. 1733, d. 1750.
3. OLUF (OLE) JENSEN SANNE, f. omkr. 1733 (tvillingbror till Jens Andreas). Köpman och borgare i Århus. Död i Århus 1812 1/12. G. 1769 5/4 m. NILLE MARIE SELMER, döpt 1743 8/9, dotter till sognepräst Johan Henrik Selmer och Elisabeth Kirstine Raarup, död i Århus 1809 15/9. Tidigare gift med köpmannen Søren Wissing (se nedan). — Fyra söner och fyra döttrar.
4. ELSE MARIE SANNE, f. omkr. 1735, d. 1766.
   G. 1754 m. köpmannen och borgaren i Århus SØREN JENSEN WISSING, f. omkr. 1724, d. 1768. G. 2:a g. 1767 30/9 m. Nille Marie Selmer, som efter Søren Wissings död gifte om sig med Ole Sanne (se ovan).
5. ELISABETH SANNE, f. 1739 22/5, d. 1815 29/12.
   G. 1759 29/6 m. SCHACH SELMER[3], f. 1724 7/1, son till sognepräst Mathias Selmer och Cæciliane Funch. Apotekare i Århus. Död i Århus 1783 11/3.

---

* Då de forskningsresultat, som denna tabell bygger på, förelågo först då släktregistret i övrigt var färdigt i korrektur, har tabellen av tekniska skäl ej kunnat ges den beteckning med nummer, som svarar mot dess plats i tabellserien.

[1] Mera utförliga uppgifter om medlemmarna av äldre släktgenerationer lämnas i åtskilliga fall i tidigare kapitel av denna bok.

[2] I källorna från tiden i Norge möter mestadels och i dem från tiden i Sverige uteslutande namnformen Michael.

[3] Bror till ovannämnde Johan Henrik Selmer.

Tab. 1.

MICHEL (MICHAEL) SANNE, f. omkr. 1727, son till Jens Lauridsen och Margrethe Nielsdatter (tab. A). Köpman och borgare i Moss, någon tid »mekanikus» i Kristiansand, åren 1785–1798 bosatt i Karlstad, där han var verksam som byggmästare eller konstmästare. Död i Kristiansand 1805 29/1.

G. 1:a g. 1757 8/12 i Moss m. SARA WÆRN. Död i Moss 1761 29/12.

G. 2:a g. 1764 31/8 på Valle i Onsöy m. ANNA CHRISTIANA DEBES, f. 1737 12/2 i Fredrikshald, dotter till prosten Peder Debes och Karen Gløersen. Död i Kristiansand 1815 17/8.

Barn i första giftet:

1. KAREN CATHRINE, f. 1759 3/5 i Moss, d. 1829 11/11 i Fredrikstad.
   G. 1:a g. 1784 23/12 m. rådmannen i Kristiansand MARTIN ANDREAS KIERULFF, f. 1732 22/12 i Kristiansand, son till borgmästaren och köpmannen Arendt Olsen Kierulff och Anne Kathrine Lythsdatter Ørum; d. 1797 21/8. Nio barn i detta äktenskap.
   G. 2:a g. m. köpmannen och skepparen NILS KJÆR i Kristiansand. En dotter i detta äktenskap.
2. JENS, döpt 1760 4/6[1] i Moss. Köpman i Kristiansand. D. 1827 31/5.
   G. 1:a g. 1790 13/8 i Glemmen m. ANDREA BIRGITTE HEIDEMARK, f. 1754, dotter till kaptenen vid infanteriet Ole Christian Engebretsen Heidemark och Jacobæa Hvidt; d. 1793 5/6. En dotter i detta äktenskap.
   G. 2:a g. 1794 20/5 m. MARTHA MARIE SCHAARBECH[2], f. 1762 18/8 i Borre, dotter till capitaine d'armes Ole Larsen Schaarbech och Else Larsdatter Wright; d. 1833 30/6. En son och tre döttrar i detta äktenskap.
3. JOHANNES, f. 1761 26/10 i Moss (tab. 2).

Barn i andra giftet:

4. SARA CECILIA, döpt 1766 16/4 i Moss. Död i Kristiansand 1842 31/1.

Tab. 2.

JOHANNES[3] SANNE, f. 1761 26/10 i Moss, son till Michael Sanne och Sara Wærn (tab. 1). Hökare och borgare i Uddevalla. D. 1830 18/7.

G. 1789 14/7 m. SARA ELISABETH BELIN, f. Lund, f. 1766 11/1 i Uddevalla, dotter till kofferdikaptenen Samuel Lund och Catharina Svensdotter Hagman. Död i kolera 1834 20/8. — Tidigare gift (1784

[1] Enligt tidens sed döptes barnen i allmänhet redan några dagar efter födelsen.

[2] Namnet skrives stundom Skaarbek.

[3] Kyrkoböckerna liksom andra samtida handlingar och anteckningar ha omväxlande namnformerna Johannes och Johan.

17/10) m. bokhållaren Carl Fredrik Belin[1] f. 1753 5/7 i Stockholm, d. 1788 4/1; begraven i Valla på Tjörn.

Barn:

1. Carl Fredric, döpt 1790 4/4, d. 1796 8/7.
2. Sara Catharina, f. 1792 29/1. Död i kolera i Uddevalla 1834 24/8.
   G. 1824 30/5 m. Georg Bildt[2], f. 1779 i maj i Myckleby förs., Göteb. o. Bohus län, son till Gustaf Fredrik Bildt och Brita Olofsdotter. Kofferdikapten. Död i Uddevalla 1829 2/10.
3. Emanuel, f. 1794 1/10. Stadskassör och tolagsbokhållare i Uddevalla. Sekreterare i Uddevalla Handelssocietet. Död på Emaus vid Uddevalla 1827 13/6.
4. Carl Newton, f. 1797 12/3, död s. å. 14/3.
5. Johanna Maria, f. 1798 8/3, död s. å. 19/4.
6. Johan Michael, f. 1799 13/3 (tab. 3).
7. Sophia Magdalena, f. 1801 22/6, g. m. handlanden, konsul Anders Reinhold Kullman (tab. 11).
8. Samuel, f. 1803 20/6, d. 1804 14/1.
9. Maria Dorothea, f. 1805 5/2, d. 1810 19/11.
10. Carl Newton, f. 1807 6/6, d. 1808 6/3.

Tab. 3.

Johan Michael Sanne, f. 1799 13/3 i Uddevalla, son till Johannes Sanne och Sara Elisabeth Belin, f. Lund (tab. 2). Köpman och borgare i Uddevalla. Rådman där från 1843. Död 1858 14/1; begraven på Norra kyrkogården i Uddevalla.

G. 1824 16/11 m. Maria Landén, f. 1801 17/4 i Morlanda förs., Göteb. o. Bohus län, dotter till stadskassören, sedermera magasinsförvaltaren Anders Landén och Christina Catarina Insulander. D. 1859 1/9.

Barn:

1. Josephine Christina Elisabeth, f. 1825 1/9. Innehade anställningar som guvernant. Från 1882 bosatt på Morlanda, där hon tillsammans med sin syster Alma förestod brodern Johans lanthushåll. D. 1896 16/8; begraven i Morlanda.
2. Emilia (Emma) Sophia, f. 1827 21/7. Biträdde under en stor del av sitt liv sin syster Ida i Lysekil i hennes hem och affärsrörelse. D. 1913 27/10; begraven i Lysekil.
3. Carolina Aurora, f. 1828 17/10, d. 1830 17/5.
4. Ida Amalia, f. 1829 12/10. Flyttade 1864 till Lysekil, där hon idkade klädeshandel. D. 1914 27/12; begraven i Lysekil.

---

[1] I detta äktenskap hade hon dottern Christina Catarina, f. 1787, d. 1853, gift med handlanden i Uddevalla Daniel Frykholm, f. 1777, d. 1833.

[2] Angående släktskapen med Karin Bildt se not sid. 144.

5. Maria Aurora, f. 1831 22/8. Efter någon tids vistelse i Strängnäs flyttade hon 1864 till Lysekil, där hon biträdde i sin syster Huldas hem. D. 1913 15/11; begraven i Lysekil.
6. Hulda Serafia, f. 1833 27/2, g. m. apotekaren Johan Ludvig Lundberg (tab. 12).
7. Alma Desideria, f. 1834 3/6. Från 1882 bosatt på Morlanda, där hon tillsammans med sin syster Josephine förestod brodern Johans lanthushåll. D. 1894 10/4; begraven i Morlanda.
8. Johan Newton, f. 1836 14/1 (tab. 4).
9. Anders Emanuel, f. 1838 23/3. Sjöman, var under Krimkriget anställd på västmakternas flotta. Troligen död i gula febern i Amerika.
10. Carl Viktor, f. 1841 28/4. Kontorist i Göteborg. Död där 1869 18/4; begraven på Östra begravningsplatsen i Göteborg.

Tab. 4.

Johan Newton Sanne, f. 1836 14/1 i Uddevalla, son till Johan Michael Sanne och Maria Landén (tab. 3). Grosshandlare och skeppsredare, bruksägare och godsägare, ledamot av Uddevalla stadsfullmäktige, landstingsman, ledamot av riksdagens första kammare. RNO, RVO. D. 1919 2/2; begraven på Norra kyrkogården i Uddevalla.

G. 1:a g. 1866 4/12 i Uddevalla med Ida Christina Zetterberg, f. 1840 1/11 i Vänersborg, dotter till postmästaren Niklas Zetterberg och Christina Werlin. D. 1877 7/3; begraven i sina föräldrars grav på Norra kyrkogården i Uddevalla.

G. 2:a g. 1878 20/11 i Uddevalla med Anna Cecilia Adelaide Ljunggren, f. 1854 11/3 i Göteborg, dotter till kontraktsprosten Gustaf Theodor Ljunggren och Sofia Tauson. Skolgång i Eva Rodhes skola i Uddevalla. Guvernant hos bruksägare Arthur Koch på Torp vid Munkedal, lärarinna i Eva Rodhes skola. D. 1932 1/3.

Barn i första giftet:

1. Anna Dagmar Maria, f. 1867 28/11 i Uddevalla. Genomgått Uddevalla elementarläroverk för flickor 1883. I pension hos fröknarna Sonderburg i Glücksburg 1884–1885. Tjänstgjorde på faderns kontor en kort tid i mitten av 1890-talet. Under en följd av år ledamot av styrelsen för Uddevalla tillsyningsförening. Bodde i föräldrahemmet till 1931, därefter eget hushåll i Uddevalla. D. 1944 6/5; begraven jämte sin mor i sina morföräldrars grav.
2. Ida Wendela, f. 1869 25/8, g. m. förste baningenjören Carl Gustaf Höjer (tab. 13).
3. Sigrid Amelie, f. 1870 1/8, g. m. godsägaren Oskar William Schiller (tab. 14).
4. Karl Niklas Michael, f. 1871 28/7, död s. å. 20/8.
5. Johan Herman, f. 1872 21/11 (tab. 5).

6. Agnes Sophia, f. 1875 7/7, död s. å. 17/9.
7. GUNHILD ISABELLA, f. 1877 25/2, g. m. professorn Sven Gustaf Hedin (tab. 15).

Barn i andra giftet:

8. GUNNAR TEODOR, f. 1879 5/10 (tab. 9).
9. SVEN ELIS, f. 1881 19/2 (tab. 10).
10. KJELL GEORG, f. 1883 2/5 i Uddevalla. Genomgått Uddevalla läroverk 1899, studentexamen i Vänersborg 1903, fil. kand. i Uppsala 1908, fil. lic. därstädes 1925. Amanuens i Statistiska centralbyrån 1912, aktuarie 1918, förste aktuarie 1929. Förordnad att leda 1920 och 1930 års allmänna folkräkningar. Göteborgs nations andre kurator 1907. Sekreterare i Statistiska tabellkommissionen från 1918. Död i Stockholm 1930 6/9; begraven i sina föräldrars grav.

    Tryckta skrifter: Dalslands befolkning i statistisk belysning (i Hembygden, utg. av Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund). Uppsala 1929. — Några synpunkter vid planläggningen av 1930 års allmänna folkräkning. Stockholm 1929.
11. INGEGERD SOFIA CECILIA, f. 1884 10/12, g. m. kontraktsprosten John Axel Rehnberg (tab. 16).
12. ELIN GERTRUD ERNESTINE, f. 1887 26/5, g. m. majoren Knut Hjalmar Hugo Erasmie (tab. 17).
13. JANE ELFVA LOUISE, f. 1894 24/4 i Uddevalla. Skolgång i Uddevalla elementarläroverk för flickor, hushållsskola i Göteborg. Äger och bebor föräldrahemmet, Norra Hamngatan 4, samt äger likaså efter föräldrarna fastigheten Kungsgatan 4 i Uddevalla.

Tab. 5.

JOHAN HERMAN SANNE, f. 1872 21/11 i Uddevalla, son till Johan Newton Sanne och Ida Christina Zetterberg (tab. 4). Genomgått Uddevalla läroverk 1888, studentexamen vid Högre reallläroverket i Göteborg 1892, genomgått handelsinstitut i Rostock 1893. Merkantil praktik i skeppsmäkleri-, kol- och trävarufirmor i England (C. Schroeter & Co, Cardiff, samt E. Wiener & Co, Sunderland) 1894. Började 1892 som tjänsteman i faderns firma, där han 1895 blev prokurist och faderns närmaste medarbetare. Efter faderns död tills. med brodern Sven ledare för de Sanneska företagen. Finsk vice konsul sedan år 1930. Ledamot av stadsfullmäktige i Uddevalla 1907–1942, därav som v. ordf. 1940–1942, av Uddevalla drätselkammare 1900–1923, därav som v. ordf. 1915–1923, kyrkorådsledamot och kyrkokassör 1903–1948 m.fl. kommunala uppdrag. Styrelseledamot i bl.a. Sveriges kommunalanställdas pensionskassa, Kampenhofs AB, Göteborgs Handelsbank i Uddevalla. Äger sedan 1913 Villa Sanne (Lagerbergsgatan 29), bor om somrarna sedan 1904 på Sjölyckan, Morlanda. RNO, RVO, RFinlVRO.

G. 1897 4/12 i Lerbäck med ESTER CALLMANDER, f. 1875 21/3 i Ödeby förs., Örebro län, dotter till kontraktsprosten Adolf Wilhelm Konrad Callmander och Anna Charlotta Constantia Westfeldt[1]. Privatundervisning med systrarna i Lerbäcks prästgård, sjukvårdsutbildning på Uddevalla lasarett.

Barn:

1. TORKEL WILHELM NEWTON, f. 1898 19/10 (tab. 6).
2. Kurt Herman, f. 1899 25/12 i Uddevalla, död samma dag.
3. INGRID WENDELA MARGARETHA, f. 1901 11/6 i Lerbäcks förs., Örebro län. Genomgått Uddevalla elementarläroverk för flickor 1918, S:t Botvids franska skola, Saltsjöbaden, 1919–1920, språkstudier bl.a. i Frankrike, utbildning vid Ersta diakonissanstalt. Praktik och anställningar på lasarett och vilohem. Föreståndarinna för ålderdomshem i Dalskog 1931–1934, i Mosås 1936–1937 och i Lane-Herrestad 1937–1939; föreståndarinna vid J. J. Dicksons stiftelse, Göteborg, 1939–1945, husmor vid Göteborgs ålderdomshem 1945–1946. Värdinna och husmor vid Göteborgs KFUK:s hem Björkåsen, Landvetter, 1947–1948 samt vid Svenska Kyrkans Diakonistyrelses hem Solåsen, Hindås, sedan 1948.
4. Johan Håkan Konrad, f. 1903 5/10 i Uddevalla, död 1904 22/5.
5. SVEN-DAVID HOLGER, f. 1906 27/5 (tab. 7).
6. DAG HERMAN LENNART, f. 1909 4/8 (tab. 8).
7. GUNVOR ANN-MARGRET, f. 1912 17/7, g. m. statssekreteraren Gustav Adolf Widell (tab. 18).
8. IDA RAGNHILD CECILIA, f. 1916 8/11, g. m. leg. läkaren Ragnar Anders Göran Berfenstam (tab. 19).

Tab. 6.

TORKEL WILHELM NEWTON SANNE, f. 1898 19/10 i Uddevalla, son till Johan Herman Sanne och Ester Callmander (tab. 5). Realskolexamen vid Uddevalla allmänna läroverk, genomgått gymnasiet vid Lunds privata elementarläroverk 1918, merkantil praktik i England 1920 och i U.S.A. 1921. Befraktare hos Blidberg, Metcalfe & Co AB sedan 1922, verkställande direktör i Rederiaktiebolaget Majorna 1923–1932, i Rederiaktiebolaget Fjord sedan 1929.

G. 1928 28/4 i Göteborg m. GUNNEL HILDINGS, f. 1903 4/6 i Askims förs., Göteb. o. Bohus län, dotter till direktören Hilding Larsson och Anna de Laval. Genomgått Nya elementarläroverket för flickor i Göteborg jämte fortsättningskurs 1921, Ateneums lärarinneseminarium 1923. Guvernant- och lärarinnetjänstgöring 1922–1926.

Barn:

1. Bengt Herman, f. 1929 8/9 i Annedals förs., Göteborg, död s. å. 5/10.

[1] Syster till William Schillers mor Sara Sofia Margareta Westfeldt (tab. 14 a).

2. SVEN TORKEL, f. 1930 25/7 i Uddevalla. Studentexamen vid Vasa högre allmänna läroverk 1949. Genomgått Alnarps lantbruksinstitut 1951.
3. HARALD MICHAEL, f. 1932 18/7 i Oskar Fredriks förs., Göteborg. Studentexamen vid Högre allmänna läroverket i Majorna 1951.
4. STIG HERMAN, f. 1935 7/5 i Oskar Fredriks förs., Göteborg.

Tab. 7.

SVEN-DAVID HOLGER SANNE, f. 1906 27/5 i Uddevalla, son till Johan Herman Sanne och Ester Callmander (tab. 5). Studentexamen vid Uddevalla kommunala gymnasium 1925, inskriven vid Uppsala universitet 1926, jur. kand. 1930. Tingstjänstgöring i Sunnervikens domsaga 1931–1933, fiskal i Svea hovrätt 1934, assessor 1941, t. f. revisionssekreterare 1945, ord. 1949, hovrättsråd i Svea hovrätt 1951. Sekreterare i Uppsala läns södra domsaga 1936–1937 och i Södra Roslags domsaga (motsv. nuv. tingsdomare) 1941–1942, föredragande i Statens hyresråd 1942–1943, sekreterare i 1946 års kommunallagskommitté 1948–1951. Suppl. i Statens hyresråd sedan 1947.

G. 1939 12/4 i Uppsala m. ANNA MARGARETA SAMUELSSON, f. 1912 12/10 i Uppsala, dotter till rektorn Sixten Henrik Samuelsson och Ruth Anna Margareta Andersson. Genomgått Uppsala högre elementarläroverk för flickor 1929, barnavårdslärarinnekurs vid Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala 1933–1935. Föreståndarinna vid Arbetsstugornas Barnavärn i Uppsala 1935–1937 samt för H.S.B:s lekstuga och barnpensionat i Stockholm 1938.

Barn:

1. SVEN CHRISTER, f. 1940 21/2 i Uppsala.
2. INGER MARGARETA, f. 1941 16/8 i Solna förs., Stockholms län.
3. BENGT JOHAN HENRIK, f. 1944 9/2 i Solna förs., Stockholms län.
4. KJELL HERMAN MICHAEL, f. 1949 26/8 i Kungsholms förs., Stockholm.

Tab. 8.

DAG HERMAN LENNART SANNE, f. 1909 4/8 på Sjölyckan i Morlanda förs., son till Johan Herman Sanne och Ester Callmander (tab. 5). Studentexamen vid Uddevalla kommunala gymnasium 1928, medicinska studier i Uppsala, Lund och Stockholm, med. kand. i Stockholm 1933, med. lic. därstädes 1941. Under åren 1939–1943 ett flertal kortare läkarförordnanden i bl.a. Strängnäs, Göteborg, Karlstad och Nybro. Underläkare vid Värnamo lasarett 1943–45, vid Sundsvalls sanatorium 1945–48, vid Västerviks lasarett 1948–1951, sedan 1951 e. läkare vid Lunds lasarett.

G. 1945 12/5 i Lund m. KERSTIN MARIA MARGARETA RUNDBERG, f. 1915 9/8 i Växjö, dotter till stationsinspektoren Carl Fredrik Rundberg och Antonia Blomsterqvist. Genomgått Elementarskola för flickor i Växjö 1933, diplomerad från Socialinstitutet i Stockholm 1939. Kurator vid centralfängelset i Malmö 1939–1940 och 1942–1945, barnavårdsman vid barnavårdsnämnden i Kristianstad 1941–1942.

Barn:

1. CECILIA KERSTIN MARIA, f. 1946 2/7 i Sundsvall.
2. CAROLA KERSTIN ANTONIA, f. 1949 23/9 i Västervik.

Tab. 9.

GUNNAR TEODOR SANNE, f. 1879 5/10 i Uddevalla, son till Johan Newton Sanne och Anna Cecilia Adelaide Ljunggren (tab. 4). Genomgått Uddevalla läroverk 1893. Studentexamen i Vänersborg 1897, inskriven vid Uppsala universitet 1898, fil. kand. (i humanistiska ämnen) 1901, utexaminerad agronom från Alnarps lantbruksinstitut 1902. Förvaltare och arrendator av Morlanda 1903–1910, ägare sedan 1910. Ordf. i Morlanda taxeringsnämnd 1913–1915, i kommunalfullmäktige 1919–1922, v. ordf. i kommunalstämma och kyrkostämma samt alltsedan patronatsrättens upphörande (1921) kyrkovärd. En av stiftarna av Bohusläns lantbruksklubb och dess sekreterare 1910–1924. Ledamot av Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott sedan 1915, v. ordf. i hushållningssällskapet sedan 1938, ordf. i Göteborgs och Bohus läns skogvårdsstyrelse 1920–1943, ledamot av landstinget 1916–1946, av styrelsen för länets brandstodsbolag 1919–1946, därav som v. ordf. från 1932, av styrelsen för Älvsborgs m.fl. läns hypoteksförening 1926–1951, därav som v. ordf. från 1944, av Göteborgs stiftsnämnd 1932–1936 m. fl. uppdrag. Ledamot av riksdagens första kammare 1935–1937. Ledamot av Lantbruksakademien 1934. KVO2kl, RNO, HushStGM.

Tryckta skrifter: Om mjölkproduktionens räntabilitet. Uddevalla 1914. — Göteborgs och Bohus läns Kungl. Hushållningssällskaps historia 1814–1914. Göteborg 1917. — Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap 1914–1939. Uddevalla 1942. — Uppsatser i fack- och dagspressen.

G. 1906 4/9 på Torebo i Morlanda m. KATARINA (KARIN) BILDT, f. 1882 13/10 på Torebo, dotter till godsägaren Axel Vincent Bildt[1] och Zelma Matilda Stranne. Efter några skolår vid Uddevalla elementarläroverk för flickor genomgått Majornas elementarläroverk för flickor 1900. E. o. telegrafist i Göteborg 1902–1905. Ordf. i första majblommans lokalkommitté i Morlanda, i Östra morlandakretsen av Svenska Röda korset, i sektion av styrelsen för Göteborgs och Bohus läns distrikt

[1] Sonson till Georg Bildts (tab. 2) syssling Olof Vincent Bildt, f. 1787 på Torebo, d. 1863.

av Svenska Röda korset 1944–1945, i stiftelsen Bildtska hembygdsmuseet på Orust sedan 1930, i föreningen Bohusläns virkning sedan 1934, ledamot av Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps slöjdnämnd ett antal år. SvRKSM, HushStSM, Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas medalj för skicklighet i hemslöjd.

Barn:

1. GERD INGA CECILIA, f. 1907 19/6, g. m. direktören Bertil William Thorburn (tab. 20).
2. MAJ BARBRO KATARINA, f. 1910 5/5, g. m. fondkommissionären Alf Birger Kullgren (tab. 21).
3. ASTRID ZELMA GUNILLA, f. 1912 30/1, g. m. auktoriserade revisorn Rolf Emerik Leander (tab. 22).
4. JOHAN AXEL GUNNARSSON, f. 1914 14/9 på Morlanda, d. 1919 13/1.
5. KARIN (KARINA) MARIA DOROTHEA GUNNARSDOTTER, f. 1923 19/5, g. m. direktören Bertil William Thorburn (tab. 23).

Tab. 10.

SVEN ELIS SANNE, f. 1881 19/2 i Uddevalla, son till Johan Newton Sanne och Anna Cecilia Adelaide Ljunggren (tab. 4). Genomgått Uddevalla läroverk 1895. Studentexamen i Vänersborg 1899, merkantil praktik i skeppsmäkleri-, kol- och trävarufirma i England 1899–1900 (C. Schroeter & Co, Cardiff). Började 1900 som tjänsteman i faderns rörelse, där han jämte brodern Herman blev dennes närmaste medarbetare. Efter faderns död tills. med brodern Herman ledare för de Sanneska företagen. Ledamot av styrelsen för Uddevalla sparbank från 1913, därav som v. ordf. från 1922, v. ordf. i styrelsen för Bohus sjöassuransförening från 1919, ordf. i Uddevalla handels- och sjöfartsnämnd, v. ordf. i hamnstyrelsen, ledamot av Uddevalla museiförenings styrelse m.fl. uppdrag. Finsk vice konsul från 1921. Initiativtagare till stiftelsen Sannes Minne. Byggde 1917 sommarvillan Grönnäs i Lane-Herrestads socken. D. 1928 5/1; begraven på Norra kyrkogården i Uddevalla.

G. 1912 28/12 i Uppsala m. GRETA HAGLUND, f. 1886 17/3 på Karlholms bruk, Wesslands förs., Uppsala län, dotter till bruksförvaltaren Fredrik Wilhelm Haglund och Charlotta (Lotten) Carolina Christina Psilander. Genomgått Högre flickskolan i Gävle 1903, lärarinnekurs vid Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala 1905–1907. Tjänstgjort som lärarinna bl.a. vid Uddevalla elementarläroverk för flickor 1909–1912. Kassör i Uddevalla tillsyningsförening sedan 1913. Äger efter maken Grönnäs.

Adoptivbarn:

ROLF INGVAR, f. 1920 22/11 i Masthuggsförs., Göteborg. Studentexamen vid Uddevalla högre allmänna läroverk 1942, genomgått Göte-

borgs handelsinstitut 1945. Praktik inom skeppsmäkleri; studerande vid handelshögskolan i Göteborg.

G. 1948 19/6 i Tanum m. ROSA LILIAN SIMONSSON, f. 1922 11/7 i Tanums förs., Göteb. o. Bohus län, dotter till överläraren Martin Harald Simonsson och Signe Gustava Gustafsson. Studentexamen vid högre allmänna läroverket i Uddevalla 1942, Bar-Lock-institutet 1942–1943. Anst. vid Statens industrikommission 1943–1944, extralärare vid folkskolor i Tanum m.fl. platser i Bohuslän 1944–1947; privatsekreterare hos T. Winberg AB, Göteborg, 1947–1948.

Släktgrenar på kvinnolinjen

Tab. 11.

(KULLMAN)

SOPHIA MAGDALENA SANNE, f. 1801 22/6 i Uddevalla, dotter till Johannes Sanne och Sara Elisabeth Belin, f. Lund (tab. 2). Död i Uddevalla 1879 28/3; begraven jämte maken på Norra kyrkogården i Uddevalla i en för familjerna J. M. Sanne, Fr. Frykholm och A. R. Kullman gemensam grav.

Gift i Uddevalla 1827 13/5 m. ANDERS REINHOLD KULLMAN, f. 1797 14/9 i Kristine förs., Göteborg, son till lektorn Erik Kullman och Anna Bauer. Kofferdikapten, handlande och konsul i Uddevalla. D. 1860 23/4. Två söner och tre döttrar. (Se även sid. 66 och 119 f. Några barnbarn till Sophia Magdalena och Anders Reinhold Kullman finnas omnämnda sid. 120 och tab. 21.)

Tab. 12 a.

(LUNDBERG)

HULDA SERAFIA SANNE, f. 1833 27/2 i Uddevalla, dotter till Johan Michael Sanne och Maria Landén (tab. 3). Från 1864 bosatt i Lysekil, där hon före giftermålet innehade fotografiateljé. D. 1907 13/8; begraven i Lysekil.

G. 1873 14/5 m. JOHAN LUDVIG LUNDBERG, f. 1839 2/6 i Saleby förs., Skaraborgs län, son till jordbrukaren Johan Lundberg och Ulrika Sophia Åhslund. Genomgått Lidköpings elementarläroverk, apotekarexamen i Stockholm 1870. Tjänstgjorde på apoteken i Strömstad, Vara och Lilla Edet. Anordnade 1871 medikamentsförrådet i Lysekil samt erhöll vid upprättandet av självständigt apotek där privilegium på detta. Ledamot av stadsfullmäktige, ordf. i hälsovårdsnämnden, överförmyndare och kyrkovärd m.fl. uppdrag. Bosatt i Uddevalla 1908–1912 och i Södertälje från sistnämnda år. Ägde fastighet i Lysekil till 1907, senare i Södertälje. D. 1928 31/10; begraven i Lysekil jämte sina hustrur. — G. 2:a g. 1908 13/10 m. Hulda Elisabeth Hellsten, f. 1867

24/1 i Klara förs., Stockholm, dotter till fabrikören Oscar Eugène Hellsten och Wilhelmina Carling, död i Stockholm 1945 16/7.

Barn:

1. THYRA MARIA SOFIA, f. 1874 15/7, g. m. provinsialläkaren Ivar Oskar Söderholm (tab. 12 c).
2. CHARLES JOHAN FREDRIK, f. 1877 22/2 (tab. 12 b).

Tab. 12 b.

(LUNDBERG)

CHARLES JOHAN FREDRIK LUNDBERG, f. 1877 22/2 i Lysekil, son till Johan Ludvig Lundberg och Hulda Serafia Sanne (tab. 12 a). Skolgång i Uddevalla läroverk, studentexamen i Göteborg 1895, med. lic. i Stockholm 1905. Underläkare, stadsläkare och bitr. provinsialläkare i Växjö 1905–1913, förste provinsialläkare i Jönköpings län 1914, i Stockholms län 1925–1942, t. f. byråchef i medicinalstyrelsen vid upprepade tillfällen 1917–1942. Ledamot av arbetstidskommittén 1918, tandvårdskommittén 1924, sakkunnig för ämbetsläkarkurs 1920 m.fl. uppdrag. Ordf. i föreningen för allmän hälsovård. Ledamot av stadsfullmäktige och drätselkammare m.m. i Växjö. Uppsatser i hygien och administrativa frågor i tidskrifter och tidningar. KVO 2 kl., RNO, SvRK SM. D. 1946 4/2.

G. 1:a g. 1905 24/11 m. ELSA CHARLOTTA SÖDERSTRÖM, f. 1881 12/5 i Stockholm, dotter till fabrikören Johan August Söderström och Gertrud Mellgren, d. 1926 26/10; 2:a g. 1929 12/4 m. ELVIRA (ELVI) KAROLINA EMILIA LUNDMARK, f. Lindahl, f. 1891 20/4 i Stockholm, dotter till målaremästaren Emil Lindahl och Karolina Svensson.

Barn i första giftet:

1. JOHAN ÅKE, f. 1906 16/9 i Växjö, byråintendent i civilförsvarsstyrelsen, Stockholm. OffRumKrO, RBLeopO, RFinlLO1kl, PolFK. — G. 1937 19/6 m. KERSTIN MARGARETA LARSSON, f. 1908 22/5 i Göteborg, dotter till lektorn Oskar Ivar Valdemar Larsson och Ingrid Mathilda Janzon. — En dotter.
2. ELSA BRIT, f. 1909 13/4 i Växjö, sophiasyster. — G. 1940 9/3 m. tjänstemannen STEN GUSTAF HULTÉN, Lysekil, f. 1907 22/2 i Lysekil. — Två döttrar.
3. ALLAN BIRGER, f. 1913 23/3 i Växjö, affärsman, Stockholm, d. 1950 21/8. — G. 1938 10/9 m. MAJ CAROLA HILLEVI BERGMAN, f. 1916 7/5 i Stockholm, dotter till tandläkaren Petrus (Per) Hilding Bergman och Alda Carola Bergström. — Tre barn.
4. KARL LUDVIG, f. 1913 23/3 i Växjö, dispensärläkare, Västervik. G. 1941 1/6 m. DAGNY EDLUND, f. 1911 20/8 i Gudmundrå, Västernorrlands län, dotter till sysslomannen Nils Peter Edlund och Sara Christina (Stina) Gertrud Hamlund; d. 1949 31/3. — Tre söner.

Tab. 12 c.

(SÖDERHOLM)

THYRA MARIA SOFIA LUNDBERG, f. 1874 15/7 i Lysekil, dotter till Johan Ludvig Lundberg och Hulda Serafia Sanne (tab. 12 a). Skolgång i Uddevalla elementarläroverk för flickor.

G. 1896 9/6 i Lysekil m. IVAR OSKAR SÖDERHOLM, f. 1864 1/12 i Nicolai förs., Stockholm, son till lärftskramhandlaren August Söderholm och Amalia Fredrika Lagerbaum. Studentexamen i Stockholm 1884, med. lic. därstädes 1895. Badläkare i Fiskebäckskil 1896–1906, e. provinsialläkare i Fiskebäckskil 1899, i Kårehogen 1907, provinsialläkare i Hemse 1913, i Uddevalla 1921. RNO. Död 1937 14/12.

Barn:

1. Gunnar, f. 1897 16/2 i Fiskebäckskil, död s. å. 22/2.
2. GUNNEL INGEBORG, f. 1898 2/1 i Fiskebäckskil, studentexamen, tjänstgjort som telegrafist ett flertal år. G. 1928 11/10 m. driftsingenjören vid Granitaktiebolaget C. A. Kullgrens Enka KURT NORE BERGHMAN, Uddevalla, f. 1903 27/3 i Uddevalla.
3. JOHAN RAGNAR AUGUST, f. 1900 5/7 i Fiskebäckskil, civilingenjör, bilinspektör i Jönköping. G. 1931 27/6 m. ANNA CHRISTINA (STINA) MATHILDA BRATTBERG, f. 1905 15/6 i Uddevalla, dotter till arkitekten Arthur Theodor Brattberg och Elin Augusta Hjort. Fem barn.

Tab. 13 a.

(HÖJER)

IDA WENDELA SANNE, f. 1869 25/8 i Uddevalla, dotter till Johan Newton Sanne och Ida Christina Zetterberg (tab. 4). Genomgått Uddevalla elementarläroverk för flickor 1884, i pension hos fröknarna Sonderburg i Glücksburg 1884–1885. Tjänstgjorde på faderns kontor från 1896 7 à 8 år framåt. Efter makens död bosatt i Uddevalla. Död i Stockholm 1941 4/4; begraven jämte maken på Östra begravningsplatsen i Göteborg i Carl Sannes grav.

G. 1904 15/9 i Morlanda m. CARL GUSTAF HÖJER, f. 1865 25/8 i Eskilstuna, son till grosshandlaren Per August Johansson och Anna Charlotta Wilhelmina Höijer. Studentexamen vid Högre allmänna läroverket i Uppsala 1885, utexaminerad från Tekniska högskolan 1889. Konsulterande ingenjör vid vattenledningsanläggningen i Buenos Aires 1889–1891, sektionsingenjör vid järnvägsundersökningar för Société Initiadora de Mellaramentos i provinsen Minas Geraes, Brasilien, 1891–1892, arbetschef för planläggning vid uppbyggandet av staden Villa Jaguaribe i provinsen São Paolo 1892–1894, arbetschef och bandirektör för järnvägsbolaget Estrada de Ferro Sapucahy i provinsen Rio de Janeiro-Minas 1894–1898, avdelningsingenjör och arbetschef vid statsbanebyggnaden Gällivare—Riksgränsen 1898–1902, arbetschef vid Bohusbanan 1902–1904, baningenjör vid Statens järnvägar i

Östersund 1904–1908, baningenjör av 1 klass och tjf bandirektör därstädes 1908–1916, förste baningenjör i Göteborg 1916–1930. Ledamot av byggnadsnämnden i Östersund 1908–1912. RVO. Död 1934 1/10.

Barn:

CARL VIDAR SANNE, f. 1909 6/8 (tab. 13 b).

Tab. 13 b.

(HÖJER)

CARL VIDAR SANNE HÖJER, f. 1909 6/8 i Östersund, son till Carl Gustaf Höjer och Ida Wendela Sanne (tab. 13 a). Studentexamen vid Högre latinläroverket i Göteborg 1928, reservofficersexamen 1931, löjtnant i Göta artilleriregementes reserv 1937. Studier vid Chalmers tekniska högskola 1932 samt vid Tekniska högskolan i Stockholm 1933–1936. Arkitekt-, byggnads- och förmedlingsverksamhet i Stockholm sedan 1937, grundare av Språktekniska Institutet Språknyckeln (Stockholm, Göteborg, Malmö) 1945, Hotell Gyllene Nyckeln 1946 och Vidar Höjer Co AB import och export 1947.

G. 1:a g. 1937 4/9 i Vreta Kloster m. CARIN ELISABETH WESTMAN, f. 1913 21/9 i Linköping, dotter till överstelöjtnanten Erik Helmfrid Westman och Astri Märta Liana Dahl. Genomgått Linköpings elementarläroverk för flickor 1930 och Linköpings handelsinstitut 1931. Grafiska institutet 1945–1946. Olika kontorsplatser 1931–1935, direktionssekreterare i AB Sveriges litografiska tryckerier, Stockholm, 1935–1938 samt sedan 1945. Äktenskapet upplöst 1945.

G. 2:a g. 1945 20/5 i Danderyd m. INGRID (GRIT) ANNA-STINA ROOS, f. 1915 3/4 i Filipstad, dotter till grosshandlaren Arthur Marenius Roos och Hilma Josefina Almida Pettersson. Före äktenskapet modedirektris med eget företag. Medarbetare i makens företag. Äger Villa Vegeta, Stocksund.

Barn i första giftet:

1. ERIK JOHAN VINCENT, f. 1938 5/11 i Oscars förs., Stockholm.
2. CAROLA WENDELA ELISABETH, f. 1940 5/6 i Hedvig Eleonora förs., Stockholm.

Barn i andra giftet:

3. GRIT GISELA SU-SANNE, f. 1945 16/12 i Danderyds förs., Stockholms län.
4. BARBARA ANN, f. 1948 13/8 i Danderyds förs., Stockholms län.

Tab. 14 a.

(SCHILLER)

SIGRID AMELIE SANNE, f. 1870 1/8 i Uddevalla, dotter till Johan Newton Sanne och Ida Christina Zetterberg (tab. 4). Skolgång i Uddevalla elementarläroverk för flickor. Död på Saltkällan 1928 19/5; begraven på Norra kyrkogården i Uddevalla.

G. 1894 10/1 i Uddevalla m. OSKAR WILLIAM SCHILLER, f. 1867 9/7 i Munkedal, son till bruksägaren Hilmer Alexis Schiller och Sara Sofia Margareta Westfeldt[1]. Skolgång i Uddevalla läroverk och Schillerska latingymnasiet i Göteborg. Utexaminerad från Alnarps lantbruksinstitut 1888. Förvaltare på Morlanda 1893, arrendator av detta säteri 1894–1903, ägare av Hessleröds gård utanför Uddevalla 1904–1917 samt av Saltkällans säteri i Foss socken 1917–1933. Sedan sistnämnda år bosatt i Uddevalla, om somrarna på Berg, Ljungskile.

Barn:

1. IDA GUNHILD MARGARETA (GRETA), f. 1895 21/1 på Morlanda, Morlanda förs. Genomgått Uddevalla elementarläroverk för flickor 1912 samt Göteborgs skolköksseminarium 1918. Därefter tidvis anställningar i familj och på barnhem. Husföreståndarinna i Jane Sannes hem i Uddevalla sedan 1933.
2. Harriet Adelaide, f. 1896 9/5 på Morlanda, Morlanda förs., död s. å. 10/5.
3. SIGRID WILMA ELEONOR, f. 1897 17/6, g. m. chefsingenjören Hugo Natanael Nyblom (tab. 14 c).
4. ELSA ADELAIDE, f. 1899 9/3 på Morlanda, Morlanda förs. Skolgång i Uddevalla flickskola, Fröbelseminariet i Örebro 1924, praktik vid Gillbergska barnhemmet i Uppsala 1932. Kindergartenlärarinna i Sandviken och Gävle 1927–1933.

   G. 1933 5/8 på Saltkällan m. GUNNAR DANIEL NYBLOM[2], f. 1890 24/7 i Spekeröds förs., Göteb. o. Bohus län, son till kyrkoherden Lars Johan Nyblom och Hulda Josefina Sernström. Realskoleexamen vid Högre latinläroverket i Göteborg 1907, länsmansexamen i Göteborg 1911. E. landskanslist i Göteborg 1908, ord. 1913. Efter förordnanden som länsman, kronofogde och e. länsnotarie landsfiskal i Stångenäs distrikt, Lysekil, sedan 1918. Rådman 1920–1937. Taxeringsnämndens ordf. sedan 1918, ledamot av prövningsnämnden 1918–1943. Äger fastigheten Kungsgatan 52 i Lysekil sedan 1938. RVO, Riksluftskyddsförbundets förtjänsttecken i guld, Haakon VII:s frihetskors samt Kong Christian X:s frihetsmedalj.
5. Johan Arnold William, f. 1900 27/8 på Morlanda, Morlanda förs., d. 1901 2/4.
6. Johan Arnold, f. 1903 4/7 på Morlanda, Morlanda förs., död samma dag.
7. Gerd Barbro, f. 1905 12/9 i Forshälla förs., Göteb. o. Bohus län, död s. å. 13/9.
8. AXEL WILLIAM GÖSTA, f. 1911 9/4 (tab. 14 b).
9. Per William, f. 1913 18/5 i Forshälla förs., Göteb. o. Bohus län, död s. å. 24/5.

---

[1] Syster till Ester Callmanders mor Anna Charlotta Constantia Westfeldt (tab. 5).
[2] Broder till Hugo Nyblom, g. m. Wilma Schiller (tab. 14 c).

Tab. 14 b.

(SCHILLER)

AXEL WILLIAM GÖSTA SCHILLER, f. 1911 9/4 i Vasa förs., Göteborg, son till Oskar William Schiller och Sigrid Amelie Sanne (tab. 14 a). Studentexamen vid Uddevalla kommunala gymnasium 1929, inskriven vid Göteborgs högskola 1930, teol. fil. examen 1932, teol. kand. i Lund 1937, prästvigd för Göteborgs stift 1938. T. f. brukspredikant vid Rydboholms fabriker utanför Borås 1938, ord. sedan 1940.

G. 1937 26/7 i Högbo, Sandviken, m. GUNNEL MARGARETA MAGNUSON, f. 1910 20/10 i Sandviken, dotter till chefsingenjören Erik Ivar Magnuson och Elma Roberta Krey. Genomgått Högre flickskolan i Gävle 1928, korrespondent- och språkkurs på Centralinstitutet i Stockholm 1932–1933. Tjänstgjort på N.K:s kontor 1933–1934.

Barn:

1. SVEN AXEL LENNART, f. 1938 17/6 i Sandviken.
2. BO WILHELM, f. 1940 11/1 i Fritsla förs., Älvsborgs län.
3. HENRIK WILLIAM GÖSTA, f. 1942 13/6 i Gustav Adolfs förs., Borås.
4. GÖRAN IVAR MAGNUS, f. 1943 19/8 i Gustav Adolfs förs., Borås.

Tab. 14 c.

(NYBLOM)

SIGRID WILMA ELEONOR SCHILLER, f. 1897 17/6 på Morlanda, Morlanda förs., dotter till Oskar William Schiller och Sigrid Amelie Sanne (tab. 14 a). Genomgått Uddevalla elementarläroverk för flickor 1915, Påhlmans handelsinstitut i Stockholm s. å., Göteborgs handelsinstitut 1918. Anställd på AB Nordiska Handelsbanken i Göteborg 1919–1920. Kassör i Sandvikens husmodersförening sedan 1925, sekreterare i föreningen Sandvikens högerkvinnor sedan 1937, verksam i lotterörelsen.

G. 1920 26/8 på Saltkällan m. HUGO NATANAEL NYBLOM[1], f. 1885 18/9 i Spekeröds förs., Göteb. o. Bohus län, son till kyrkoherden Lars Johan Nyblom och Hulda Josefina Sernström. Skolgång i Högre latinläroverket i Göteborg, ingenjör Jacobssons tekniska privatskola, Göteborg, 1903, praktik vid Långbanshyttan och Lesjöfors AB 1904, Filipstads Bergsskola 1905–1906. Ritare vid Storfors rörverk 1907–1910, biträdande hytt- och martiningenjör vid Nykroppa järnverk 1911–1912, ingenjör för rördrageriet vid Storfors rörverk 1913–1915, förste driftsingenjör där 1916–1922, förste driftsingenjör för rörtillverkningen vid Sandvikens Jernverks AB 1922–1947, chefsingenjör 1947. Ledamot av brandstyrelsen sedan 1935, stf tjänstegrenschef i brandskyddet sedan 1940. Studieresor till U.S.A. m.fl. länder. Ordf. i Sandvikens högerförening 1934–1944, styrelseledamot i Gävleborgs läns högerförbund

[1] Broder till Gunnar Nyblom, g. m. Elsa Schiller (tab. 14 a).

och ledamot i arbetsutsk. sedan 1934, kyrkofullmäktig sedan 1943, huvudman i Gävleborgs läns sparbank sedan 1944, landstingsman 1937–1938 och 1945. Äger villan Seglargatan 2 i stadsdelen Hedgrind i Sandviken sedan 1938. Sandvikens Jernverks AB:s förtjänstmedalj, Rikslufts-kyddsförbundets förtjänsttecken.

Tryckta skrifter: Framställning av rör av smidbart järn. 1934. — Rörtillverkning. (Tillsammans med Gotthard Karlström. Ingår i Handbok för stål, gjutjärn och icke-järnmetaller.) 1945.

Barn:

1. KERSTIN MARGARETA, f. 1921 12/8 i Vasa förs., Göteborg. Studentexamen vid Högre allmänna läroverket i Gävle 1940, studier vid Uppsala universitet 1940–1942, utexaminerad från Uppsala sjuksköterskehems sjuksköterskeskola 1946. Mottagningssköterska hos professor G. Bergmark, Uppsala, 1946–1949.

   G. 1946 6/7 i Uppsala med STEN GUNNAR MALMQUIST, f. 1917 30/12 i Lund, son till professorn Karl Gunnar Malmquist och Ingeborg Lundvall. Studentexamen vid Lunds katedralskola 1936, inskriven vid Stockholms högskola 1936, vid Uppsala universitet 1939, fil. kand. 1939, pol. mag. 1941, fil. lic. 1945, fil. dr 1948. Docent vid Uppsala universitet 1948, biträdande lärare i statistik därstädes s. å. Arbete vid universitet i U. S. A. 1950–51.

   Tryckta skrifter: A statistical problem connected with the counting of radioactive particles. (The Annals of Mathematical Statistics, vol. 18. Baltimore, Md, 1947.) — A statistical analysis of the demand for liquor in Sweden. A study of the demand for a rationed commodity. Akad. avh. Uppsala 1948.
2. INGRID HULDA SIGRID, f. 1924 29/3, g. m. arkitekten Sven-Eric Gotthard Fält (tab. 14 d).
3. LARS HUGO WILLIAM, f. 1930 30/8 i Heliga Trefaldighets förs., Gävle. Realexamen vid samrealskolan i Sandviken 1947, anställd vid Sandvikens Järnverk 1949, studerande vid Gävle handelsgymnasium.

Tab. 14 d.

(FÄLT)

INGRID HULDA SIGRID NYBLOM, f. 1924 29/3 i Sandviken, dotter till Hugo Natanael Nyblom och Sigrid Wilma Eleonor Schiller (tab. 14 c). Genomgått Gävle kommunala flickskola 1943, Maria Nordenfelts handarbetsseminarium i Göteborg 1943–1945, praktik 1945–1948, utexaminerad från nämnda seminariums högre avdelning som yrkeslärarinna i klädsömnad 1949.

G. 1949 18/6 i Sandviken m. SVEN-ERIC GOTTHARD FÄLT, f. 1921 29/12 i Norra Hestra förs., Jönköpings län, son till fjärdingsmannen Johan August Fält och Axia Hanna Viktoria Svensson. Studentexamen vid Jönköpings högre allmänna läroverk 1941, utexaminerad som arki-

tekt från Chalmers tekniska högskola 1948, ordf. i arkitektursektionen där 1946. Anställd vid länsarkitektkontoret i Örebro 1948–1950; distriktsarkitekt i Filipstad sedan 1951.

Barn:

LARS-ERIK LENNART, f. 1950 9/8 i Olaus Petri förs., Örebro.

Tab. 15 a.

(HEDIN)

GUNHILD ISABELLA SANNE, f. 1877 25/2 i Uddevalla, dotter till Johan Newton Sanne och Ida Christina Zetterberg (tab. 4). Genomgått Uddevalla elementarläroverk för flickor 1892, studentexamen vid Lyceum för flickor i Stockholm 1895, språkstudier i Dresden och Lausanne 1896, gymnastikdirektör efter genomgång av Gymnastiska centralinstitutet 1899–1901. Timlärarinna vid Uddevalla elementarläroverk för flickor 1895, gymnastiklärarinna därstädes 1908, verksam som sjukgymnast på olika håll i utlandet, däribland i London som doktor Arvid Kellgrens assistent 1902–1906. Äger villan Norra Rudbecksgatan 6 i Kåbo villastad i Uppsala.

G. 1910 10/8 i Morlanda m. SVEN GUSTAF HEDIN, f. 1859 6/10 i Alseda förs., Jönköpings län, son till lantbrukaren Sven Gustafsson och Maja Lisa Andersdotter. Studentexamen i Växjö 1878, fil. kand. i Uppsala 1881, fil. lic. i Lund 1885, fil. dr 1886, med. kand. 1889, med. lic. 1893, med. dr s. å. Docent i kemi vid Lunds universitet 1886, i medicinsk kemi 1893, laborator i fysiologi 1895, uppehöll i Lund professur i medicinsk och fysiologisk kemi samt i fysiologi 1899–1900, chef för patologisk-kemiska avdelningen vid The Jenner Institute of Preventive Medicine (nuv. Lister Institute) i London 1900–1906, professor i medicinsk och fysiologisk kemi vid Uppsala universitet 1908–1924. Smålands nations inspektor 1909–1913. Ledamot av Fysiografiska sällskapet i Lund 1896, Vetenskapsakademien 1902, Vetenskapssocieteten 1909; societetens sekreterare 1913–1932, hedersledamot sistnämnda år. Hedersledamot av Kemiska sällskapet i Uppsala 1928 och av Svenska läkaresällskapet 1932. Assoc. ledamot av Société Royale des sciences médicales et naturelles i Bryssel 1922. Erhöll Alvarenga do Pianhy's pris 1897 och Björkénska priset 1912. KNO2kl, KNS:tOO2kl. Död 1933 11/7; begraven i Uppsala.

Bland tryckta skrifter märkas: Om pyridinens platinabaser. Lunds univ. årsskr. 22: 2. 1885–86 (gradualavh.). — Hämatokriten, en ny apparat för blodundersökning. Upps. läk.-fören. förhandl. 24. 1888–89. (Redogörelse för denna av honom uppfunna apparat.) — Om trypsindigestionen. Lund 1893; även i Lunds univ. årsskr. 29. 1892–93 (gradualavh.) — Grundzüge der physikalischen Chemie in ihrer Beziehung zur Biologie, Wiesbaden 1915, 2 uppl. 1924. — Hammarsten—Hedin, Fysiologisk kemi. 5 uppl. Stockholm 1928.

Barn:

1. GÖRAN, f. 1911 8/10 i Uppsala. Studentexamen vid högre allmänna läroverket i Uppsala 1929, fil. kand. i Uppsala 1933, fil. lic. 1938, reservofficersexamen 1931, kapten i Upplands regementes reserv 1946. I Sandviken för författande och redigering av historiskt arbete 1936–1937, amanuens i Rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap 1938–1939, bitr. militärattaché vid beskickningen i Berlin 1939–1940, aktuarie i Statens livsmedelskommission 1940–1943, avdelningschef i Svenska bankföreningen och föreståndare för dess statistiska byrå 1943–1951, verkst. direktör i Svenska Turisttrafikförbundet sedan 1951. Studieresor bl.a. till U.S.A. Redaktör för Tidskrift för reservofficerare 1939–1946 och för tidskriften Ekonomisk Revy 1944–1951. Ordf. i Statistiska sällskapet i Uppsala 1936–1939, styrelseledamot i Svenska arméns och flygvapnets reservofficersförbund sedan 1939.

   Tryckta skrifter: Ett svenskt jernverk. Uppsala 1937 (red. och huvudförf.) — Svensk ekonomi i bild. Uppsala 1951 (utgivare). — Tidskrifts- och tidningsartiklar i statistiska, ekonomiska och militära ämnen.

   G. 1940 7/6 i Dresden m. EUGENIE BRIGITTE ELISABETH FRIEDERIKE SCHUCHT, f. 1916 11/7 i Erfurt i Tyskland, dotter till bankdirektören Oskar Schucht och Elisabeth Krause. Skolgång i Frankfurt a/M, Lyceumsreife (normalskolekompetens) i Altstädter Höhere Mädchenschule, Dresden, 1933, genomgått Textil- und Modeschule, Berlin, samt Städtische Webschule, Heidelberg, 1935–1937, i anslutning därtill examen vid Kunsthochschule, Karlsruhe, 1937, genomgått Dolmetscher-Schule Jorns, Dresden, 1937–1939. Anställd vid Auswärtiges Amt, Berlin, 1939–1940.

2. BLENDA, f. 1913 3/6, g. m. docenten Ernst Harald Riesenfeld (tab. 15 b).

Tab. 15 b.

(RIESENFELD)

BLENDA HEDIN, f. 1913 3/6 i Uppsala, dotter till Sven Gustaf Hedin och Gunhild Isabella Sanne (tab. 15 a). Genomgått Lindska skolan (normalskolekompetens) 1930, internat i Eastbourne, England, 1930–1931, studentexamen vid Uppsala enskilda läroverk 1935, fil. kand. 1939, skolöverstyrelsens bibliotekskurs 1943. Tjänstgjort vid Uppsala universitetsbibliotek under olika perioder sedan 1938. Ordf. i Kvinnl. studentföreningen 1938–1939, Upplands nations andre kurator 1941–1942.

G. 1944 22/7 i Uppsala m. ERNST HARALD RIESENFELD, f. 1913 8/2 i Freiburg, Tyskland, son till professorn Ernst Hermann Riesenfeld och Johanna (Hanna) Matilda Johansson. Studentexamen i Berlin 1931, inskriven vid Uppsala universitet s. å., fil. mag. 1934, teol. kand. 1938,

teol. lic. 1942, teol. dr 1947. Docent i Nya testamentets exegetik vid Uppsala universitet 1947. Prästvigd för Västerås stift 1947. Studier vid Sorbonne 1938–1939. Ledamot av Nathan Söderblom-sällskapet 1947, av Studiorum Novi Testamenti Societas i Oxford 1948. Västmanlands-Dala nations förste kurator 1941, Uppsala studentkårs ordförande 1944–1945. Löjtnant i Dalregementets reserv 1943.

Tryckta skrifter bl.a.: Jésus transfiguré. Akad. avh. Uppsala 1947. — The resurrection in Ezekiel xxxvii and in the Dura-Europos paintings. (Upps. univ. årsskr. 1948: 11.)

Barn:

1. ANNA VENDELA, f. 1945 1/6 i Uppsala.
2. EVA MAGDALENA, f. 1947 28/6 i Uppsala.
3. ERNST GUSTAF JOHAN, f. 1950 21/6 i Uppsala.

Tab. 16 a.

(REHNBERG)

INGEGERD SOFIA CECILIA SANNE, f. 1884 10/12 i Uddevalla, dotter till Johan Newton Sanne och Anna Cecilia Adelaide Ljunggren (tab. 4). Genomgått Uddevalla elementarläroverk för flickor 1900, i pensionen i Dresden 1902–1903, genomgått husmoderskola i Göteborg 1905 samt kurs i träslöjd på Nääs slöjdseminarium. Tjänstgjort som biträdande lärarinna vid Uddevalla arbetsstuga.

G. 1916 8/6 i Strömstad m. JOHN AXEL REHNBERG, f. 1879 15/5 i Svanesund, Långelanda förs., Göteb. o. Bohus län, son till handlanden John Alexander Rehnberg och Alma Debora Eriksson. Studentexamen vid Högre latinläroverket i Göteborg 1900, teol. fil. examen i Lund 1902, teor. teol. examen 1905. Prästvigd för Göteborgs stift 1905. Efter olika förordnanden pastoratsadjunkt i Uddevalla 1911–1914 och på Malmön 1914–1916, kyrkoherde i Näsinge 1915, tilltr. 1917, kyrkoherde i Morlanda sedan 1921, tilltr. 1923. Kontraktsprost i Orusts och Tjörns kontrakt sedan 1925. LVO.

Barn:

1. JOHN BERTIL SANNE, f. 1917 5/7 i Vasa förs., Göteborg. Skolgång i Uddevalla högre allmänna läroverk, studentexamen vid Högre latinläroverket i Göteborg 1935, inskriven vid Uppsala universitet 1936, fil. kand. 1939, inskriven vid Lunds universitet 1942, teol. kand. 1944, särsk. prövn. för teol. kand. 1945. Amanuens vid Kyrkohistoriska arkivet i Lund sedan 1949.
2. PAUL JOHAN INGEMAR, f. 1918 9/10 (tab. 16 b).
3. ALMA INGEGERD CECILIA, f. 1921 11/7 i Vasa förs., Göteborg. Skolgång i Uddevalla kommunala flickskola 1932–1938.
4. JANE GUNNEL GERTRUD, f. 1923 13/12, g. m. fil. kand. Bengt Allan Bogärde (tab. 16 c).
5. DAGMAR VALBORG LILIAN, f. 1926 11/6 på Dahle, Morlanda förs. Genomgått Uddevalla kommunala flickskola 1944, barn-

sköterskeexamen vid Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala s. å., utexaminerad från Göteborgs förskoleseminarium 1948. Barnträdgårdslärarinna vid Guldhedens småbarnsskola i Göteborg sedan 1948.

6. Hedvig Magda Svenborg, f. 1929 5/12 på Dahle, Morlanda förs. Skolgång i Uddevalla kommunala flickskola, avgångsbetyg från Vasa kommunala flickskola i Göteborg 1949 (normalskolekompetens).

Tab. 16 b.

(REHNBERG)

Paul Johan Ingemar Rehnberg, f. 1918 9/10 i Vasa förs., Göteborg, son till John Axel Rehnberg och Ingegerd Sofia Cecilia Sanne (tab. 16 a). Skolgång i Uddevalla högre allmänna läroverk. Studentexamen vid Högre latinläroverket i Göteborg 1937, inskriven vid Göteborgs högskola 1937, fil. kand. 1942, inskriven vid Lunds universitet s.å., jur. kand. 1947. Tingstjänstgöring vid Frosta och Eslövs domsaga 1947–1949, vid Bräkne och Karlshamns domsaga 1950, fiskal vid Hovrätten över Skåne och Blekinge 1951. V. ordf. i Juridiska föreningen i Lund 1944–1945.

G. 1945 7/8 i Örgryte, Göteborg, m. Gunvor Maria Helgesson, f. 1917 14/2 i Carl Johans förs., Göteborg, dotter till direktören Gunnar Alfred Helgesson och Olga Maria Andersson. Genomgått Majornas elementarläroverk för flickor 1933, studentexamen vid Högre allmänna läroverket för flickor i Göteborg 1936, inskriven vid Göteborgs högskola s. å., fil. kand. 1941, fil. mag. 1943. Språkstudier i London 1938, vid Institut de Phonétique, Sorbonne, samt i Grenoble 1939. Teknisk översättare vid Patentbyrån A. W. Andersson, Malmö, 1945–1946, vik. lektor vid Högre tekniska läroverket i Malmö 1948–1949.

Barn:

1. John Gunnar Joakim, f. 1947 16/3 i Lund.
2. Klas Ingemar, f. 1950 4/3 i Lund.

Tab. 16 c.

(BOGÄRDE)

Jane Gunnel Gertrud Rehnberg, f. 1923 13/12 på Dahle, Morlanda förs., dotter till John Axel Rehnberg och Ingegerd Sofia Cecilia Sanne (tab. 16 a). Skolgång i Uddevalla kommunala flickskola 1934–1940, studentexamen vid Uddevalla högre allmänna läroverk 1943, diplomerad från Socialinstitutet i Göteborg 1947. Socialassistent vid Rättspsykiatriska undersökningsstationen vid S:t Jörgens sjukhus, Lillhagen, 1947–1950.

G. 1948 20/8 i Morlanda m. Bengt Allan Bogärde, f. 1922 26/2 i Kinne-Vedums förs., Skaraborgs län, son till lantbrukaren John Hil-

mer Larsson och Edla Charlotta Stensson. Studentexamen vid Skara högre allmänna läroverk 1943, inskriven vid Göteborgs högskola 1944, diplomerad från Socialinstitutet i Göteborg 1947, fil. kand. 1949. E. o. ämneslärare vid Jära folkhögskola, Malmbäck, 1949–1950, samt vid Sörängens folkhögskola, Nässjö, sedan 1950.

Barn:

JOHN BENGT TORGNY, f. 1950 15/3 i Almesåkra förs., Jönköpings län.

Tab. 17 a.

(ERASMIE)

ELIN GERTRUD ERNESTINE SANNE, f. 1887 26/5 i Uddevalla, dotter till Johan Newton Sanne och Anna Cecilia Adelaide Ljunggren (tab. 4). Genomgått Uddevalla elementarläroverk för flickor 1902, i pension i Dresden 1902–1903, utbildad lärarinna för arbetsstugor. Lärarinna vid Uddevalla arbetsstuga 1910–1912. Ledamot av styrelsen för Uddevalla arbetsstuga 1910–1945. Äger Annekärrs gård i Forshälla socken, där familjen fr.o.m. 1918 vistats vissa tider av året och 1942 bosatt sig.

G. 1913 5/3 i Göteborg m. KNUT HJALMAR HUGO ERASMIE, f. 1879 13/7 i Hög, Åsarps förs., Älvsborgs län, son till kaptenen vid Skaraborgs regemente Carl Otto Erasmie och Sophia Charlotta Margareta Sahlmark. Studentexamen i Skara 1901, officersexamen 1903, underlöjtnant vid Bohusläns regemente s. å., löjtnant 1909, kapten 1918, major i armén 1931, befälhavare för Uddevalla rullföringsområde 1933–1942. Lantmäterielev 1904–1907, vapenofficerskurs vid Karl Gustavs stads gevärsfaktori i Eskilstuna 1907, taktisk kurs i Stockholm 1926, kommenderad närvara vid vissa övningar vid I. tyska infanteridivisionen i Ostpreussen 1927 m.fl. kommenderingar och kurser. RSO.

Barn:

1. ARNHILD SOFIA CECILIA, f. 1914 12/1, g. m. kaptenen vid Bohusläns regemente Carlaxel Sigvard Berglund (tab. 17 b).
2. ULLA GERTRUD MARIANNE, f. 1915 26/5, g. m. ingenjören Paul Einar Stigenhag (tab. 17 c).
3. KNUT CARL-ERIK, f. 1919 12/2 i Vasa förs., Göteborg. Realexamen vid Uddevalla högre allmänna läroverk 1937, genomgått Filip Holmqvists handelsinstitut 1938, praktik i lantbruk 1939–1941, genomgått Dingle lantmannaskola 1941–1942, samma skolas kurs för ladugårdsskötare 1944–1945 m.fl. kurser för lantbruks- och trädgårdsutbildning. Arrenderar sedan år 1947 Annekärr och Råssbyn, Forshälla socken.
4. GERT NILS IVAR, f. 1926 12/4 i Uddevalla. Studentexamen vid Uddevalla högre allmänna läroverk 1945, inskriven vid Göteborgs högskola s. å., fil. kand. 1950.

Tab. 17 b.

(BERGLUND)

ARNHILD SOFIA CECILIA ERASMIE, f. 1914 12/1 i Vasa förs., Göteborg, dotter till Knut Hjalmar Hugo Erasmie och Elin Gertrud Ernestine Sanne (tab. 17 a). Genomgått Uddevalla kommunala flickskola 1932, Stockholms tillskärareakademi 1933, Handarbetets vänners och Andrea Eneroths högre handarbetsseminarium i Stockholm 1935, Fredrika Bremerförbundets skola 1938. Handarbetslärarinna vid Uddevalla folkskolor och Uddevalla stads lärlings- och yrkesskolor 1937–1943, vikariat vid Uddevalla kommunala flickskola 1945.

G. 1942 6/6 i Resteröd m. CARLAXEL SIGVARD BERGLUND, f. 1911 23/8 i Uddevalla, son till byggmästaren Carl Oskar Berglund och Hilma Augusta Färdig. Studentexamen vid Uddevalla högre allmänna läroverk 1931, reservofficersexamen 1934, ingenjörsexamen vid Göteborgs tekniska institut 1938. Verkmästare i firman Byggnadsindustri i Göteborg 1934–1936 samt ingenjör i samma företag 1938–1940. Löjtnant i Bohusläns regementes reserv 1939, övergått till aktiv stat 1940, kapten 1943. Chef för arméns till regementet förlagda plutonchefsskolor i pansarvärns- och luftvärnstjänst 1943–1944 och regementets plutonchefsskola 1945. Kompanichef 1945–1947, regementsadjutant 1947.

Barn:

1. MATS PETER SIGVARD, f. 1944 15/2 i Uddevalla.
2. INGER KARINA CECILIA, f. 1947 27/3 i Uddevalla.

Tab. 17 c.

(STIGENHAG)

ULLA GERTRUD MARIANNE ERASMIE, f. 1915 26/5 i Vasa förs., Göteborg, dotter till Knut Hjalmar Hugo Erasmie och Elin Gertrud Ernestine Sanne (tab. 17 a). Genomgått Uddevalla kommunala flickskola 1933; kurs vid Önnestads trädgårdsskola, praktik i trädgårdsskötsel.

G. 1943 11/12 i Forshälla m. PAUL EINAR STIGENHAG, f. 1914 3/2 i Motala. Styrmansexamen vid flottan, Karlskrona, 1935, ingenjörsexamen vid Stockholms tekniska institut 1942, inskriven såsom specialstuderande vid Tekniska högskolans avdelning för lantmäteri 1947. Tjänsteman vid Rikets allmänna kartverk 1938–1945, mätningsingenjör vid stadsingenjörskontoret i Solna 1945–1949, underingenjör vid stadsingenjörskontoret i Stockholm 1949–1950, biträdande stadsingenjör vid stadsingenjörskontoret i Mariestad sedan 1950.

Barn:

KJELL EINAR, f. 1945 10/10 i Uddevalla.

Tab. 18.

(WIDELL)

GUNVOR ANN-MARGRET SANNE, f. 1912 17/7 på Sjölyckan, Morlanda förs., dotter till Johan Herman Sanne och Ester Callmander

(tab. 5). Genomgått Uddevalla elementarläroverk för flickor 1930, studentexamen vid Uddevalla högre allmänna läroverk 1933.

G. 1936 23/6 i Morlanda m. GUSTAV ADOLF WIDELL, f. 1907 6/11 i Hedvig Eleonora förs., Stockholm, son till generalkrigskommissarien Jakob Ludvig Widell och Maria Amalia Wahlgren. Studentexamen vid Nya elementarskolan i Stockholm 1925, jur. kand. i Stockholm 1931. Tingstjänstgöring i Motala 1931–1934, fiskal i Svea hovrätt 1935, assessor där 1941, hovrättsråd i Hovrätten för Västra Sverige 1949. Sekreterare i Nedansiljans domsaga, Leksand, 1936–1937, bitr. sekreterare i Söderbygdens vattendomstol 1938, sekreterare i den s.k. Långholmsutredningen 1939–1940, sakkunnig i försvarsdepartementet 1941, tf. byråchef där 1945, byråchef och tf. statssekreterare 1947, statssekreterare 1949. Sekreterare i tryckfrihetsnämnden 1940, ledamot av 1944 års marinintendenturutredning samt av kommitté rörande lagstiftning om uppfinningar för försvaret 1945, generalsekreterare i 1949 års försvarsutredning, ordförande i 1946 års militära förvaltningsutredning 1949 och i utredning rörande vissa administrativa sjöfartsfrågor 1951. KNO 2 kl.

Barn:

1. GUNVOR BIRGITTA, f. 1938 9/6 i Oscars förs., Stockholm.
2. HÅKAN LUDVIG, f. 1942 22/2 i Solna förs., Stockholms län.
3. INGRID ELISABETH, f. 1945 24/12 i Oscars förs., Stockholm.

Tab 19.

(BERFENSTAM)

IDA RAGNHILD CECILIA SANNE, f. 1916 8/11 i Vasa förs., Göteborg, dotter till Johan Herman Sanne och Ester Callmander (tab. 5). Genomgått Uddevalla kommunala flickskola 1934, huslig utbildning och praktik 1934–1938, skolköks- och handarbetslärarinnekurs vid Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala 1938–1940. Lett skolköks- och handarbetskurser i olika skolor i västra Sverige 1941–1943.

G. 1943 4/12 i Uddevalla m. RAGNAR ANDERS GÖRAN BERFENSTAM, f. 1916 28/6 i Berfendals förs., Göteborgs och Bohus län, son till folkskolläraren Lars Emanuel Andersson och Helena Matilda Göransson. Studentexamen vid Uddevalla högre allmänna läroverk 1935, med. kand. i Uppsala 1938, med. lic. 1943. Bitr. läkare vid Hultafors sanatorium 1944–1945, olika förordnanden vid pediatriska avd., Akademiska Sjukhuset i Uppsala 1945–48, ord. amanuens därstädes sedan 1948.

Tryckta skrifter: The determination of the zinc content of the blood of infants and adults (Upps. läk.-fören. förhandl. 54, nr 5–6. 1949) m.fl. artiklar i medicinska tidskrifter.

Barn:

1. INGRID HELENA, f. 1945 4/8 i Uppsala.
2. LARS GÖRAN HERMAN, f. 1948 30/1 i Uppsala.
3. KARIN ESTER MARIANNE f. 1950 2/3 i Uppsala.

Tab. 20.

(THORBURN)

GERD INGA CECILIA SANNE, f. 1907 19/6 på Morlanda, Morlanda förs., dotter till Gunnar Teodor Sanne och Katarina (Karin) Bildt (tab. 9). Genomgått Uddevalla elementarläroverk för flickor 1925, elev samt bitr. lärarinna vid Billströmska folkhögskolan på Tjörn 1927, lanthushållslärarinnekursen på Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala 1927–1929. Ledde hushållskurser i olika skolor i Uppland, lärarinna vid Tyringe helpension, Hindås, 1931–1933. D. 1939 4/10; begraven i Morlanda.

G. 1933 25/7 i Morlanda m. BERTIL WILLIAM THORBURN, f. 1907 12/8 i Uddevalla, son till konsuln William Graham Thorburn och Sigrid Agrell. Studentexamen vid Uddevalla kommunala gymnasium 1925, diplomerad från Handelshögskolan i Stockholm 1927, kansliexamen vid Stockholms högskola s. å. I Stockholms Enskilda Bank 1927–1929, And. Smiths kolimport 1929–1931, Affärsekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm 1932–1934, AB Turitz & Co., Göteborg, 1934–1941, verkst. direktör i AB Ferd. Lundquist & Co., Göteborg, 1941–1947, därefter v. ordf. i bolagets styrelse samt jourhavande styrelseledamot, verkst. dir. i AB Impo sedan 1945, förste vice ordf. i Göteborgs stadsfullmäktige, ledamot av Göteborgs stadskollegium, ordf. i styrelsen för Göteborgs och Bohus läns turisttrafikförening, ledamot av handelsfullmäktige i Göteborg, ledamot i styrelsen för Svenska Mässan, Bohusläns företagareförening m.fl. uppdrag. Ledamot av 1945 års skärgårdsutredning. Studieresor till Sydamerika 1927, Ostasien 1929 samt Sydafrika 1947. — Tryckta skrifter: Detaljhandelns kundtjänst. 1934. — G. 2:a g. 1945 16/6 på Morlanda m. Karin (Karina) Maria Dorothea Gunnarsdotter Sanne (tab. 23).

Barn:

1. ANN SIGRID, f. 1935 13/6 i Johannebergs förs., Göteborg.
2. MAJ BRITA INGEGERD, f. 1937 1/5 i Johannebergs förs., Göteborg.

Tab. 21.

(KULLGREN)

MAJ BARBRO KATARINA SANNE, f. 1910 5/5 på Morlanda, Morlanda förs., dotter till Gunnar Teodor Sanne och Katarina (Karin) Bildt (tab. 9). Skolgång i Uddevalla elementarläroverk för flickor, studentexamen vid Uddevalla kommunala gymnasium 1929.

G. 1934 4/7 i Morlanda m. ALF BIRGER KULLGREN, f. 1908 24/10 i Vasa förs., Göteborg, son till stadsmäklaren Ernst Willgodt Kullgren[1] och Matilda (Mattis) Fredrika Kolmodin. Studentexamen vid Högre reallläroverket i Göteborg 1927, genomgått Göteborgs handelsinstitut 1928, merkantila studier och praktik i Schweiz, U.S.A., Eng-

[1] Dotterson till Sophia Magdalena och Anders Reinhold Kullman (tab. 11).

land och Frankrike 1929–1930. Medarbetare i bankirfirman Willgodt Kullgren, Göteborg, sedan 1928, delägare från 1939.

Barn:

1. KATARINA ULRIKA, f. 1937 31/1 i Vasa förs., Göteborg.
2. JONAS WILLGODT, f. 1938 19/12 i Johannebergs förs., Göteborg.
3. EVA CECILIA, f. 1942 9/3 i Johannebergs förs., Göteborg.

Tab. 22.

(LEANDER)

ASTRID ZELMA GUNILLA SANNE, f. 1912 30/1 på Morlanda, Morlanda förs., dotter till Gunnar Teodor Sanne och Katarina (Karin) Bildt (tab. 9). Skolgång i Uddevalla elementarläroverk för flickor, studentexamen vid Uddevalla högre allmänna läroverk 1932, studier vid Stockholms högskola 1933–1934.

G. 1937 17/7 i Morlanda m. ROLF EMERIK LEANDER, f. 1908 27/10 i Nacka förs., Stockholms län, son till redaktören Hans Leander och Emmy Maria Hammar. Skolgång i Södermalms högre allmänna läroverk i Stockholm, praktikant vid lantbruk, byggnadsverksamhet, varv samt motorverkstad 1925–1927, genomgått Bröderna Påhlmans handelsinstitut 1928, diplomerad från Handelshögskolan i Stockholm 1934, auktoriserad revisor 1935. Anställd vid Bolins revisionsbyrå, Stockholm, 1929–1944. Innehar egen revisionsbyrå i Stockholm sedan 1945.

Barn:

1. HANS GUNNAR ROLFSSON, f. 1938 18/12 i Oscars förs., Stockholm.
2. BLANKA GUNILLA ROLFSDOTTER, f. 1941 9/6 i Hedvig Eleonora förs., Stockholm.
3. BLENDA CECILIA ROLFSDOTTER, f. 1943 22/4 i Hedvig Eleonora förs., Stockholm.
4. KNUT RUTGER ROLFSSON, f. 1945 3/9 i Hedvig Eleonora förs., Stockholm.

Tab. 23.

(THORBURN)

KARIN (KARINA) MARIA DOROTHEA GUNNARSDOTTER SANNE, f. 1923 19/5 i Uddevalla, dotter till Gunnar Teodor Sanne och Katarina (Karin) Bildt (tab. 9). Genomgått Nya elementarläroverket för flickor i Göteborg 1942, barnsköterskeexamen vid Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala 1944.

G. 1945 16/6 på Morlanda m. direktören Bertil William Thorburn (tab. 20).

Barn:

1. JANE ELSIE KARINA, f. 1947 25/6 i Johannebergs förs., Göteborg.
2. MAUD BARBRO GUNILLA, f. 1949 16/4 i Johannebergs förs., Göteborg.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Med några ord må här summariskt redogöras för källor och litteratur, som uppgifterna om släkten i de tre första kapitlen samt släktregistret basera sig på. Denna redogörelse må samtidigt tjänstgöra som ledning för dem som själva önska hämta närmare kännedom om olika partier av släktbokens framställning.

Vad först beträffar otryckta källor kan nämnas att dessa i fråga om släkten i Danmark och Norge utgöras av kyrkoböcker och skiftesprotokoll m.m. för Århus i landsarkivet i Viborg, för Moss i statsarkivet i Oslo och för Kristiansand i statsarkivet därstädes. Vissa uppgifter ha även erhållits ur J. Hoffmeyer, Personalhistoriske Notitser vedrørende Aarhus (manuskript i statsbiblioteket i Århus), en otryckt undersökning av grosserer H. Friis-Petersen, Århus, om de äldsta leden av släkten Wærn samt personhistoriska samlingar dels i riksarkivet och universitetsbiblioteket i Oslo, dels sådana som tillhöra ingenjör Jørgen Gløersen, Oslo. För den äldsta släkten i Sverige ha anlitats kyrkoböcker, mantalslängder, lagfartshandlingar, boupptecknings, magistratsprotokoll m.m. för Karlstad, Uddevalla, Långelanda, Morlanda, Gullholmen och Lysekil i landsarkivet i Göteborg, kyrkoarkiven i Uddevalla och Lysekil samt rådhusarkivet i Uddevalla; dessutom ha anlitats samlingar rörande Uddevallas historia samt personhistoria tillhörande läroverksadjunkt Sten Kristiansson, Uddevalla, och matriklar i Lunds universitets arkiv i universitetsbiblioteket i Lund. Uppgifterna angående de senare släktgenerationerna ha väsentligen erhållits genom utsändande av frågeformulär till samtliga släktmedlemmar, i en del fall genom matriklar i Uddevalla högre allmänna läroverks arkiv, anteckningar i Johannes Sannes familjebibel (i släktmedlemmen Alf Kullgrens ägo) samt i släkten tidigare utarbetade släktregister och liknande anteckningar. Beträffande den äldre släkten (tab. 2–4, 11–12 a) ha släktanteckningarna i största möjliga utsträckning kontrollerats genom primärkällorna. Den del av det använda materialet som är i släktens ägo förvaras, i original, kopior eller excerpter, i det Sanneska släktarkivet i Sanneska huset, Norra Hamngatan 4, i Uddevalla.

Vidare må lämnas några uppgifter om tryckta källor och litteratur. Till grund för skildringen av Århus har legat det under redaktion av Jens Clausen m.fl. utgivna omfattande verket *Aarhus gennem Tiderne 1–4* (Köpenhamn 1939–41). Data om medlemmar av släkten Sanne i Århus återfinnas i *H. P. Selmer, Stamtavle over de danske og norske Forgreninger af Slægten Selmer* (Köpenhamn 1868). För skildringen av Mi-

chael Sanne och Moss på hans tid ha anlitats *Norske Intelligenssedler 1775–76*, *David Vogt, Beskrivelse over Kjøbstaden Moss.* Med Tillæg (Moss 1834, 1853), *F. A. Z. Sandberg, Topografiske og statistiske Meddelelser om Kjøbstaden Moss i dens Fortid og Nutid* (Moss 1897), *Richard Olsen, Fra det gamle Moss* (Moss 1901), *J. R. Schreiner, Moss. Bidrag til byens historie 1814–1914* (Moss 1914), *O. P. Nyquist, Mossiana fra ældre tider* (Moss 1926) och *Adler Vogt, Personalia fra det gamle Moss* (Oslo 1949). Angående släkten Wærn hänvisas till *Svenska släktkalendern 1950* och där anförd litteratur, särskilt *H. Krog Steffens, Slægten Stang* (Kristiania 1905), samt vidare till *Dansk-norske slektsforbindelser i eldre tid. Gjennem jydske skiftebreve. Norsk Slektshistorisk Tidsskrift 11* (Oslo 1948), *E. F. Wolff, Samlinger til Historien af den danske og norske evangelisk-lutherske Kirke i London* (Köpenhamn 1802), *Harald Faber, Danske og Norske i London og deres Kirker* (Köpenhamn 1915) och *A. Collett, Gamle Christianiabilleder*, 2 utg. (Kristiania 1909). Handelshuset Ancher & Wærns affärsrörelse skildras i *Bernt Moe, Tidsskrift for norsk Personalhistorie h. 8* (Kristiania 1846); släkterna Ankers och Wærns insatser i det Norske kompanis och den norska glasindustriens historia belysas av *G. E. Christiansen, De gamle privilegerte norske glassverker og Christiania Glasmagasin 1–3* (Oslo 1939), i vars första del även Michael Sannes verksamhet i kompaniets tjänst omnämnes. Uppgifter om släkten Debes ha hämtats ur *Immanuel Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhistorie 2* (Nyköbing p. F. 1854), *Viggo Holm, Efterretninger om Borger- eller Kjøbmandslaget i Nykjøbing p. F.* (Nyköbing p. F. 1883), *O. Nielsen, Historiske Efterretninger om Malt Herred* (Köpenhamn 1870), *August F. Schmidt, Brørup Sogns Historie* (Brörup 1949), *Personalhistorisk Tidsskrift 1: 1* och *1: 6* (Köpenhamn 1880 och 1885), *A. T. Gløersen, Stamtavle over Slægten Gløersen* (Kristiania 1897), *Cato Holmsen, Slegten Gløersen med sidelinjer.* Bearbeidet og supplert av *Jørgen Gløersen* (Oslo 1929), meddelanden rörande släkten Debes av sistnämnde forskare i *Norsk Slektshistorisk Tidsskrift 8* (Oslo 1941–42) samt slutligen *Dansk Biografisk Leksikon 5* (Köpenhamn 1934). Uppgifter om släkten Sanne ha hämtats även ur det omfattande arbetet om den befryndade släkten Kjærulf *C. Klitgaard, Kjærulfske Studier* (Ålborg 1914–1918).

Avsnittet om Jens Sanne och Kristiansand bygger till stor del på den stora monografien om Kristiansand *Sverre Steen, Kristiansands historie 1641–1814* (Oslo 1941) samt *Kristiansands historie i fredens århundre 1814–1914* (Oslo 1948). Biografiska uppgifter om Jens Sanne och de släkter, som denne genom sina hustrur var befryndad med, ha bland annat erhållits genom *T. Lindstøl, Stortinget og Statsraadet 1814–1914, 1: 2* (Kristiania 1914), *S. H. Finne-Grønn, Slegten Klaveness af Sandeherred i 300 aar samt genealogiske oplysninger om familierne Eschildsen, Heidemark, Müller og Laurvik-slegten Grøn* (Kristiania 1902–03), *Olai Ovenstad, Militærbiografier. Den norske hærs officerer fra 18. januar 1628 til 17. mai 1814* (Oslo 1948–49) och *Mogens Bugge, Schjerven i Lardal* (Oslo 1942). Uppgifter om Jens Sanne och hans son Ole Michael åter-

finnas även i *J. B. Halvorsen, Norsk Forfatter-Lexikon 1814–1880*, 5 (Kristiania 1901) och *Poul Botten-Hansen, Norske Studenter* (Kristiania 1893).

Givande källor för skildringen av släkten Sanne i Uddevalla ha såsom framgått av släktbokens uppläggning varit *Uddevalla Weckoblad 1827–1837* samt *Bohus Läns Tidning*, resp. *Bohus Läns nya Tidning* och *Bohusläns Tidning 1838–1874* (excerpterna förvarade i Sanneska släktarkivet). I fråga om litteratur må i detta sammanhang anföras *Sten Kristiansson, Uddevalla sparbank 1836–1936* (Uddevalla 1935) och *Bidrag till Uddevallas historia 2–3* (Uddevalla 1938–1940) samt den av Kristiansson m.fl. författade *Minnesskrift med anledning av stadsfullmäktigeinstitutionens i Uddevalla sjuttiofemåriga tillvaro 1863–1938* (Uddevalla 1938). Johan Henrik Landén och hans verksamhet skildras i *C. W. Skarstedt, Uddevalla kyrko- och skolminne* (Lund 1888); rörande Landéns bror Andreas se *Carl Sjöström, Göteborgs nation i Lund 1669–1906* (Lund 1907) samt *Assar Lindeblad, Dikter. H. 2* (Lund 1833). Upplysningar om rådmannen och vice borgmästaren Lars Ljunggren och dennes son kontraktsprosten Thure Ljunggren återfinnas i *I. O. Fridell, Skövde i äldre tider. Några drag ur stadens kulturella och ekonomiska historia åren 1750–1850* (Skövde 1940). Thure Ljunggren och hans verksamhet som topograf är föremål för en teckning i *Harald Schiller, Gode herrar och svenske män* (Stockholm 1933); vittnesbörd om hans åskådning i religiöst avseende återges i *Hilding Pleijel, Das Kirchenproblem der Brüdergemeine in Schweden* (ingår i Lunds universitets årsskrift 1938). Om Håbergs egendom och dess historia lämnas utförliga upplysningar i *Rich. Hjorth, Beskrifning öfver Åse härad i Skaraborgs län* (Vänersborg 1902). En liten minnesskrift över Cecilia Sanne bär titeln *Minnesord vid Fru Cecilia Sannes f. Ljunggren jordfästning i Uddevalla kyrka den 8 mars 1932.*

Släkten samlad till möte på Morlanda sommaren 1926. Stående: Herman Sanne, Gunhild Hedin, Kjell Sanne, Barbro Sanne, Dag Sanne, William Schiller, Sven Sanne, Gösta Schiller, Gustaf Hedin, Dagmar Sanne, Ester Sanne, Greta Schiller, Ingegerd Rehnberg, John Rehnberg, Jane Sanne, Greta Sanne, Gunilla Sanne, Gerd Sanne, Carl Höjer (med hatt), Gunnar Sanne, Sven-David Sanne, Ann-Margret Sanne. Sittande: Sigrid Schiller, Gertrud Erasmie, Cecilia Sanne, Karin Sanne med dottern Karina, Gunnel Rehnberg och Wendla Höjer. Sittande på marken: Arnhild Erasmie, Blenda Hedin, Cecilia Rehnberg, Ulla Erasmie, Carl-Erik Erasmie, Ragnhild Sanne, Bertil Rehnberg, Ingemar Rehnberg.

Wendla Höjer, Jane Sanne, Herman Sanne, Ingegerd Rehnberg, Dagmar Sanne, Gertrud Erasmie, Gunhild Hedin och Gunnar Sanne. Bilden tagen vid Dagmar Sannes sjuttioårsdag år 1937.

PERSONREGISTER

Denna förteckning är i första hand avsedd att vara ett register över i textkapitlen omnämnda personer.

För att underlätta orienteringen i släktregistret ha i personregistret även medtagits de ingifta manliga släktmedlemmarnas familjenamn samt de ingifta kvinnliga släktmedlemmarna.

Gift kvinna återfinnes i allmänhet under såväl sitt ursprungliga som sitt äktenskapliga efternamn. De ingifta kvinnliga släktmedlemmar, som ej äro nämnda i textkapitlen, anföras dock endast under sitt flicknamn.

Ahlfors, syskon, 119.
Almén, August, generaldirektör, 116.
Ancher (Anker), släkt, 15, 17, 18.
Andersdatter, Barbara, g. Lauridsen, 10, tab. A.
Andersson, Johan, rådman, 119, 120.
Andersson, Johan, sjökapten, 81.
Andersson, Johannes, arrendator, 129.
Andersson, Samuel, lantbrukare, 110.
Andreasson, Gustaf, förman, 110.
Anker, släkt, se Ancher.
Ardahl, A. L. Andersson, sjökapten, 87.
Arfvidsson, H. D., lektor, 108.

Bachman, M. C., 53.
Bagge, C., kapten, 53.
Belin, Carl Fredrik, bokhållare, 24, 118, tab. 2.
Belin, Christina Catarina, g. Frykholm, 20, 118.
Belin, Sara Elisabeth, se Lund.
Berfenstam, tab. 19.
Berg, Paul, handlande, 64.
Bergfalk, A. G., affärsman, 71.
Berghman, tab. 12 c.
Bergius, Oscar, assessor, 103, 116.
Berglund, tab. 17 b.
Berglund, Allan, länsarkitekt, 133.
Bergman, Maj, g. Lundberg, tab. 12 b.
Berndtsson, Otto, styrman, 75.
Berndtsson, Samuel, lantbrukare, 100.
Biesèrt, J. N., bruksägare, 113.
Bildt, Axel W., godsägare, 110.
Bildt, Daniel Knutsson, 103.
Bildt, Georg, kofferdikapten, 27, tab. 2.
Bildt, Karin, g. Sanne, tab. 9.
Bildt, Knut, sjökapten, 99, 100, 101.
Bildt, Sara Catharina, se Sanne.
Bildt, Sofia Elisabet Agnes, f. Bildt, 99.
Björck, G. D., kontraktsprost, sedermera biskop, 30, 38.
Björklund, släkt, 119.
Björklund, Erhard, jägmästare, 112, 119.
Blidberg, släkt, 120.
Bogenholm, fru, 63.
Bogärde, tab. 16 c.
Bondesson, Per, lantbrukare, riksdagsman, 116.
Brattberg, A. O., handlande, 29.
Brattberg, Stina, g. Söderholm, tab. 12 c.
Buchtrup, Hans Jensen, 10.
Buchtrup, Søren Jensen, 10.
Burén, C. P. af, bruksägare, riksdagsman, 116.

Callmander, Ester, g. Sanne, tab. 5.
Carlbom C. T., familj, 93.
Cedergren, fru, 116.
Chrystie, Andreas, köpman, 20.
Collander, C. W., handlande, 61, 116.
Colstrup, Ivar Jensen, 17.
Colstrup, Johannes, kyrkoherde, 21.
Creutz, P., greve, 47, 48.
Cronstedt, R., generaldirektör, 115.

Dahlgren, Erik, familj, 93.
Dahllöf, Hilmer, finsnickare, 103.
Debes, släkt, 16, 17.
Debes, Anna Christiana, g. Sanne, 16, 20, tab. 1.
de Laval, Gustaf, uppfinnare, 116.

Edlund, Dagny, g. Lundberg, tab. 12 b.
Edman, Hjalmar Samuel, sjökapten, 81.
Ekstrand, Fr., sjökapten, 57, 81.
Engelke, Fritz, försäljningschef, 82.
Engvall, Pauline, se Frykholm.
Erasmie, tab. 17 a.

Florell, J. M., rektor, 124.
Forssberg, Johannes, handlande, riksdagsman, 38, 119, 120.
Forssell, Sara Maria, g. Berg, 28.
Forssell, William, överläkare, 132.
Frykholm, släkt, 118, 120.
Frykholm, Daniel, handlande, 118.
Frykholm, Emma, 118, 129.
Frykholm, Pauline, g. Engvall, 118, 119.
Fält, tab. 14 d.

Gibson, William, disponent, 115.
Gløersen, Karen, g. Debes, 16, tab. A.

Hagberg, Axel, fabrikör, 110.
Haglund, Greta, g. Sanne, tab. 10.
Hagman, Catharina Svensdotter, g. Lund, 25, 28, tab. 2.
Hansson, August, förvaltare, 72, 74, 80, 98, 102, 113, 122.
Hansson, John, sjökapten, 82.
Hansson, Ruth, 80.
Hasselblad, släkt, 69.
Hasselblad, Anna, 69.
Hasselblad, Herman, grosshandlare, 69.
Hasselblad, Ida Josephina, se Lidberg.
Hasselrot, Carl Birger, häradshövding, 116.
Hedin, tab. 15 a.
Hegardt, Josias, skeppsredare, 24.
Heidemark (Heydemarck), släkt, 21.
Heidemark, Andrea Birgitte, g. Sanne, 21, tab. 1.
Heidemark, Andrea Jacobæ, se Sanne.
Heidemark, Realf Christian Wright, undertoldbetjent, 23.
Helgesson, Gunvor, g. Rehnberg, tab. 16 b.
Hellberg, O., sjökapten, 81.
Hellman, Haqvin, handlande, 118.
Heüman, C. A., kontraktsprost, 124.
Heydemarck, Christen, postmästare, 21.
Hildings, Gunnel, g. Sanne, tab. 6.
Hofvander, Johan, sjötullsbesökare, 25, 49.
Hultén, tab. 12 b.
Hvidt, Jacobæa, g. Heidemark, 21, tab. 1.
Höjer, tab. 13 a och b.

Insulander, Christina Catharina, g. Landén, 29, tab. 3.
Insulander, Christina Elisabeth, se Lindquist.
Insulander, Jonas, skeppare, 29.

Johnard, Johan Otto Johansson, sjökapten, 81.
Johansson, J. B., ladugårdsföreståndare, 103.

Johansson, J. P., skeppare, 100.
Johansson, Johan Simon, sjökapten, 81.
Johansson, Margret, 94.
Johansson, O. J., lantbrukare, 57, 58.
Johansson, Sofia, 103.
Johansson, Tilda, 94.
Jonsson, Emanuel (Blimä), sjökapten, 102, 122.
Josefsson, Johan Bernhard, sjökapten, 81, 98, 122.

Kellberg (Kjellberg), Sven, provinsialläkare, 63.
Kierulff (Kjærulf), släkt, 21.
Kierulff, Andreas, rådman, 19 ff., tab. 1.
Kierulff, Karen Cathrine, se Sanne.
Kjær, Karen Cathrine, se Sanne.
Kjær, Niels, skeppare, 21, tab. 1.
Kjellberg, se Kellberg.
Kleberg, C. E., kronofogde, häradsskrivare, 91.
Kleberg, John, häradsskrivare, 91.
Koch, släkt, 29, 33, 34, 121.
Kristoffersson, J., kvartersman, 81, 98.
Krusenstierna, Hedvig von, g. Ljunggren, 103, 106.
Kullgren, släkt, 44, 50, 120, 121, tab. 21.
Kullman, släkt, 119, 120.
Kullman, Anders Reinhold, handlande, 47, 50, 51, 66, 119, tab. 11.
Kullman, Olivia, se Zetterberg.
Kullman, Reinhold, handlande, 66.
Kullman, Sophia Magdalena, se Sanne.
Källner, C.-A., kyrkoherde, 112.

Lachonius, Lars, handelsbokhållare, 28.
Landén, släkt, 29, 86, 119, 120.
Landén, Anders, kronomagasinsförvaltare, 29, 47, tab. 3.
Landén, Andreas, student, 30, 119.
Landén, Christina Catharina, se Insulander.
Landén, Johan Henrik, lekmannapredikant, 29, 30, 119.
Landén, Maria, g. Sanne, 29, 119, tab. 3.
Larsson, Kerstin, g. Lundberg, tab. 12 b.
Lauridsen, Jens, skeppare, 9 ff., tab. A.
Leander, tab. 22.
Lidberg, Ida Josephina, 69.
Lindeblad, Assar, präst, skald, 48.
Lindley, Charles, fackföreningsman, 97.
Lindquist, Christina Elisabeth, g. Insulander, 29.
Ljungman, Axel Wilhelm, docent, 109, 110.
Ljungman, Carl, godsägare, 108.
Ljunggren, släkt, 92 ff.
Ljunggren, Carl, kontraktsprost, 86, 94, 103, 106, 108, 122.
Ljunggren, Cecilia, g. Sanne, 94 ff., tab. 4.
Ljunggren, Gustaf Theodor, kontraktsprost, 91, 93, 118, tab. 4.
Ljunggren, Hedvig, se von Krusenstierna.
Ljunggren, Marie-Louise, 94, 118.
Lorentsson, Alfred, kusk, 102.
Lund, släkt, 25, 28, 49.
Lund, Nanny, 118.
Lund, Sara Elisabeth, g. 1 g. Belin, g. 2 g. Sanne, 24 ff., 48, 118, tab. 2.
Lundberg, tab. 12 a och b.
Lundberg, Hulda Serafia, se Sanne.
Lundberg, Johan Ludvig, apotekare, 86, 87, 106, 118, tab. 12 a.
Lundmark, Elvi, g. Lundberg, tab. 12 b.

Lundström, Carl, maskinist, 82.
Lundström, Viktor, godsägare, 102.

Magnell, C. Chr., kapten, 100.
Magnuson, Gunnel, g. Schiller, tab. 14 b.
Malmquist, tab. 14 c.
Mattsson, Jemmy, sjökapten, 82.
Morton, M., krigsråd, 111.
Müller, Jens Andreas Jensen, 10, tab. A.
Müller (Møller), Rasmus Eriksen, rådman, 10, tab. A.
Möller, O., fältkamrer, 63.

Nathorst, Hjalmar, statsagronom, 102.
Nielsdatter, Margrethe, g. Lauridsen, 10, tab. A.
Nilsson, Anders K., förvaltare, 112.
Nilsson, Hildur, 112.
Norberg, repslagare, 118.
Nordlin, J. A., musikdirektör, 58.
Norup, Sven, godsägare, 113.
Nyberg, Ernst, vice häradshövding, 90, 91, 122.
Nyblom, tab. 14 a och c.

Olsson, Axel, sjökapten, 82.
Olsson, Henrik, snickare, 103.
Olsson, Josef, kusk, 72, 82, 103.
Olsson, Sven, snickare, 81.
Oscar II, 114, 124.

Palmgren, Louise, g. Tauson, 93.
Paterson, Th., sjökapten, 81, 122.
Pettersson, Axel, kusk, 112.
Pettersson, Fredrik, landshövding, 115, 116, 125.
Pettersson, Hedvig, handelsidkerska, 86.
Pettersson, Otto, professor, 100.
Pålsson, Paul, godsägare, riksdagsman, 116.

Rabe, mamsell, 63.
Rehnberg, tab. 16 a och b.
Riesenfeld, tab. 15 b.
Rodhe, E. H., biskop, 86.
Rodhe, Johan, rektor, 63.
Roman, Ola, inspektor, 111, 112.
Roos, Grit, g. Höjer, tab. 13 b.
Rossing, H. F., länsagronom, 102.
Rundberg, Kerstin, g. Sanne, tab. 8.
Ryberg, Erik, skomakare, 28.
Rydberg, Carolina, f. Landén, 86.
Rydberg, Caroline, 119.
Rydberg, Nils Adolf, handlande, 86, 119.
Rydholm, A. W., handlande, 90.

Samuelsson, Adolf, skeppsbyggmästare, 57.
Samuelsson, Anton, skeppsbyggmästare, 57.
Samuelsson, Bror, läroverksadjunkt, 108.
Samuelsson, John, sjökapten, 82.
Samuelsson, Margareta, g. Sanne, tab. 7.
Sandegren, Augusta, 63.
Sandegren, Ellen, f. Jacobi, 127.
Sandegren, Harald, kamrer, 82, 98, 121, 122, 127.
Sandegren, O. E., borgmästare, 49, 121.
Sanne, Alma, 84, 85, 87, 105, tab. 3.
Sanne, Anders, sjöman, 117, 118, tab. 3.
Sanne, Andrea Birgitte, se Heidemark.
Sanne, Andrea Jacobæa, g. Heidemark, 23.
Sanne, Anna Christiana, se Debes.
Sanne, Carl, kontorist, 30, 118, tab. 3.
Sanne, Cecilia, se Ljunggren.
Sanne, Else Marie, g. Wissing, 10, 13, tab. A.
Sanne, Elisabeth, g. Selmer, 10, 13, tab. A.

Sanne, Emanuel, stadskassör, 27, 28, 38, 47, 48, tab. 2.
Sanne, Emma, 86, 118, tab. 3.
Sanne, Hulda, g. Lundberg, 86, 87, 106, 118, 130, tab. 12 a.
Sanne, Ida, se Zetterberg.
Sanne, Ida, 30, 85, 86, 87, 118, tab. 3.
Sanne, Jens, köpman, 16, 19, 20, 21, 22, 23, tab. 1.
Sanne, Jens Johan, urtekræmmer, 13.
Sanne, Johan Michael, rådman, 26 ff., 37, 38, 47, 49, tab. 3.
Sanne, Johannes, hökare, 16, 20, 24, 26, 27, 32, 35, 37, tab. 2.
Sanne, Josephine, 54, 64, 83, 85, 87, 105, tab. 3.
Sanne, Karen Cathrine, g. 1 g. Kierulff, 2 g. Kjær, 16, 19, 21, tab. 1.
Sanne, Maria, 87, 88, tab. 3.
Sanne, Maria, se Landén.
Sanne, Martha Marie, se Schaarbech.
Sanne, (Michael) Michel Jensen, köpman, 10—20, tab. 1.
Sanne, Ole Michael, handelsman, 22, 23.
Sanne, Oluf (Ole) Jensen, köpman, 10, 13, tab. A.
Sanne, Sara, se Wærn.
Sanne, Sara Catharina, g. Bildt, 27, 49, tab. 2.
Sanne, Sara Cecilia, 20, tab. 1.
Sanne, Sara Elisabeth, se Lund.
Sanne, Schach, handelsbetjänt, 13.
Sanne, Sophia Magdalena, g. Kullman, 66, 119, tab. 11.
Schaarbech, Martha Marie, g. Sanne, 22, tab. 1.
Schaarbech, Ole Larsen, capitaine d'armes, 22, tab. 1.
Schiller, tab. 14 a och b.
Schiller, Gustaf, godsägare, 110, 130.
Schmalensee, von, A. D., postmästare, 48.
Scholdborg, handlande, 19.
Schucht, Brigitte, g. Hedin, tab. 15 a.
Selmer, Elisabeth, se Sanne.
Selmer, Nille Marie, g. Sanne, 13, tab. A.
Selmer, Schach, apotekare, 13, 18, tab. A.
Silfverschiöld, Nils, godsägare, 111.
Simonsson, Rosa, g. Sanne, tab. 10.
Sjöberg, Daniel, kofferdikapten, 28.
Skarstedt, C. W., professor, 30.
Skoglund, Anna, bokhållare, 82, 102.
Skoglund, Sven Johan, inspektor, 101, 102, 104.
Skytte, Sven, skogvaktare, 112.
Stiegler, J. A., handlande, 63.
Stigenhag, tab. 17 c.
Stridsberg, Ernst, bruksägare, 116, 117, 124.
Sundberg, G. J., konsul, 100.
Swedmark, O. E., vice häradshövding, 63.
Svensson, Brita, 129.
Svensson, Marianne, g. Hansson, sjuksköterska, 131.
Sylvan, T. L., lagman, 111.
Söderhielm, Philip, godsägare, 104.
Söderholm, tab. 12 c.
Söderström, Elsa, g. Lundberg, tab. 12 b.
Sörensson, Per, kontraktsprost, riksdagsman, 116.

Tauson, Louise, se Palmgren.
Tauson, Sofia, g. Ljunggren, 93.
Tauson, Elias, grosshandlare, 93.
Tholsson, Karl, 112.
Thorburn, släkt, 44, 57, 121, 124, tab. 20 och 23.
Thorstensson, C. G., kontraktsprost, 112.
Tingström, A. B., sjökapten, 82.
Törnqvist, Peter, kyrkoherde, 124.

Uddgren, Joh. Aug., karduansmakaremästare, 29.
Uhrberg, A. W., rektor, 121.

Wærn, släkt, 14 ff.
Wærn, Mathias, industriidkare, 14, 16, 17, 18.
Wærn, Newton, köpman, 14, 17, 18.
Wærn, Sara, g. Sanne, 14 ff., tab. 1.
Wahlstedt, Anders, grosshandlare, 48.
Wallgren, Axel, kronofogde, 99, 100.
Wannberg, D., kontraktsprost, 69, 105.
Warmark, O. M., kronofogde, 100.
Weiss, Anna, 28.
Wennergren, Leonhard, handlande, 117.
Westerdahl, fru, 63.
Westman, Carin, g. Höjer, tab. 13 b.
Wickström, F. O., inspektor, 80.
Widell, tab. 18.
Wissing, Else Marie, se Sanne.
Wissing, Søren Jensen, köpman, 13, tab. A.
Wolde, Sven, stadsläkare, 131.
Wright, Else Larsdatter, g. Schaarbech, 22, tab. 1.

Zachau, Arthur, disponent, 121, 125.
Zetterberg (Zittelberg), släkt, 65 ff., 69.
Zetterberg, Amalia (Amelie) Maria, 66, 67, 70, 87, 118.
Zetterberg, Herman, fältintendent, 67, 79.
Zetterberg, Ida, g. Sanne, 66 ff., tab. 4.
Zetterberg, Niclas, postmästare, 65, 66, 67, tab. 4.
Zetterberg, Olivia, g. Kullman, 66, 69, 70, 120.
Zetterberg, Werner, major, 66, 67, 122.

Åberg, släkt, 33, 34, 63.
Åberg, Fredrik, grosshandlare, kommerseråd, 63.
Åhman, släkt, 119.
Åhman, Johan Niklas, kronolänsman, 49, 119.

Ödman, C. J., kapten, 100.
Ödman, P. J., vice häradshövding, 48.

INNEHÅLL

Förord 7

Släkten Sanne i Danmark och Norge samt i Uddevalla

I. Släkten Sanne i äldre tid 9
II. Hemstaden. Uddevalla 1789–1919 32
III. Axplock ur den äldre uddevallapressen 46

Johan Newton Sanne

I. Skildringar av Johan Newton Sannes liv fram till hans andra äktenskap samt av hans verksamhet ävensom en minnesteckning över hans systrar. Av HERMAN SANNE 63
II. Anteckningar rörande företrädesvis senare delen av Johan Newton Sannes liv samt skildringar kring hans släkt. Av GUNNAR SANNE 89

Släktregister 135

Källor och litteratur 162

Personregister 167

Almqvist & Wiksell